

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

EGE ADALARINDA HÂKİMİYET MÜCADELESİ
(BİZANSLILAR, VENEDİKLİLER, TÜRKLER)

Emre KAYMAKÇI

Danışman
Prof. Dr. Erkan GÖKSU

İZMİR-2019

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Ege Adalarında Hâkimiyet Mücadelesi (Bizanslılar, Venedikliler, Türkler)” adlı çalışmam, tarafımdan akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin de kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../2019

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Ege Adalarında Hakimiyet Mücadelesi (Bizanslılar, Venedikliler Türkler)

Emre KAYMAKÇI

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Tarih Programı

Ege adaları sosyo-ekonomik ve siyasi açıdan tarihin her döneminde büyük bir öneme sahip olmuştur. Orta Çağ'da da Akdeniz'de sıçrama tahtası olan Ege adaları ilk olarak Bizans (Doğu Roma) İmparatorluğu'nun, daha sonra başta Venedik olmak üzere İtalyan devletlerinin ve Türkmen Beyliklerinin dikkatini çekmiştir. Hatta Müslümanlığın yayılması sırasında Araplar Ege adalarını ele geçirip VIII.yüzyılda Bizans'ın başkenti Konstantinopolis (İstanbul)'e kadar ilerlemiştir. Bizans, Girit ve Rodos gibi önemli Ege adalarını Araplar'a kaptırsa da daha sonra buraları geri almıştır. Fakat IV. Haçlı Seferi'nden sonra Bizans en önemli Ege adalarını önce Venedik'e sonra da Ceneviz'e vermek zorunda kalmıştır. XIV.yüzyılda Ege adalarında Venedik'i en çok rahatsızlığa uğratan Gazi Umur Paşa liderliğinde Aydınöğulları ve Menteşeoğulları olmuştur. XV. yüzyılda ise Ege adalarının çoğunluğu bir başka Türk Devleti olan Osmanlı Devleti'nin eline geçmiştir.

Anahtar Sözcükler: Orta Çağ, Türkmen Beylikleri, Venedik, Ceneviz, Bizans, İtalyan Devletleri, Osmanlı, Adalar, Ege Adaları, Akdeniz, Araplar, Girit, Rodos, Gazi Umur Paşa, Menteşeoğulları, Aydınöğulları.

ABSTRACT

Master's Thesis

Struggle For Dominion At Aegean Islands (Byzantines, Venetians, Turks)

Emre KAYMAKÇI

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of History

History Program

Aegean Islands is so important in every historical periods in terms of social-economic and political. Aegean Islands which was springbone in Mediterranean firstly it was remarked by Byzantine then Italian city state and Turkish Emirates in Medieval Period too. Moreover during the expansion of Islam Arabs after conquer Aegean Islands reached to Byzantine capital Constantinople. Although Byzantine Empire lost to important Aegean Islands as Crete and Rhodes, then recaptured these islands. But after the Crusades IV Byzantine Empire lost to crucial Aegean Islands to Venice Republic and Genoa. Led by Ghazi Umur Bey Aydın-oglus and Mentese-oglus cause most trouble to Venice in 14th Century. Aegean Islands was passed to Ottoman Empire in 15th Century.

Keywords: Medieval Period, Turkish Emirates, Venice, Genoa, Byzantine Empire, Italian City States, Ottoman Empire, Islands, Aegean Islands, Mediterranean, Arabs, Crete, Rhodes, Umur Bey, Mentese-oglus, Aydın-oglus.

**EGE ADALARINDA HAKİMİYET MÜCADELESİ (BİZANSLILAR,
VENEDİKLİLER TÜRKLER)**

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
EKLER LİSTESİ	ix

GİRİŞ	1
-------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

BİZANS (DOĞU ROMA)'IN VE VENEDİK'İN KURULUŞUNA DAİR

1.1. BİZANS'IN DOĞUŞU	9
1.2. İMPARATOR KONSTANTİNOS SONRASINDA BİZANS	12
1.3. ROMA'NIN İKİYE BÖLÜNMESİ VE BATI ROMA'NIN SONA ERMESİ	12
1.4. VENEDİK'İN ORTAYA ÇIKIŞI	14
1.5. VENEDİK VE BİZANS ARASINDAKİ İLK ETKİLEŞİM	15
1.6. BİZANS'TA ISAURİA HANEDANLIĞI	17
1.7. İLK VENEDİK DOGE'LARI VE VENEDİK'İN TAM BAĞIMSIZLIĞI	18

İKİNCİ BÖLÜM

EGE ADALARINDA HAKİMİYET MÜCADELESİ

2.1. BİZANS DÖNEMİ'NDE EGE ADALARI	23
2.1.1 Bizans Denizciliği	23
2.1.3. Bizans Dönemi'nde Midilli ve Türk Denizciliği'nin Doğuşu	29
2.1.4. Bizans Dönemi'nde Sakız Adası ve Çaka Bey'in Adadaki Mücadelesi	31
2.1.5. Bizans Dönemi'nde Rodos Adası	33

2.1.6. Bizans Dönemi'nde Eğriboz Adası	37
2.2. BATI ANADOLU TÜRK BEYLİKLERİ VE VENEDİK DÖNEMİNDE EGE ADALARI	39
2.2.1. IV. Haçlı Seferi	39
2.2.2. Latin İmparatorluğu Dönemi'nde (1204-1261) Ege Adaları'nın Durumu	43
2.2.3. Latin İmparatorluğu'nun Çözülmesi ve Bizans İmparatorluğu'nun Konstantinopolis'te Dirilmesi	46
2.2.4. 1261-1296 Tarihleri Arasında Venedik Hâkimiyeti'nde Girit Adası	47
2.2.5. Çaka Bey'in Bıraktığı Yerden Türk Denizciliğini Ateşleyen Beylik: Menteşeoğulları	49
2.2.6. Menteşe Beyliği'nin Ege Adaları'ndaki İlk Faaliyetleri	50
2.2.7. Aydınoğulları'nın Kuruluşu ve Gazi Umur Bey'le Birlikte Türkler'in Ege Adaları'ndaki Durumu	51
2.2.9. Ege Adalarında Osmanlı Beyliği, Bizans ve Venedik	60
2.2.9.1. Osmanlı Beyliği'nin Kuruluşu ve İlk Denizcilik Faaliyetleri	60
2.2.9.2. I. Murat Dönemi Ege Adaları'ndaki Durum	62
2.2.9.3. I. Bayezid Dönemi'nde Bizans ve İtalyan Deniz Devletleri İle İlişkiler	63
2.2.9.4. I. Mehmed (Çelebi) İle Osmanlı Devleti'nin İkinci Kez Kuruluşu ve Adalardaki Mücadeleler	65
2.2.9.5. II. Mehmed (Fatih) Dönemi Öncesi Ege Adaları'ndaki Durum	66
2.2.9.6. 1453 Konstantinopolis'in Düşüşü ve Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde Ege Adaları	67

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EGE ADALARI'NDA TİCARİ DURUM

3.1. TİCARETİN KISA TARİHİ	71
3.2. BİZANS VE İTALYAN DEVLETLERİ ARASINDAKİ TİCARİ ANLAMDA İLK ETKİLEŞİMLER	73

3.3. 1261 NYMPHAION (NİF) ANTLAŞMASINA KADAR İMZALANAN ANTLAŞMALAR (BİZANSLILAR-TÜRKLER-İTALYAN DEVLETLERİ)	75
3.4. 1261 NYMPHAION (NİF/KEMALPAŞA) ANTLAŞMASI'NDAN 1453 KONSTANTİNOPOLİS'İN DÜŞÜŞÜNE KADAR İKİLİ ANTLAŞMALAR	79
3.5. TİCARETE KONU OLAN MALLAR	85
3.5.1. Şap	85
3.5.2. Sakız	86
3.5.3. Buğday	86
3.5.4. At	87
3.5.5. Şarap	87
3.5.6. Diğer Ürünler	88
SONUÇ	89
KAYNAKÇA	92
EKLER	

EKLER LİSTESİ

Ek 1: 14.Yüzyıl Hafif Bizans Gemisi	ek s. 1
Ek 2: Grejuva (Rum Ateşi) ‘nın tasviri- Kaynak: Codex Skylitzes Matritensis, Bibliteca Nacional de Madrid	ek s. 2
Ek 3: Piri Reis’in Rodos Haritası	ek s. 3
Ek 4: Girit Adası	ek s. 4
Ek 5: Piri Reis’in Venedik Haritası	ek s. 5
Ek 6: Sakız Adası	ek s. 6
Ek 7: Midilli Adası	ek s. 7
Ek 8: Tenedos (Bozcaada) Adası	ek s. 8
Ek 9: Piri Reis’in Midilli Haritası	ek s. 9
Ek 10: Piri Reis’in Sakız Adası Haritası	ek s. 10
Ek 11: O.M.Pitcher- Osmanlı İmparatorluğu’nun Tarihsel Coğrafyası	ek s. 11
Ek 12: O.M.Pitcher- Osmanlı İmparatorluğu’nun Tarihsel Coğrafyası	ek s. 12
Ek 13: O.M.Pitcher- Osmanlı İmparatorluğu’nun Tarihsel Coğrafyası	ek s. 13
Ek 14: O.M.Pitcher- Osmanlı İmparatorluğu’nun Tarihsel Coğrafyası,	ek s. 14
Ek 15: Özetli Tarih Atlası	ek s. 15
Ek 16: Venedik’in Bağımsızlığına İşaret Eden Sikkelerden Biri	ek s. 16

GİRİŞ

Yunanca Αἰγαίο Πέλαγος (Egeo Pelagos) olarak da adlandırılan Ege adaları Yunanistan ve Batı Anadolu kıyılarında yer almaktadır. 24 bin km²'lik mesafeye sahiptir. Coğrafi anlamda en büyük şehri ise Rodos'tur. Ege isminin nereden geldiğine bakıldığında mitolojik bir hikâyeden geldiği görülecektir. Ege ismi Yunan Mitolojisine göre Atina'nın kralı ve Theseus'un babası Aegeus'tan gelmektedir. Bu hikâyeye göre kral Aegeus oğlu Theseus'a insan yiyen "Minatour" adlı canavar boğayı öldürmesi için görev verir ve görevi başarıyla tamamlarsa gemisine beyaz bayrak çekmesini söyler. Theseus boğayı öldürmeyi başarsa da beyaz bir bayrak çekmeyi unutur, bunu gören baba Aegeus denize atlayarak intihâr eder. Aegeus'un atlamasıyla bu denize Aegeus Denizi yani Ege Denizi adı verilir. Ayrıca coğrafi anlamda da adalar Archipelagos (Arşipel) yani Adalar Denizi olarak da bilinmektedir.

En önemli ve en büyük Ege adaları Girit, Midilli, Rodos, Sakız ve Eğriboz'dur. Bu çalışmada adları sayılan adalar çerçevesinde anlatım yapılmaya çalışılacaktır. Akdeniz içerisinde yer alan Ege adaları, tarihi boyunca ciddi bir role sahip olmuştur. Nitekim siyasi ve ticari anlamda Orta Çağ'dan bu yana devletlerin sıçrama tahtası ve kullandıkları üsler olmuştur. Ticari anlamda Girit'te yapılan şarap ve peynir, Sakız'daki "Mastika" adlı sakız ve Foça'daki şap devletlerin en çok önem verdiği ürünler arasında yer almıştır. Siyasi ve askeri anlamda da özellikle Midilli Adası için Bizanslılar ve İzmir Beyi Çaka Bey, Tenedos (Bozcaada) için Venedik ve Ceneviz; Eğriboz için de İtalyan Devletleri, Bizanslılar ve Türkler mücadele içerisinde olmuşlardır.

Çalışmanın ilk bölümünde Byzantium şehrini alan Konstantinos'un devleti nasıl kurduğuna, Venedik'in coğrafi anlamda yerleşimine, kuruluşuna ve nasıl Bizans'ın eyaleti haline geldiğine yani Bizans ile ilk karşılaşmasına, Venedik'in IX.yüzyılda bağımsızlığını kazanışına ve ilk Doge'larına (yöneticilerine) değinilecektir. İkinci bölümün başında Bizans denizcilik unsurlarına ve ardından devletler için oldukça önemli olan Girit Adasının anlatımına yer verilecektir. Girit Adasının ardından Türklerin Çaka Bey ile birlikte denizlerle tanışmasından söz edilecektir. 1081 yılında İzmir Beyliğini kuran Çaka Bey Bizans İmparatorluğu'na zor anlar yaşatarak birçok Ege Adasına sahip olmasıyla Türk Denizciliğine adını altın

harflerle yazdırmıştır. Nitekim daha sonra kurulacak Menteşeoğlu, Aydınoğlu ve Osmanlı Devleti gibi Türk Devletleri onun temelini attığı denizciliği geliştirecektir. Türklerin Ege Deniziyle tanışması, akabinde Bizans dönemindeki adı sayılan adalar ele alındıktan sonra Venedik ve Türk Beylikleri dönemindeki adalara geçilecektir. Burada da özellikle IV. Haçlı Seferinden sonra Venedik'in önderliğinde Latin İmparatorluğu'nun kurulmasına ve en önemli Bizans Adası Girit'i nasıl satın aldığına değinilecektir. Venedik, bu tarihten 1261'de Bizans ile Ceneviz arasındaki Nif Antlaşması'na kadar Ege Denizinde büyük bir hâkimiyet sahibi olmuştur. Sonrasında Latin İmparatorluğu dönemine yer verilip Venedik döneminin Girit'ine değinilecektir.

Çaka Bey'den sonra Türk Denizciliğinde bir durulma yaşansa da Türkiye Selçukluları ile ve ardından 1278 yılında kurulan Menteşe Beyliği ile Türk Denizciliği tekrardan şaha kalkmıştır. Venedik Girit'inden sonra Menteşe Beyliği'nin kuruluşuna ve İtalyan Deniz Devletleri ile adalardaki münasebetine yer verildikten sonra bir başka önemli Türk Beyliği olan Aydınoğulları'ndan söz edilecektir. Özellikle Aydınoğlu Gazi Umur Paşa'nın adalarda tam bir Türk hâkimiyeti sağlaması üzerinde durulacaktır. Nitekim Gazi Umur Paşa gerek Bizans siyasetinde gerekse de Venedik siyasetinde önemli bir yere sahiptir. Gazi Umur Paşa'nın adalardaki faaliyetlerinden sonra ikinci kısmın sonlarında Osmanlı Beyliği'nin Orhan Bey ile birlikte İtalyan Denizci Devletleri ve Bizans İmparatorluğu ile ilişkilerine değinilecek ve ardından II. Bayezid'in faaliyetlerine yer verilip ikinci kısım sonlandırılacaktır.

Çalışmanın son bölümü yani üçüncü bölümde genel anlamda ticaretin kısa tarihine, devletler arası anlaşmalara ve son kısımda da ticarete konu olan ticari ürünlere yer verilecektir. Son bölümün can alıcı noktasını devletler arasındaki antlaşmalar oluşturmaktadır. Nitekim 992 yılında Bizans İmparatorluğu'ndan imtiyazlar almaya başlayan Venedik, görüleceği üzere 1082 yılında Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos'tan kazandığı ayrıcalıkla adeta Bizans'ı ticari ve siyasi anlamda kuklası haline getirecektir. 1082'den 1261 yılına kadar da Venedik kazandığı gücü sürdürecektir. Fakat 1261'de Venedik'e verdiği imtiyazlara benzeyen bir ayrıcalığı da Ceneviz'e verdikten sonra güç dengeleri Ege adalarında değişecektir. Ayrıca bu bölümde İtalyan Denizci Devletlerinin 1300'lü yıllardan itibaren sırasıyla Menteşeoğulları, Aydınoğulları, Saruhanoğulları ve Osmanlı Beyliği ile antlaşmalar

yaptığı görülecektir. Tezin ana temasını XI. ve XV. yüzyıllar arasında meydana gelen siyasi olaylar ve bu olaylarla şekillenen ticari faaliyetler oluşturmaktadır.

Bizans Kaynakları

Anna Komnena (ANNA KOMNHNH)

1080-1153 yılları arasında yaşayan Anna Komnena, dönemin imparatoru Aleksios Komnenos'un kızı idi. Anna Komnena kocası Nikepheros Bryennios öldükten sonra manastıra çekilip geniş ölçekli tarih kitabını yazmıştır. Eserinin adı *Alexias'dır*. 15 kitaplık geniş bir kitap yazan Anna Komnena babası Aleksios Komnenos'un Normanlarla ve Haçlılarla yapmış olduğu savaşları anlatmıştır. Fakat bizi burada daha çok ilgilendiren Anna Komnena'nın Bizans'ın Venediklilerle ve Türklerle olan ilişkilerine değinmiş olmasıdır. Çalışmada görüleceği gibi Anna Komnena Venedik'in Normanlara karşı Bizans'a nasıl destek verdiğine Bizans'ın da buna karşılık Venedik'e imtiyazlar sağladığına ve ayrıca İzmir Beyliğini kuran Çaka Bey'in adalarda elde ettiği başarılarla ve mücadelelere yer vermiştir. Çaka Bey ile ilgili "Danışmendlâme" dışında bilgi edinebildiğimiz yegâne eserin "Aleksias" olması önem arz eder. Anna Komnena bir nevi babasının tarihini yazdığı için onun biraz da olsa yanlı olması bizce normal bir durumdur. Çalışmada Corpus Fontium Historiae Byzantinae'dan ve Gruyter yayınlarından basılan 2001 edisyonu kullanılmaya çalışıldı.

Ioannes Zonaras (ΙΩΑΝΝΗΣ ΖΩΝΑΡΑΣ)

1074-1159 yılları arasında yaşamış olan Zonaras hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Fakat onun Aleksios Komnenos döneminde yüksek konumda devlet görevlisi olarak çalıştığı bilinmektedir. 1118'de konumunu kaybeden Zonaras rahiplik yolunu seçerek inzivaya çekilmiştir. Bilinen en önemli eseri Türkçe'de Bilge Umar'ın çevirisiyle "Tarihlerin Özeti" olarak geçmektedir. Bu eser Dünyanın yaratılışından 1118 yılına kadar ki olayları anlatır. "Tarihlerin Özeti" adlı kitaptan Türkçe'ye yalnızca 17. ve 18. kitaplar çevrilmiştir. Böyle olmasının sebebi bu

kitaplarda Anadolu'nun Türkleşme sürecini anlatmasıdır. Zonaras eserinde birçok kaynaktan yararlanmıştır. Zonaras tarihçi kimliğinin yanı sıra ayrıca şiir ve din üzerine de yazmıştır.¹

Georgios Pachymeres(ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΧΥΜΕΡΗΣ)

1242-1310 yıllarında yaşamış olan Pachymeres, Palaiologos Hanedanlığı'nın önemli temsilcilerinden biri olup sadece tarih yazarı değil aynı zamanda teolog, matematikçi ve filozof idi. Kendisi “Ρωμαϊκή Ιστορία” yani “Roma Tarihi” adıyla bilinen tarih eseri yazmıştır. Bu eser Türkçe'ye “Bizans'ın Gözüyle Türkler” adıyla çevrilmiştir. Pachymeres'in eserinde Osmanlı Beyliği'nin kurucusu Osman Bey ve beyliklerle ilgili bilgilerin yer alması bakımından dikkate alınması gereken bir eserdir. Çalışmada Georgios Pachymeres'in 1984 yılında Corpus Fontium Historiae Byzantinae'da çevrilen baskısından ve İlcan Bihter Barlas'ın çevirisinden yararlanmaya çalışıldı.

Mikhael Doukas (ΜΙΧΑΗΛ ΔΟΥΚΑΣ)

1400'lü yıllarda aristokrat bir ailede doğduğu bilinir. Devlet yöneticisi olduğu bilinen dedesinin Osman Bey ile müttefik olan Kantakuzenos'un yanında yer aldığı bilinmektedir. Midilli'de elçilik görevi yapan Doukas'ın aynı zamanda Cenevizlilerin egemenliği altında olan Foça'da şap madenlerinde çalıştığı tarihi kayıtlara geçmiştir. Ayrıca Cenevizli Giovanni Adorno'nun sekreterliğini yapıp Osmanlı sultanı II. Murat ile yazışmıştır.

Yazdığı en değerli eseri “Tarih” isimlidir. Bu eser dünyanın yaratılışından 1204 yılına kadar özet şeklinde ilerlemiştir. 1204'ten 1462'ye kadar ise ayrıntılı bir şekilde kaleme alınmıştır. Doukas'ın Türk tarihçiliği açısından ayrı bir önemi vardır ki kendisi gerek İstanbul'un fethedilişine şahit olması gerekse de Türk beylikleriyle ilgili bilgi vermesi bunu açığa çıkarmaktadır. Elbette ki yaşadığı toplumun bakış açısı ile eserini yazmış olsa da ilgili yerleri çekmek tarihçilerin en önemli görevidir. Doukas kendisinden önce yazılan Türkçe ve İtalyanca kaynaklardan ve Niketas Khoniates,

¹ Warren Treadgold, **The Middle Byzantine Historians**, Macmillan, 2013, s.388.

Nikephoros Gregoras gibi bir önceki Bizans tarihçilerinden yararlanmıştır. Çalışmada Bilge Umar'ın Arkeoloji ve Sanat Yayınları'ndan çıkarmış olduğu baskıdan yararlanılmakla birlikte Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae'dan Niebuhr'un çıkardığı 1834 baskısından da faydalanıldı.

Niketas Khoniates (ΝΙΚΗΤΑΣ ΧΗΟΝΙΑΤΗΣ)

1155-1216 yılları arasında yaşamış olan Khoniates Bizans Devlet'inde yüksek kademedeki görevli ve dönemin önde gelen tarihçilerinden idi. "Tarih" isimli eseri mevcuttur. Khoniates'in bu eserinde tarihyazımına en önemli katkısı IV. Haçlı Seferini anlatması olmuştur. Onun bu eserinden IV. Haçlı Seferi ile Bizans'ın ne kadar fazla yara aldığı ve 1261 yılına kadar Konstantinopolis'te Latinlerin hüküm sürdüğü öğrenilmektedir. Khoniates, Bizans tarihçisi olduğu için diğer Bizans tarihçileri gibi yanlı davranarak IV. Haçlı Seferinin baş sorumlusu Venedikli Enrico Dandolo'dan ve Venediklilerden pek de iyi söz etmemiştir. Bu çalışmada Niketas Khoniates'in değerli Bizans ve Orta Çağ tarihçisi Prof. Dr. Işın Demirkent'in çevirisinden yararlanıldı. Işın Demirkent'in çevirisi Dünya Yayınlarından çıkmıştır.

Georgios Akropolites (ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΚΡΟΠΟΛΙΤΗΣ)

Georgios Akropolites 13.yüzyılın Bizans tarihçilerindendir. Soylu bir ailenin çocuğu olan Akropolites'in eseri İstanbul'un fethinden 1262'de tekrar Bizanslılar tarafından ele geçirilişine kadarki olayları anlatmaktadır. Komutan olduğu için gördüklerini anlatması bakımından eseri dikkate alınması gereken yazarlardandır. Çalışmada Oxford Üniversitesi Yayınlarından çıkan ve Ruth Macrides'in çevirdiği baskıdan yararlanıldı.

Türk Kaynakları

Enveri

Genelinde Batı Anadolu Türk Beyliklerinden Aydınogulları, özelinde de Umur Bey'i anlatan Enveri 15.yüzyıl tarihçisidir. Enveri'nin eseri 3800 beyitten oluşmuştur ve "Dusturname" olarak tarihe geçmiştir. Enveri, Fatih Sultan Mehmed dönemindeki Midilli Adasının fethine katılmış ve dönemin olaylarını anlatmıştır. Osmanlı Tarihi açısından dikkate alınması gereken Enveri'den bu eserde özellikle Gazi Umur Bey anlatılırken faydalanıldı ve çalışmada Enveri'nin Fransızca'ya çevrilen baskısı kullanıldı. Enveri'nin eseri "Le Destan" Fransızca'ya 1954 yılında "D'Umur Pacha" adıyla Irene Melikoff-Sayar tarafından çevrilmiştir.

Aşıkpaşazâde

XV. yüzyıl Osmanlı Tarihçilerinden olan Aşıkpaşazâde "Tevarih-i Al-i Osman" adlı eseriyle bilinmektedir. Osmanlının ilk dönemlerine dair önemli başvuru kaynaklarından olan Aşıkpaşazade, Fetret Devrindeki olayların bir kısmı olmakla birlikte Yıldırım Bayezid, II. Murat ve Fatih Sultan Mehmed'in olaylarına tanıklık etmiş biridir. Çalışmada da Osmanlının ilk dönemlerine ait bilgileri incelerken onun eserinden yararlanılmaya çalışıldı. Aşıkpaşazâdenin Kemal Yavuz ve Yekta Saraç'ın K Kitaplığından çevirdiği 2003 baskısı kullanıldı.

İtalyan Kaynakları

Marino Sanudo Torsello

Marino Sanudo Torsello 1260-1338 yıllarında yaşamış Venedikli devlet adamıdır. En bilindik eseri "The Secreta" ya da "Liber Secretorum"dur. Venedikli Torsello sadece Venedik tarihi için değil Türk ve Bizans tarihi için son derece önemlidir. Zira Kendisi Türklere karşı Venedikliler adına batılı devletleri harekete geçirip bir Haçlı seferi düzenlemeye çalışan devlet adamıdır. Sanudo Torsello 1204 IV. Haçlı Seferini yönlendiren Venedikli Enrico Dandolo kadar gözden kaçırılmaması gereken biridir. Çalışmada Ege adaları açısından Marino Sanudo Torsello'nun bir önemi de onun atası Marco Sanudo'nun Ege adalarından Naksos Adasının Dükü olmasıdır. Sanudo Torsello ayrıca Rodos ve Kıbrıs başta olmak üzere Bizans topraklarının çoğunda bulunarak bu topraklara ne kadar hâkim olduğunu bizlere

düşündürmektedir. Türkçe'ye çevirisi bulunmayan Marino Sanudo Torsello'nun eseri için Peter Lock'un 2011 yılında Routledge'dan çıkarttığı İngilizce çevirisinden yararlanılmıştır.

Telif Eserler

Çalışmada ana kaynaklar başta olmak üzere telif eserlerden de en önemlilerine yer vermeye çalışılmıştır. Bu kaynakların başında Elizabeth Zachariadou'nun "Trade and Crusade (Venetian Crete and The Emirates of Menteshe and Aydın (1300-1415))" adlı eseri gelmektedir. Zachariadou önemli Orta Çağ Akdenizi yazarlarındandır. "Osmanlı Beyliği (1300-1389)" adlı bir eseri daha bulunan Zachariadou bu eserinde ilk olarak Batı Anadolu Beyliklerinden Menteşe ve Aydınolu Beylikleri ile Venedik Girit'i arasındaki tarihi arka plana değindikten sonra Rodos ve Sakız gibi adalarda olan biten olaylar hakkında bilgiler vermiştir. Zachariadou sonraki bölümlerde adalarda ticarete konu olan ürünlerden söz etmiş ve son olarak da antlaşma metinlerini yayınlamıştır. Zachariadou'nun bu eseri adalar üzerine çalışma yapanlar için elzem bir eserdir.

Çalışmada kullanılan bir diğer önemli eser ise ünlü Bizans tarihçisi Georg Ostrogorsky'nin "Bizans Devleti Tarihi" dir. Türk Tarih Kurumu Yayınlarından basılan eserde Bizans İmparatorluğu'nun bütüncül bir tarihi yer almaktadır. Bu eserden Türk Devletleri-Bizans ve İtalyan Denizci Devletleri arasında geçen olaylar sebebiyle yararlanılmaya çalışıldı. Ostrogorsky ile birlikte en önemli Bizans tarihçilerinden A.A.Vasiliev'in "Bizans İmparatorluğu Tarihi" eseri kullanılan kaynaklar arasındadır. A.A.Vasiliev'in de eseri Bizans'ın tüm tarihini anlatmakla birlikte bir anlamda Ostrogorsky'den ayrılır. Ayrıldığı nokta ise Vasiliev'in sosyo-kültürel özelliklerden de söz etmesidir. Yine Vasiliev'in eserinden Venedik ile Bizans arasındaki yapılan antlaşmalar ve Türklerle ilişkiler açısından faydalanılmaya çalışıldı. Bu iki modern Bizans tarihi adına yazılan eserler dışında daha yakın tarihli yazarların eserleri çalışmada kullanıldı. Bunlardan bir tanesi ki bu çok önemli eser birçok yerde kullanıldı. Donald Nicol'un "Bizans ve Venedik Diplomatik ve Kültürel İlişkiler" adlı Sabancı Yayınlarından çıkan eserdir.

Donald Nicol bu kitabında Venedik'in coğrafi özelliklerinden ve yerleşimin nasıl olduğundan başlayarak Bizans Eyaleti olarak varlığını sürdürdüğüne ve daha sonra bağımsız hale gelerek Akdeniz'de bir güç oluşuna kadar Venedik'e yer vermiştir. Donald Nicol Bizans ve Venedik ekseninde eserini oluştursa da onun eseri Türklerle olan ilişkilere de katkı sağlamaktadır. Venedik tarihi adına çalışmada sıklıkla kullanılan eser Thomas Madden'in "Venice" adlı kitabıdır. Bu kitapta Venedik'in doğuşundan Cumhuriyetin yıkılışına kadarki süreç anlatılmaktadır. Thomas Madden kitabının girişinde Venedik arşivlerinde otuz yıl boyunca çalıştığını belirterek eserine olan güveni biraz daha arttırmaktadır. Çalışmada özellikle Venedik'in ilk dönemlerine ve Haçlı Seferleri dönemine ait bilgiler bu kitaptan alıntılandı. Venedik tarihi adına yararlanılan bir başka özel isim Julius Norwich'dir. Üç ciltlik Kabalcı Yayınlarından çıkan Bizans adlı eserinin yanında "History of Venice" adlı eseri de bulunan Norwich başvuru kaynağı olarak kullanıldı. Julius Norwich'in Bizans tarihi gibi Venedik Tarihi adlı eseri de oldukça kapsamlı ve önemlidir. Bunlara ek olarak özellikle Girit Adası kısmında yedi ciltlik eseri bulunan Johann Wilhem Zinkeisen'in Osmanlı Tarihinin dördüncü cildi kullanılmıştır.

Önemli Türkçe telif eserlerden söz edilecek olursa Halil İnalcık, Akdes Nimet Kurat, Osman Turan, Şerafettin Turan gibi duayen isimler ön plana çıkacaktır. "Türkiye-İtalya İlişkileri Selçuklulardan Bizans'ın Sonlarına Kadar" adlı eseriyle Şerafettin Turan çalışmanın büyük bir kısmında kullanıldı. Bu kitapta ilk olarak Türk-İtalyan ilişkilerine genel çerçevede bakılıp ilişkiler yorumlanmıştır. Daha sonra İtalyan Devletleri ile Bizans arasındaki ilişkilere değinen Şerafettin Turan Türk beylikleri ve Osmanlı Dönemi Türk İtalyan ilişkilerine ayrıntılı şekilde yer vermiştir. Turan iki toplum arasında yapılan antlaşmalardan ve ticarete konu olan her unsurdan söz etmiştir. Osmanlı tarihçiliğinin en önemli simalarından Halil İnalcık'ın ise "Osmanlı ve Haçlılar" adlı eserinden ve "Türk Denizcilik Tarihi" adlı genel çalışmadaki "Batı Anadolu'da Yükselen Denizci Gazi Beylikleri, Bizans ve Haçlılar" makalesinden yararlanıldı. Selçuklu Tarihçiliğinin önemli tarihçilerinden Osman Turan'ın ise "Türkiye Selçukluları Hakkında Vesikalar ve Selçuklular Zamanında Türkiye" adlı eserlerinden yararlanıldı. Özellikle *Türkiye Selçukluları Hakkında Vesikalar* kitabında Venediklilerle Selçuklular arasındaki antlaşmaların yer alması çalışma için önem arz etmektedir. Akdes Nimet Kurat ise "Çaka Bey" adlı çalışmasıyla Türk Denizciliğinin

başlangıcını ve Ege adaları adına dikkate alınması gereken bir simadır. Son olarak söz edilmesi gereken TDV maddelerinden yararlanıldığıdır. Burada sözü edilemeyen ve çalışmada kullanılan diğer kaynaklar Kaynakça kısmında yer almaktadır.

Bu çalışmam boyunca gerek manevi açıdan gerekse fikri açıdan her zaman yanımda olan yol arkadaşım Hülya Çiçek'e, aileme ve desteklerini benden esirgemeyen başta saygıdeğer Prof. Dr. Erkan Göksu, Dr. Öğretim Üyesi Nuri Adıyeke, Doç. Dr. Nedim Yalansız hocalarım olmak üzere tüm hocalarıma teşekkürlerimi bir borç bilirim.

BİRİNCİ BÖLÜM

BİZANS (DOĞU ROMA)'IN VE VENEDİK'İN KURULUŞUNA DAİR

1.1. BİZANS'IN DOĞUŞU

Roma'nın kuruluşu genel kaniya göre MÖ 753'e tarihlenmiş ve efsaneye göre Romulus kardeşi Remus'u öldürdükten sonra krallık dönemi başlamıştır.² Roma başlarda krallıkla yönetilmiş, fakat Tarquinius Superbus'un kentten kovulmasıyla birlikte Roma'da Cumhuriyet dönemine girilmiştir. Krallık döneminde çevresindeki kent devletleri ile mücadele içerisinde olan Roma kenti Cumhuriyet döneminde git gide Akdeniz'e açılmış, Afrika, Balkanlar, eski çağlardaki ismiyle Asia Minor (Anadolu)'da egemenlik kurmuştur. Fakat Cumhuriyet döneminde dışarda böylesine güçlü görünen Roma içeride ise çalkantılar yaşıyordu. Bunun en önemli göstergelerinden bir tanesi de Gracchus kardeşlerden itibaren Octavianus'un kuracağı Principatus (İmparatorluk) dönemine kadar iç savaşların Cumhuriyette var olduğudur.

² Titus Livius, *Ab Urbe Condita* 1.7.

Ancak Marcus Antonius ile yaptığı Actium savaşını kazanan Octavianus (Augustus) iç savaşları sona erdirmiş ve MÖ 27’de tek başına imparator olup Principatus³ dönemini başlatmıştır.

Roma imparatorluk döneminin başlarında Augustus daha çok sınırları koruma politikası gütmüştür. Augustus’tan sonra başa gelen imparatorlar ise genellikle onun siyasetini sürdürmüşler, fakat bununla birlikte MS 2. yüzyılda dönemin güçlü devleti Partlar⁴ ile de mücadele etmek durumunda kalmışlardır. MS 3. yüzyıl’a gelindiğinde de imparatorluk içerisinde isyanlar, iç ve dış savaşlar eksik olmamıştır. MS 3. yüzyılın imparatorlarından Diocletianus⁵ (MS 284-316) dönemiyle birlikte önemli sayılabilecek gelişmelerden bir tanesi devletin yönetim şeklinin değişmesidir. Bu yönetim şekli tetrarkhia (tetrarşi) yani dörtlü yönetimdir. Dörtlü yönetim şekli doğuda bir Augustus’un batıda da bir Augustus ve onlardan sonra başa gelmesi için seçilen Caesarlar’ın bulunduğu sistemdi. Bu noktadan hareketle Roma’nın ilk olarak doğu batı şeklinde ayrılması daha sonraki bir tarihte gerçekleşecek olsa da temellerinin Diocletianus döneminde yavaş yavaş atıldığı söylenebilir.

Çalışmaya konu olan Bizans (Doğu Roma)’ın kuruluşu bazı bilim insanlarına göre MS VI. veya VII. yüzyıllara dayandırılır. Bazı bilim insanı çevrelerince de MS III.yüzyılda Roma imparatoru olan Konstantinos’a atfedilir. Bu tartışma çalışmanın kapsamı dışında olmakla birlikte Bizans (Doğu Roma)’ın kuruluşunu Konstantinos ve onun başkent olarak seçtiği Konstantinopolis ile başlatmak gerekir. Bir cariyeye kadın olan Helana’nın oğlu olduğu ve Naissus (Niş)’da doğduğu söylenen Konstantinos (MS 307- 337) , Diocletianus’un kurduğu yönetim şeklindeki usule göre MS 307 yılında Severus’un öldürülmesiyle Augustus makamına yerleşmiştir.⁶ Bir süre tetrarkhia yönetiminin getirdiği sıkıntılarla mücadele içinde olan Konstantinos, Hrysopolis

³ Principatus yani İmparatorluk Dönemi, Octavianus (MÖ 27- MS 14)’un MÖ 27’de başa geçip MS 476’da son imparator Romulus Augustulus’un ölümüne kadarki süreyi kapsar.

⁴ Partlar: Günümüz İranlılar’ın Eski Çağ’daki ataları.

⁵ MS 244’te doğan Gaius Aurelius Diocletianus MS 284’te Roma İmparatorluğu’nun başına geçmiştir. Azatlı bir kölenin ya da kâtibin oğlu olan Diocletianus Makedonya’da valilik görevini üstlenmiş ve Persler üzerine seferlere çıkmıştır. Onun en önemli reformu yönetim sistemini değiştirmesi olmuştur. Diocletianus için ayrıntılı olarak bkz. Oktay Akşit, **Roma İmparatorluk Tarihi**, cilt II, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1970, ss.207-241.; Elio Lo Cascio, “The Government and Administration of the Empire in the Central Decades of the third Century”, **The Cambridge Ancient History The Crisis of Empire A.D. 193-337**, ed.Averil Cameron, Peter Garnsey ve Alan K.Bowman, Cambridge University Press, 2008.

⁶ Dionysios Stathakopoulos, **Bizans İmparatorluğu’nun Kısa Tarihi**, çev. Cumhur Atay, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018, s.33.; Stephen Mitchell, **Geç Roma İmparatorluğu MS 284-641**, çev.Turhan Kaçar TTK, Ankara, 2016, s.91.

(Üsküdar)’de Licinus ile yaptığı savaştan galip gelerek tetrarkhia’yı sona erdirip tek başına hüküm sürmeye başlamıştır.⁷ Konstantinos başa geldikten sonra yaptığı işlerden birisi belki de en önemlisi 1453’deki yıkılışına kadar başkent hüviyetinde bulunan ve sonrasında Fatih Sultan Mehmet’in fethetmesiyle Türklerin egemenliğine geçecek olan Konstantinopolis (Κωνσταντινούπολις) şehrini kurmasıdır.

Konstantinos başkent seçimine önem vererek daha önceki yüzyıllarda da stratejik değeri fark edilen- ki bunu Yunan tarihçi Polybius⁸ da ayrıntılı şekilde anlatmıştır- Byzantion kentini tercih etmiştir. Byzantion kentinin ilk dönemlerine dair çok net bilgiler olmamakla birlikte kentin Megara kolonisinin lideri Byzas tarafından kurulduğu söylenmektedir.⁹ Nitekim kentin de ismini Byzas’tan aldığı düşünülmektedir.¹⁰ Konstantinos’un Byzantion’u seçmesindeki kayda değer sebep devlet meselelerinde hem doğu hem de batı ile ilgili konulara hâkim olma düşüncesidir. Bilindiği üzere Asya ve Avrupa arasında kavşak nokta olması sebebiyle Byzantion günümüze kadar önemini sürdürmüştür. Konstantinos yeni başkentle ilgili olarak inşa çalışmalarını MS 324 yılında başlatarak kente sur, saray, hipodrom, senato binası ve kiliseler kazandırmıştır. Bu inşalardan sonra kent 11 Mayıs 330’da yapılan resmi törenle açılmıştır. Böylelikle Konstantinos’un şehri Konstantinopolis kurulmuş ve 1453’e kadar imparatorluğun başkenti konumunu sürdürmüştür.

Doğu Roma İmparatorluğu’nun kurucusu Konstantinos başkenti kurduktan sonra mali ve askeri alanlarda reformlar yaparak imparatorluğu sağlamlaştırma yoluna gitmiştir. Mali alanda imparatorlukta uzun yıllar kullanılacak olan yeni altın sikke “solidus” u kullanıma sokarak maddi istikrar sağlamıştır. Bunun yanı sıra her imparatorluğun doğasında olan merkezi otoriteyi koruma adına askeri ve sivil kanadın ayrılması önemli reformların başında gelmiştir. Konstantinos ayrıca orduyu büyüterek askeri alana katkı sağlamıştır.¹¹

⁷ Dionysios Stathakopoulos, ss.33-34.; Stephen Mitchell, s.99.; A.A. Vasiliev, **Bizans İmparatorluğu Tarihi**, Alfa Yayınları, çev.Tevabil Alkaç, İstanbul, 2017, s.60.

⁸ Polybius, **Historia**, IV. 38-44. çev.W.R. Paton, Harvard University Press Loeb Classical Library, 1922.

⁹ Kentin kuruluşuna dair söylenceler için ayrıntılı olarak bkz.; Işın Demirkent, “İstanbul Maddesi”, **TDV**, Cilt:23, s.205.; A.A.Vasiliev, s.75.

¹⁰ A.A. Vasiliev, s.74.; Işın Demirkent, “İstanbul” Maddesi, **TDV**, Cilt:23, s.205.; Dionysios Stathakopoulos, s.20.

¹¹ A.A. Vasiliev, s.60.; Dionysios Stathakopoulos, ss.34-35.; John Haldon, **Bizans Tarih Atlası**, çev. Ali Özdamar, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2006, s.35.

1.2. İMPARATOR KONSTANTİNOS SONRASINDA BİZANS

Konstantinos'tan sonra imparatorluk oğulları¹² arasında paylaşılmıştır. Konstans Doğuyu, Konstantius ise Batı'yı hâkimiyeti altına almıştır.¹³ Konstantinos'un oğullarının ardından pagan eğilimli Julianus (MS 361-363) başa geçse de onun devri kısa sürmüştür. Bizans İmparatorluğu'nda Konstantinos'un Hristiyanlık dinini imparatorluk dini haline getirmesiyle sorunlar baş göstermeye başlamıştır. İmparatorluktaki dini meseleler çalışmanın kapsamında olmasa da bu meselelerin imparatorluk boyunca ciddi boyutlarda tartışıldığını belirtmek gerekir. Nitekim Julianus da bu meselelerin içinde olan son pagan imparator olarak tarihe geçmiştir.

İmparator Valens'ten sonra başa geçen I. Theodosios (MS 379-395) döneminde dini meseleler kapsamındaki Aryanizm¹⁴ dışında bir de Gotlar sıkıntısı bulunmaktadır. Roma'nın kuzeyinden geldikleri söylenen Gotlar daha I. Theodosios döneminden önce Roma İmparatorluğu'na zorluk çıkarmaya başlamışlardır ki MS 378 yılında Adrianopolis¹⁵ (Αδριανούπολις)'te Roma'yı mağlup etmişlerdir.¹⁶ Gotlar daha sonraki yıllarda bununla yetinmeyip çalışmanın asıl konusu olan Ege adaları da dahil Anadolu'nun sahil kıyılarını yağmalamış ve Byzantion'a zarar vermişlerdir.¹⁷

1.3. ROMA'NIN İKİYE BÖLÜNMESİ VE BATI ROMA'NIN SONA ERMESİ

¹² Konstantinos'un üç oğlu vardı ki bunların adları Konstantius, Konstantinus II ve Konstans idi. Kardeşlerin aralarındaki mücadeleler sonrasında toprak dağıtımı olmuştur. Onların aralarındaki mücadeleler için bkz. Oktay Akşit, **Roma İmparatorluk Tarihi**, Cilt: 2, ss.298-309.

¹³ Dionysios Stathakopoulos, s.45.; Cecile Morrison, **Bizans Dünyası**, Cilt: 1, çev. Aslı Bilge, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014, s.23.

¹⁴ MS IV. yüzyılda İskenderiye'de yaşayan Hristiyanların ortaya çıkardığı öğretilerdir. Aryanist olanlar Ortodoks Hristiyan inancına sahip olanlardan ayrı olarak Hz. İsa'nın Tanrısallığını inkâr edip Teslise yani üçlü inanca itibar etmemektedir. 325 yılında İznik'te gerçekleşen Konsil'de onlar sapkın ilan edilmişlerdir. I. Konstantinos Aryanizmle mücadele ederken oğulları bu inancı savunmuştur. Averil Cameron, "The Reign of Constantine A.D. 306-337", **The Cambridge Ancient History The Crisis of Empire A.D. 193-337**, s. 97.; Charles Freeman, **Mısır, Yunan ve Roma**, Dost Kitabevi, Ankara, 2003, ss.582-583.; T.E. Pollard, "Origins of Arianism", **The Journal of Theological Studies**, Sayı: 9 No:1, 1958, ss.103-111.

¹⁵ Günümüzde Edirne.

¹⁶ Georg Ostrogorsky, **Bizans Devleti Tarihi**, çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara (9.Basım), 2017, s.48.; Judith Herrin, **Bizans (Bir Orta Çağ İmparatorluğun Şaşırtıcı Yaşamı)**, çev. Uygur Kocabaşoğlu, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 43.; Cecile Morrison, s.32.

¹⁷ A.A. Vasilev, s.106.

Valens (MS 364-378)'in halefi I. Theodosios Got sorunlarıyla karşı karşıya kaldığında birkaç başarısız seferden sonra onlarla barış anlaşması imzalamış ve hatta onları imparatorluğun çeşitli kademelerine yerleştirerek imparatorlukta Germen unsurlarının görülmesine sebebiyet vermiştir.¹⁸ I. Theodosios MS 395 yılında ölmüştür ve imparatorluk oğulları arasında Arcadius'un Doğu'yu Honorius'un ise Batı'yı almasıyla iki başlı şekilde devam etmiştir.

Got sorunu I. Theodosios'tan sonraki imparatorlar döneminde de sorun halini sürdürmeye devam ederek sonunda İmparatorluğun Batı kısmının çöküşüne sebebiyet vermiştir. Got sorununun dışında Türk tarihindeki önemli devletlerden olan Avrupa Hunları¹⁹ da Roma için tehlike arz etmiştir. II. Theodosios dönemi İmparatorluk tarihinde önemli olayların olduğu dönem olarak bilinir ki bu dönemin olaylarından biri Hun tehdidinin başlaması ve Gotların hareketlenmesidir. Gotlar V. yüzyılın başlarından itibaren Roma İmparatorluğu topraklarına saldırarak imparatorlukta tehlikeler yaratmışlardır. Vizigot Kralı Alaric'in Roma'ya girmesi başta olmak üzere Gotlar, Vandallar, Süevler K. Afrika'daki ve İspanya'daki imparatorluk topraklarına baskınlar düzenleyerek buraları ellerine geçirmişlerdir. Barbarlar buralarda baskınlar yaptıktan sonra ilk krallıklarını kurmuşlardır.²⁰

II. Theodosios (MS 408-450) 450 yılında ölürken varis bırakmamış ve onun yerine halefi Markianos (MS 450- 457) geçmiştir. Markianos'tan sonra I. Leo yönetimi devralmıştır. Bu iki hükümdarın döneminde de Got sorunu devam etmiştir. Leo (MS 457-474)'nin 474'e kadar süren hükümdarlığından sonra başa önemli bir hanedanlık olan Isaurialıların ilk hükümdarı Zeno (MS 471-494) geçmiştir. Zeno döneminde Got şefi Odoacer'in 476 yılında Roma'nın batı kanadındaki son imparatoru Romulus Augustulus'u tahtından indirip batı kanadına son vermesi dikkat çekici bir gelişmedir. Nitekim bu tarihlerden sonra Doğu Roma ve başkenti Konstantinopolis merkez hale gelecektir. Romulus Augustulus'un tahttan indirilmesiyle Got şef Odoacer İtalya'ya

¹⁸ A.A. Vasiliev, s.109.; Cecile Morrison, s.33.

¹⁹ Avrupa Hunları MS 4.yüzyılda Orta Asya'da varlıklarını sürdüren bir kavimdir. Balamir, Uldız ve Attila gibi önemli hükümdarlara sahip olan Avrupa Hunları, Germen unsurların yani Gotların hareketine sebep olarak dünya tarihine ciddi etkileri olan topluluk olarak bilinir. Özellikle Avrupalılarca "Tanrı'nın Kırbağı" olarak bilinen Attila, Doğu ve Batı Roma'ya zor anlar yaşatmıştır. Şerif Baştav, "Avrupa Hunları", ed.Kemal Çiçek, Salim Koca ve Hasan Celal Güzel, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt.1, ss.853-886.; Jean Paul Roux, **Türklerin Tarihi Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl**, çev.Aykut Kazancıgil- Lale Arslan Özcan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2015, ss.70-75.

²⁰ A.A. Vasiliev, s.120.; Stephen Mitchell, s.162.; Guy Halsall, "The Barbarian Invasion", **The New Cambridge Medieval History**, Vol.1 c. 500-c.700, Cambridge University Press, 2008, s.49.

hükmetmiş, hatta Doğu Roma için tehlike arz etmeye başlamıştır. Bu tehlikenin farkında olan Zeno, Odoacer üzerine bir başka Got şef olan Theodoric'i yollamıştır. Theodoric, Ravenna'yı zapt etmiş ve Odoacer'i mağlup ederek öldürmüştür. Bunun sonucunda İtalya'ya hâkim olan Theodoric yeni bir krallık kurmuştur.²¹ Batı ve Doğu Roma'da yaşanan gelişmelere şimdilik bir ara verip çalışmada incelemeye alınacak olan Venedik ile ilgili giriş mahiyetinde birtakım bilgiler vermek yerinde olacaktır.

1.4. VENEDİK'İN ORTAYA ÇIKIŞI

Tarih biliminde neden ve sonuçlar önemli olduğu kadar tarihe bütüncül açıdan bakılması da bir o kadar önemlidir. Bu noktadan hareketle Batı Roma'nın sona ermesi sürecinde Gotların gerçekleştirmiş olduğu istilaların Venedik'in kurulmasına ve uzun dönemler boyunca Akdeniz'de hâkim konuma gelmesine yol açması bütünü görebilmek açısından kayda değerdir. Nitekim Gotların İtalya topraklarındaki istilaları insanların sürekli göç etmesine neden olmuştur. Venedik'in kurulduğu lagünlerdeki insanlar da bu istilalardan nasibini almış, devamlı olarak yer değiştirmiş ve şehirlerini tekrar kurmuşlardır. 20. yüzyılın önemli Orta Çağ İktisat tarihçisi olan Henri Pirenne "Orta Çağ Kentleri" adlı eserinde Venedik kentinin kurulmasına ve ticari anlamda serpilip gelişmesine dair noktaları şu şekilde belirtmiştir:²² *"Burada ilk yerleşenler, Hun, Got ve Lombard akınlarından kaçarak (beşinci ve altıncı yüzyıllarda) Rialto, Olivolo, Spianalunga, Dorsoduro kıyılarındaki gölcüklerin kıraç adacıklarında sığınak aramışlardı. Bu bataklıklarda varlıklarını koruyabilmek için yaratıcı güçlerini sonuna değin kullanmaları ve doğa ile savaşmaları gerekiyordu. Ama işleri çekip çevirmeyi bilen bir halkın var olması için deniz yeterliydi. Balıkçılık ve tuz üretimi Venediklilere hemen bir geçim kaynağı sağladı."*

Tarihi süreçte birçok şehrin kuruluş efsanesi olduğu gibi Venedik'in de kuruluş efsaneleri bulunmaktadır. Onlardan en bilineni de Padua'dan gönderilen Romalı Konsüllerin Rialto'da 421 yılında yapılan bir kutlamayla şehri kurmalarıdır.²³ Venedik Rialto, Torcello, Chioggia gibi önemli yerleşim yeri olan birkaç adadan oluşan açık

²¹ A.A. Vasiliev, s.133.; Dionysios Stathakopoulos, s.55.

²² Henry Pirenne, **Orta Çağ Avrupası'nın Sosyal ve Ekonomik Tarihi**, çev.Şadan Karadeniz, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.67.

²³ Thomas Madden, **Venice**, Viking, London, 2013, s.18.; Julius Norwich, **History of Venice**, Penguin, London, 2003, s.49.

bir denizdir. Roma İmparatorluğu topraklarının içinde Adriyatik'in kuzeyinde yer alan Venedik, Latince Venetia²⁴ olarak adlandırılmaktaydı. Venedik ayrıca İtalyanca Seranissima ve Arapça El-Bundukiyye anlamlarına gelmektedir.²⁵ Adriyatik Denizi'ne ve Doğu Akdeniz'e hâkim olacak olan Venedik yüzyıllar boyunca Avrupa için önemli bir kapı olma konumuna sahip olmuştur. Doğudan gelen malların bu açık denizde toplanması, Avrupa'nın ticareti açısından kritik hale gelmiştir. Doğu ile Batı arasında ticaretin aracısı olan Venedik, antik yazar Cassiodorus'a göre, şarap ve yağ ürettiyordu fakat onların en önemli gelir kaynağı tuz idi. Bunun yanı sıra Cassiodorus halkın -zengin ya da fakir- eşit yaşadığını belirtmiştir.²⁶ Denizci bir topluluk olan Venedikliler, Doğu ile Batı arasında baharat ve tuz ticaretinde aracı olduğu için zengin bir konuma sahip olmuştur.²⁷

Roma imparatorluğu kadar eski olan Venetia bölgesi MS V. yüzyılda kentin asıl olarak kurulmasıyla birlikte git gide oynadığı önemli siyasi ve ekonomik rollerle daha sonraki yüzyıllarda güçlü hale gelmiş, Orta Çağın bir başka gücü Bizans ile inişli çıkışlı ilişkilerde bulunmuş, IV. Haçlı seferi sonucunda Konstantinopolis'in yönetimini Latinlerle birlikte eline geçirmiş ve çalışmanın ilerleyen sayfalarında ele alınacak olan Ege adalarını Ceneviz ile birlikte adeta ateş çemberine dönüştürmüşlerdir.

1.5. VENEDİK VE BİZANS ARASINDAKİ İLK ETKİLEŞİM

VI. yüzyılın ilk çeyreğinde Bizans'ın başında dönemin tarihçisi Prokopios'a göre karakteri açısından eşi Teodora ile birlikte ilginç karaktere sahip olan I. Iustinianos (527-565) bulunmaktaydı. I. Iustinianos başta bulunduğu sırada dış ilişkilerin oldukça yoğun olduğu bilinmektedir. I. Iustinianos bu dönemde bir yandan Perslerle bir yandan da Slavlarla mücadele etmiştir. Fakat onun en çok ilgilendiği

²⁴ Eski çağlarda burada yaşayan halka Veneti ismi verilmekteydi. Tacitus, **Germania**, çev.A. Birley, Oxford University Press, 1999, s.61.; Sina Kabağaç- Erdal Alover, **Latince Türkçe Sözlük**, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1995, s.628.; Donald Nicol, **Bizans ve Venedik Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine**, çev. Gül Çağalı Güven, Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2000, s.1.

²⁵ Maria Pia Pedani, **Doğu'nun Kapısı Venedik**, çev. Gökçen Karaca Şahin, Küre Yayınları, İstanbul, 2012, s.259.

²⁶ Cassiodorus, **Variae**, XII. 24, çev. S.J.B. Barnish, Liverpool University Press, 1992.

²⁷ Thomas Madden, s.23.; Frederic Lane, **Venice A Maritime Republic**, John Hopkins University Press, 1973, s.5.

mesele İtalya'nın fethi yani Roma'nın tekrardan diriltilmesiydi. İtalya'da bulunanlar geçmiş yüzyıllarda Roma'nın başına iş açan ve imparatorlukta gittikçe yayılan Gotlardı. Yani I. Iustinianos'un başa çıkması gerekenler Gotların kendisiydi.²⁸

I. Iustinianos İtalya'nın alınması için Gotların üzerine dönemin ünlü komutanlarından Belisarius'u göndermiş ve İtalya'yı başarıyla fethetmiştir. Belisarius'un, Bizans'ın eksarhlık²⁹ kurduğu Ravenna'yı kuşatması sırasında Venediklilerden Bizans gemilerinin korunması adına limanları kullanması için destek istemesi aslında Venediklilerle Bizanslıların I. Iustinianos döneminden itibaren ilişkilerinin başlaması açısından dikkate alınması gereken bir gelişmedir.³⁰ Fakat daha sonrasında II. Justinus (565-578) döneminde Bizans İtalya'nın önemli bölgelerini elinde tutmuş olsa da ağır kayıplara uğramıştır. Bizans'ın elindeki topraklara ağır zarar verenler Lombardlar³¹ olmuştur. Lombard istilası İtalya'yı vurmakla birlikte elbette ki Venedik topraklarını da etkilemiş ve buradaki insanların göç etmesine sebebiyet vermiştir.³² II. Justinus zamanında meydana gelen Lombard isyanından sonraki yıllarda Bizans ile Venedik arasında ilk anlaşmanın imzalanması tarihi kayıtlara geçmiştir. Bu antlaşmaya dair bilgiler ve Venediklilerin, Bizans valisi Narses ile ilgili düşünceleri Venedik kroniklerinde geçmektedir.³³

Venedik, Bizans ile olan ilk antlaşmalarından itibaren imparatorluktan bazı ayrıcalıklar alarak git gide gücünü arttırmıştır. Venedik'in imparatorluktan aldığı en önemli imtiyazlar ticari alanda idi. Venedik aldığı bu imtiyazlarla tarihi süreç içerisinde önemli bir deniz gücü haline gelerek Adriyatik'te ve Ege adalarında söz sahibi olmuştur. Serenissima yerlileri kentin kuruluşundan itibaren bağımsız olduklarını savunsalar da ilk başlarda Bizans'a bağlı olarak varlıklarını sürdürdükleri kaynaklar tarafından açığa çıkarılmıştır. İtalya'nın Lombard istilasına uğraması İmparatorluğun yönetiminde değişikliklere yol açmıştır. Bizans VI. yüzyılda thema³⁴

²⁸Bizans'ın İtalya'daki yaptığı savaşlar için ayrıntılı bkz. A.A. Vasiliev, ss.165-168.; Stephen Mitchell, ss.213-220.

²⁹Bizans İmparatorluğu tarafından kurulan ve bir nevi eyalet sistemi olan ilk eksarhlık İtalya'nın Ravenna kentindeydi.

³⁰ Julius Norwich, s.56.

³¹ Lombardlar, İtalya'nın kuzeyinde yaşayan ve yıllarca güneydeki topraklara zarar veren topluluklardır.

³² Frederic Lane, s.4.; Andrew Louth, "Justinian and His Legacy (500-600)", **The Cambridge History of the Byzantine Empire c.500-1492**, ed.Jonathan Stephard, Cambridge University Press, 2008, s.124.

³³ Julius Norwich, s.68.; Donald Nicol, Bizans ve Venedik, s.4.

³⁴ Thema sistemi Diokletianus ve Konstantinos'un kurmuş olduğu sistemden farklı olarak oluşturulan bir sistemdir. Thema Sistemi, Lombard isyanlarından sonra bölgedeki hâkimiyeti kuvvetlendirmek

adlı bir sistem kurup hâkim olduğu yerlerdeki yönetim şeklini farklılaştırarak bu değişikliği yapmıştır. Bizans İmparatoru Mavrikios (582-602)'tan sonra imparatorluğun tarihi açısından önemli bir kişilik tahta geçmiştir. Bu kişi yeni bir hanedanlığı başlatmış olan Herakleios (610-641) idi.

Herakleios döneminde I. Iustinianos dönemine nazaran doğu kısmıyla daha fazla uğraşılmıştır. Bu dönemde doğunun önemli bir gücü olan Sasanilere³⁵ karşı ciddi galibiyetler alınmıştır. Fakat Bizans'ın Sasanilere üstün gelmesi ile Hz. Muhammed'den sonra Arap Yarımadası dışına çıkan Müslümanlar Bizans'ın başkentine kadar ilerleyerek İmparatorluğu zor durumda bırakmıştır.

İmparatorluğun gücünü ve thema yönetiminin etkinliğini arttıran Herakleios doğu ile fazlasıyla ilgilense de batı kısmını da boş geçmemiştir. Herakleios, özellikle İtalya yarımadasıyla ilgilenmiş ve o dönemin eksarhkı İsaakios'tan öneriler almıştır. Bu dönemde Venedik, Bizans'a olan bağlılığını sürdürmüş ki bunu Venedik'in hala Bizans'ın bir eyaleti olmasından anlamaktayız. Venedik'in bölgelerinden ve eksarklığa bağlı olan Oderzo, Lombardlar tarafından ele geçirilmiş ve bunun sonucunda buradaki insanlar Cittanova'ya taşınmıştır. Oderzoluların taşındığı bu Cittanova kenti imparator onuruna daha sonradan Heraclea adıyla anılmaya başlanmıştır.³⁶ Herakleios'un ölümünden sonra Bizans İmparatorluğu Avarlar'ın ve özellikle Araplar'ın istilalarına maruz kalarak zor zamanlar geçirmişlerdir. Bu dönemden sonra artık Bizans'ın orta dönemi olarak bilinen hatta karanlık denilen dönemi başlamıştır. Venedik ise Bizans İmparatorluğu'na bağlılığını sürdürmüştür.

1.6. BİZANS'TA ISAVRIA HANEDANLIĞI

Herakleios hanedanı sona erdikten sonra Bizans İmparatorluğu'nda yeni bir hanedanlık kurulmuştur ki o da Isauria Hanedanıdır. Isauria Hanedanlığı'na damgasını vuran olaylar silsilesi de III. Leo (717-741) ile başlamış olan ikonaklastik hareketlerle

için İmparator Mavrikios tarafından oluşturulduğu bilinmektedir. Bizans ilk olarak Ravenna'ya bir vali atayarak burada thema (To Θεμα) yani askeri garnizon kurmuşlardır. Oluşturulan bu askeri garnizon daha sonraları idari amaçlı da kullanılarak imparatorluğun her yanına yayılmıştır. Bizans imparatorluğunun başlıca dört tane teması olmuştur. Bunlar: K. Doğu Anadolu'da Armeniakoi, Anatolici, Marmara Denizi yakınlarında Opsikion ve deniz teması (Caravisionorum)'dur. Vasiliev, ss. 264-268.; Georg Ostrogorsky, ss.89-92.; Judith Herrin, s.142.

³⁵ Sasani, Partların devamı olan bir devlettir.

³⁶ Julius Norwich, s.74.; Donald Nicol, Bizans ve Venedik, s.6.

ilgilidir. Neredeyse iki yüzyıl sürmüş olan bu İkonaklastik Dönem (726-843) kısaca tasvirkırıccılık anlamına gelir. Bizans İmparatorluğu'nda III. Leo ile birlikte bir kısım kutsal tasvirlerle kesinlikle tapılmaması gerektiğini savunurken diğer kısım ise yani ikonasever olanlar aksini düşünüyorlardı. Konu dışında olmakla birlikte bir noktaya parmak basılmasında yarar vardır ki o da Bizans İmparatorluğu'nda ve hatta Hristiyan dünyasında dini konuların oldukça önemli bir yerinin ve din için çok fazla mücadelelerin olduğudur. Bu noktadan hareketle İkonaklastik dönemde de sert mücadelelerin var olduğunu söylemek yerinde olacaktır. III. Leo dönemindeki ikonaklast hareketlerden elbette ki İtalya yarımadası da etkilenmiştir. Papa II.Gregorius bu tasvirkırıccı harekete karşı geldiği için Ravenna Eksarkhı Paulicius öldürülmüştür. Venetia bölgesindeki lagün topluluğu da isyan edip Heraclea'dan kendilerine Orso'yu Doge olarak seçmişlerdir.³⁷

1.7. İLK VENEDİK DOGE'LARI VE VENEDİK'İN TAM BAĞIMSIZLIĞI

Venediklilerin VIII. yüzyılda ilk kez seçimle atadığı Doge/Dük/Doj unvanı Cumhuriyetin çöküşüne kadar kullanılagelmiştir. İlk olarak atanan Venedik doge'ları Bizans İmparatorluğu'nun hükmü altında olduğu için imparatorluğa bağlıydı ve her ne kadar Venedik sonradan bağımsızlığını alsada Bizans unvanlarını kullanmaya devam edecektir.³⁸ III. Leo, Orso'ya Hypatus (Konsül) unvanı vererek Venedik'in bağımsızlığına giden yolu açmıştır.³⁹ 742 yılında Venediklilerin yeni başkenti Malamacco olmuş fakat Doge Orso yapmış olduğu bir savaşta ölmüştür. Bizans'ın bir eyaleti (Provincia Venetia) olmayı sürdürse de Venedik bağımsız olmayı arzuluyordu ki buna yönelik belirtiler de dönemin sikkelerinde Venedik'in bağımsızlığına dair sözlerle yer almaktadır: "Venecias moneta. S.Marcus Venecia."⁴⁰ Doge Orso'nun ölümünden sonra başa 742 yılında Teodato Ipato (742-755) geçmiş ve Venedik ticari anlamda kendini geliştirmeye devam ederek bağımsızlık yolunu açmıştır.

Teodato Ipato döneminde ikonaklastik hareketler sürerken Bizans İmparatorluğu'nda başrahiplik yapan Theodoros, imparatorun almış olduğu kararlara karşı başkaldırıp ve Venediklilerin sürekli olarak yanında olup bağımsızlıklarına

³⁷ Julius Norwich, s.81.; Donald Nicol, Bizans ve Venedik, s.10.

³⁸ Andre Da Mosto, **I Dogi Di Venezia**, Giunti, Firenze, 2003, s.11.

³⁹ Thomas Madden, s.32.; Donald Nicol, Bizans ve Venedik, s.10.; Julius Norwich, s.88.

⁴⁰ Andre Da Mosto, s.12.

giden yolu açması sebebiyle onlar için ayrı bir öneme sahip olmuştur ki Theodoros da Venediklilerin koruyucu aziz geleneğini başlattığı kişi olarak tarihe geçmiştir.⁴¹ Bu sırada Isauria Hanedanlığı döneminde Bizans İmparatorluğu ve Venedik açısından önemli olan bir gelişme vardır ki o da Batıda Karolenj⁴² imparatorluğunun kurulmasıdır. İtalya’da dönemin papası II. Stephanus Lombard istilalarına karşı Batı’da doğmuş olan Karolenj İmparatorluğu’ndan destek istemiş ve imparator III. Pepin destek göndererek Bizans topraklarını kurtarmıştır. Fakat III. Pepin Lombard topraklarını oğlu Orta Çağ’ın ve belki de Dünya tarihinin seyrini değiştiren Charlemagne (768-814) (Şarlman) ile birlikte kendisine geçirmiştir.⁴³ Bu gelişme Papalık devletinin de doğmasına neden olmuştur. Geneline Orta Çağ özelinde ise Bizans İmparatorluğu için kritik gelişme bu dönemde Charlemagne’ın Batı’da ayrı bir imparatorluk kurmasıdır. O dönemde insanların zihninde tek imparator kavramı vardı. Fakat Charlemagne’ın ortaya çıkmasıyla bunun pek de böyle olmadığı ortaya çıkmıştır. Batı ile Doğu 1000’li yıllarda tam olarak bir bölünme (Schizma) yaşayacak olsa da bölünmeler bu dönemde yavaş yavaş başlamıştır. Batı dünyası Ortodoks Yunan, Slav, Rus ve Katolik Roma olarak ikiye ayrılmıştır. İkonaklazm olaylarından olumsuz etkilenen Papa yönünü Karolenj İmparatorluğu’na çevirmiş ve Aziz Petrus Kilisesi’nde Charlemagne’a imparatorluk tacını giydirmiştir.⁴⁴ Charlemagne tek bir imparatorluk yaratmak için Bizans İmparatoriçesi Eirene (797-803) ile evliliği düşünmüştür. Fakat Eirenin tahtından indirilip Nikephoros Phokas’ın tahta geçmesiyle Charlemagne tek imparatorluk fikrinde başarılı olamamıştır.

Charlemagne’ın yükselişi Venedik lagünlerinde yaşayanların, Franklarla iş birliği yapıp yapmayacağı sorusunu gündeme getirmiş; bir kısım Venedikli azınlık Franklarla iş birliği yapma taraftarıyken diğerleri buna tamamen karşıydı. Çünkü Venedik birçok açıdan Bizans’a bağlı idi.⁴⁵ 810 yılına gelindiğinde hâlâ Venedik,

⁴¹ Emel Altan Ege,” Venedik: Akdeniz’de Doğu ile Batı’nın Buluşma Noktası”, **Doğu Batı Dergisi**, sayı: 35, İstanbul, 2005, s.55.

⁴² IX. yüzyılda Merovenjler döneminden sonra Charlemagne (Şarlman) ı da kapsayan bir hanedanlık dönemidir. Karolenjler döneminde tek imparator fikri var olmuştur. Henri Pirenne’ye göre bu dönemde ticarette gerilemeler olmuştur. Henri Pirenne, **Orta Çağ Avrupası’nın Ekonomik ve Sosyal Tarihi**, çev.Uygur Kocabaşoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.14.

⁴³ Dionysios Stathakopoulos, s.111.

⁴⁴ Donald Nicol, Bizans ve Venedik, s.13.; A.A. Vasiliev, s.309.; Ayrıca Charlemagne ve Karolenjler dönemi için ayrıntılı olarak bkz. Henri Pirenne, **Hz. Muhammed ve Şarlman**, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Yayınevi, Ankara, 2006.

⁴⁵ Thomas Madden, s.36.

Bizans İmparatorluğu'nun bir parçasıydı.⁴⁶ Bizans imparatoru VII. Konstantinos Porphyrogenetos da buna dair *De Administrando Imperio* adlı eserinde birkaç söz nakletmiştir. Bizans İmparatoru olduğu için yanlı davranma olasılığı olsa da onun sözleri önem arz etmektedir.⁴⁷ Franklarla Bizanslılar arasında meydana gelen olaylar sebebiyle Malamacco'yu ve Heraklea'yı kaybeden Venedik, siyasi ve dini açıdan yeni yer olarak Rialto'yu⁴⁸ seçmiştir. Yeni yönetim merkezinde Dogeluğa başlayan Angelo Partecipazio (810-827) Venedik'i ciddi anlamda inşa eden ve yenileyen Doge olmuştur.⁴⁹ Angelo Partecipazio başa geldiğinde saray ve kilise gibi iki önemli yapı inşa ettirmiştir ki 829 yılında başa geçen I. Giovanni Partecipazio (829-836) daha önceden kentin azizi seçilen Theodoros yerine Hıristiyan dünyasında oldukça önemli bir yere sahip olan San Marco (İncil yazarı)'nın aziz olarak seçilmesini istemiştir. Bu tarihten sonra, San Marco Venedikliler için ayrı bir öneme sahip olmakla birlikte azizin sembolü olan kanatlı aslan Venedik bayraklarında yer almıştır.⁵⁰

840'lı yıllardan itibaren bağımsız bir kent devleti olarak hareket ettiği görülse de Venedik, daha önce bağlı olduğu Bizans ile ilişkilerini sürdürmek zorundaydı. Çünkü Venedik adeta ticaret ile var olan bir devlettir. Bu sebepten ötürü Venedik, Bizans İmparatorluğuyla ilişkilerini devam ettirmiş ve 992 yılında İmparator II.Basileus, Venedik'e imtiyazlar vermiştir. Yine Henri Pirenne'nin bir başka eserinden Venedik'in ticarete verdiği öneme ve imparatorlukla yapılan ilk antlaşmaya dair bilgiler edinmekteyiz:⁵¹ *Lagünler kenti, ne vasıta ile olursa olsun, varlığının temel şartı olan bu deniz ticaretini, hayret verici bir enerji ve etkinlikle arttırmaya kendini adanmıştı. Doge Pietro II.Orseolo, 992 senesinde, İmparator Basileus ve Konstantin'den, Venedik gemilerinin o zamana kadar Abdyos'ta (Nara Burnu) ödemek zorunda oldukları gümrüklerden kurtulma konusunda bir ferman elde etmişti. Venedik,*

⁴⁶ Domenico Tiepolo, **Discorsi Sulla Storia Venetia**, Udine, 1828, s.38.

⁴⁷ Pepin'in Venediklilere söylediği sözler Konstantinos'un eserinde şu şekilde yer almakta: 'Υπὸ τὴν ἐμὴν χεῖρα καὶ πρόνοιαν γίνεσθε, ἐπειδὴ ἀπὸ τῆς ἐμῆς χώρας καὶ ἐξουσίας ἐστὲ' "Burada Pepin, Venediklilere siz benim topraklarıma aitsiniz size hükmettiğim için benim eyaletimsiniz demektir." Venedikliler de karşılık olarak şu sözleri söylemiştir: "Ἡμεῖς δοῦλοι θέλομεν εἶναι τοῦ βασιλέως Ῥωμαίων καὶ οὐχὶ σοῦ" "Biz senin değil imparatorun hizmetkarlarıyız." Constantine Porphyrogenitus, **De Adminastando Imperio**, çev. R.J. H. Jenkins, Dumbarton Oaks, 1967, s.119.

⁴⁸ Rialto kelimesi Rivo Altum yani yüksek kıyı anlamına gelmektedir.

⁴⁹ Giorgio Ravegnani, **Bisanzio e Venezia**, Mulino, 2006, s.45.

⁵⁰ Andre Da Mosto, s.14.

⁵¹ Henri Pirenne, Orta Çağ Avrupası'nın Sosyal ve Ekonomik Tarihi, ss.28-30.

imparatorluğun her noktasında kendisine ticari üstünlük sağlayan ikmal ve nüfuz üsleri elde etmişti.

MS III. yüzyıllarda Konstantinos ile birlikte kurulduğu düşünülen Bizans İmparatorluğu ile V. yüzyılın ilk yıllarında Got isyanlarının ve Hunların etkisiyle de doğan Venedik Cumhuriyeti arasındaki ilişkiler VI. yüzyıl'da başlamıştır. VI. yüzyılda başlayan bu ilişkilerin başında Venedik, Bizans İmparatorluğu'na bağlıken süreç içerisindeki gelişmelerle bağımsızlığını sağlamış ve görüleceği gibi imparatorluktan aldığı ticari imtiyazlarla gücünü Akdeniz'e iyiden iyiye yaymıştır. Venedik ile Bizans arasında başlayan bu ilişkilerde karşılıklı kazanımlar olmuş ve Venedik Bizans İmparatorluğu'na askeri açıdan destek vermiş fakat Venedik verdiği desteklerin karşılığı olarak adeta imparatorluğu içten içe kemirmiştir. Bizans imparatorları verilen bu imtiyazlara farklı farklı tepkiler verse de imparatorluğun sonunu getirişini engelleyememiştir. Öyle ki Bizans İmparatorluğu'nun çöküşü 1453 yılında Osmanlı Padişahı II. Mehmed ile birlikte gelse de özellikle 1204 yılındaki Haçlı Seferi asıl olarak çöküşü getiren olay olmuştur. II. Mehmed, Bizans İmparatorluğunun yaşamış olduğu bu zayıflığı iyi değerlendirerek Türk Tarihi açısından ciddi bir değeri olan Osmanlı Devleti'nin imparatorluk gücüne ulaşılmasını sağlamıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

EGE ADALARINDA HAKİMİYET MÜCADELESİ

2.1. BİZANS DÖNEMİ'NDE EGE ADALARI

2.1.1 Bizans Denizciliği

Dünya tarihinde kara savaşları biraz daha ön plana çıkmış olsa da bu deniz savaşlarının önemsiz olduğu anlamına gelmemektedir. Nitekim tarihi süreçte eski çağlardan günümüze birtakım önemli deniz savaşlarının vuku bulduğu ve neredeyse her uygarlığın, devletin ve imparatorluğun denizlerle bir şekilde temasa geçtiği bilinmektedir. Bu imparatorluklardan birisi de şüphesiz Bizans İmparatorluğu'dur. Batı Roma'nın çöküşünden sonra başlı başına bir imparatorluk oluşturan Bizans denizcilikte elbette ki Roma'nın bıraktığı unsurlarla ileriye gitmeye çalışmıştır. Cumhuriyet döneminde Akdeniz'e yayılan Roma, dönemin sonlarına doğru Pompeius⁵²'un öncülüğünde korsanlık faaliyetlerini engelleme amacıyla denizlere önem vermiştir. Yukarıdaki satırlarda değinilmeye çalışıldığı gibi Bizans İmparatoru I. Justinianus İtalya yarımadasında tekrar bütüncül bir Roma İmparatorluğu amacı güderken denizlerde etkinlik göstermiş ve Venediklilerin de yardımıyla Lombardlarla mücadele etmiştir. Bunun yanı sıra dönemin ünlü komutanı Belisarios'u görevlendirerek donanmalarıyla K. Afrika'daki Vandalları tarih sahnesinden silmiştir. I. Justinianus Dönemi Akdeniz'in batı tarafında olumlu gelişmelere şahit olurken Anadolu'nun doğusunda beklenildiği çizgide ilerleyememiştir.

Anadolu'nun doğusundaki olumlu gelişmeler Herakleios Hanedanlığı'nın ilk kurucusu I. Herakleios (610-641) ile birlikte başlamış görünmektedir. Batı dünyasının Hellenler döneminden bu yana mücadele halinde olduğu Persler, Roma dönemindeki adıyla Partlar (Sasaniler), Bizans İmparatorluğu için de yok edilmesi gereken bir devlet olarak görülüyordu. Sasaniler, Herakleios dönemine kadar bazı galibiyetler almış olsa da bu dönemde Herakleios tarafından kesin olarak 628'de kralları II. Keyhüsrev'in

⁵² Orta Çağ'da ve diğer çağlarda da var olan korsanlık faaliyetleri eski çağlarda gün yüzüne çıkmıştır. Roma Cumhuriyeti'ni bir süre uğraştıran korsanlık faaliyetleri Roma'nın Pompeius (MÖ 106-48) 'u adalarda ve denizlerde görevlendirmesiyle bir süreliğine son bulmuştur. Pompeius'un korsanlıkla mücadeleleri için bkz. J.M. Sestier, **Antikçağ'da Korsanlık**, çev.Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2017, ss.158-159.

yenilmesiyle⁵³ ve ardından Hz. Muhammed'in kurmuş olduğu İslam Devletine 642 yılında Nihavend Savaşı'nda mağlup olmasıyla yıkılmışlardır. Herakleios'un doğudaki Perslere darbe vurması bölgede rahat bir nefes alınacağı düşüncesini doğursa da Arap Yarımadasında Hz. Muhammed ile gelişen İslam devleti hesaba katılmamıştır. Hz. Muhammed'den sonra İslam dünyasında Dört Halife Dönemi başlamış ve başa geçen Hz. Ömer ve Hz. Osman gibi halifelerle birlikte Müslümanlar Arap Yarımadası dışındaki yerlere yayılmaya başlamışlardır. Müslümanlar Akdeniz kıyılarına kadar geldiklerinde Hz. Ömer ve Hz. Osman döneminin en önemli vali ve komutanlarından Muaviye⁵⁴ tarafından bir donanma oluşturulması düşüncesi doğmuştur. Bunun yanı sıra Bizans'ın Mısır'daki İskenderiye'yi alması da Müslümanların donanma oluşturmada etkili olmuştur.⁵⁵

Müslümanlar donanmalarını oluşturduktan sonra 650 yılında Kıbrıs'ı ve 654 yılında Rodos'u fethederek asıl hedefleri olan Konstantinopolis'e bir adım daha yaklaşmışlardır.⁵⁶ Herakleios'un ölümünden sonra imparatorlukta bir zayıflama meydana gelmiş ve bu birçok alana sirayet etmiştir. Herakleios'un yerine geçen II.Konstans (641-668) Müslümanların bu ilerleyişine karşın yeni bir donanma oluşturmuş fakat tarihe "Zat'üs Savari" adıyla geçen 655 yılındaki deniz savaşında Müslümanlara mağlup olmaktan kurtulamamıştır.⁵⁷ Dört Halife devrinin son halifesi Hz. Ali döneminde çıkan isyanlar ve yeni bir devlet olarak Emevilerin kurulması bu ara dönemde Bizanslılara nefes aldırılmıştır. II. Konstans, Emevilerin ilk halifesi Muaviye ile bir antlaşma yapmış olsa da Muaviye akınlarına devam etmiş ve adalara saldırılarda bulunarak asıl amacı olan Konstantinopolis'e ilerlemiştir. 677 yılında Bizans'ın yeni imparatoru IV. Konstantinos (668-685) Döneminde Müslümanlar Konstantinopolis'i kuşatmış fakat Kallinikos adlı biri tarafından icat edildiği düşünülen Rum Ateşi (Υγρο Πυρ) ile Bizanslılar Müslümanları geri püskürtmüştür.⁵⁸

⁵³ Judith Herrin, s.135.

⁵⁴ 602-603 yıllarında doğan Muaviye b.Ebu Süfyan Dört Halife döneminin son halifesi Hz.Ali ile olan çekişmesinden sonra 661 yılında Emevi hilafetini kuran kişidir. Dört Halife döneminde valilik ve komutanlık görevini üstlenen Muaviye henüz Emevi hilafetini kurmadan donanma oluşturma fikri denizcilik tarihi açısından önemlidir. Muaviye 680 yılında vefat etmiştir. İrfan Aycan, "Muaviye b. Ebu Süfyan" Maddesi, **TDV**, Cilt: 30, İstanbul, 2005, s.332.

⁵⁵ Nebi Bozkurt, "Bahriye" Maddesi", **TDV**, Cilt:4 İstanbul, 1991, s.496.

⁵⁶ Vasiliev, s.249.; Jean Claude Cheynet, **Bizans Dünyası**, Cilt: 2, s.23.; John Pryor- Elizabeth Jeffreys, **The Age of Dromon The Byzantine Navy (500-1204)**, Brill, 2006, ss.24-25.

⁵⁷ Casim Avcı, **İslam-Bizans İlişkileri**, Klasik Yayınları, İstanbul, 2003, ss.61-62.; **The Age of Galley**, ed.Robert, Gardiner, Chartwell Books, America, 2000, s.99.

⁵⁸ A.A.Vasiliev, s.251.

Yaklaşık olarak MS 700 yılına kadar anlatılmaya çalışılan Bizans İmparatorluğu'nun denizlerdeki faaliyetlerinden sonra kısaca Bizans deniz teknolojisinden ve Herakleios tarafından başlatılmış olan thema sistemindeki deniz themasından söz edip asıl konu olan Ege adalarındaki Bizans'ın ilk hâkimiyetine değinilecektir. Bizans, Müslümanlar'ın Arap Yarımadası dışına çıkıp Akdeniz'de yayılmaları üzerine denizlerde ve askeri sistemde birtakım yenilikler yapma gereği duymuştur. Bilindiği gibi Herakleios tarafından askeri eyalet olan themalar kurulmuştur. Bunların dördü de Anadolu'da kurulan yapılardır ve adları Opsikon (Marmara için), Armeniakoi (Ermenisten sınırı), Anatolikoi (Orta Anadolu) ve Kibbration'dur.⁵⁹ Bu çalışma için önemli olan Thema ise Kibbration themasıdır ki bu thema Ege adalarındaki ve Sicilya'daki Arap akınlarına karşı kurulan bir themadır.⁶⁰ Bu deniz themasının başında "Drungarios" adlı amiraller bulunmaktaydı. Ege Denizi için kurulan bu thema XI. yüzyıla kadar önemini korumuştur. Girit'in zapt edilmesiyle birlikte Ege'deki thema tehlike altına girmiştir. Bu yüzyılda Girit'in kaybedilmesiyle sistemde yenilenmeye gidilmiş ve deniz faaliyetlerinde imparatorluk donanması kullanılmıştır.

Bizans İmparatorluğu'nda bahsedilen deniz theması dışında deniz teknolojisi açısından önemli olan bir unsur da "Dromon" adlı gemilerdir. "Hızlı" anlamına gelen Yunanca "Dromos" (Δρόμος) kelimesinden türeyen "Dromon" adlı gemi Bizanslı Prokopios tarafından da söz edilmiş bir gemi tipidir.⁶¹ Marcellinus ve Cassiodorus'un "Variae" ye adlı eserlerinde de bahsedilen bu geminin atasının Roma Dönemindeki "Liburnae" olduğu bilinmektedir, fakat ondan farkı daha hızlı hareket edebilmesidir.⁶² Bizans Denizciliği için bahsedilmesi gereken son bir unsur ise askeri literatürümüzde daha çok "Grejuva" olarak bilinen Rum Ateşidir. Dönemin çağdaş kaynağı olan Ioannes Skylitzes tarafından da söz edilen bu silah Bizanslıların denizcilik açısından geliştirdikleri önemli bir icattır.⁶³ Bizanslıların geliştirdiği suda alev alan Rum Ateşi gerek Avarlar'ın, gerek Rusların ve gerekse de Müslümanların başkent

⁵⁹ A.A. Vasiliev, s.266.

⁶⁰ Leo VI, *Taktika*, çev.George Dennis, Dumbarton Oaks, Washington, 2010, s.489.; **The Age of Galley**, ed. Robert, Gardiner, Chartwell Books, America, 2000, s.93.

⁶¹ John Pryor ve Elizabeth Jeffreys, s. 125.; Prokopios, **History of Wars**, III. 15, çev. H.B. Dewing, Harvard University Press Loeb Classical Library, Vol: 2, 1916.

⁶² **The Age of Galley**, ed.Robert, Gardiner, Chartwell Books, America, 2000, s.94.

⁶³ Ioannes Skylitzes, **A Synopsis of Byzantine History**, 811-1057, Cambridge University Press, 2012, s.40.; **The Age of Galley**, ed.Robert Gardiner, Chartwell Books, America, 2000, s.99.

Konstantinopolis’e yapmış oldukları kuşatmalarda kullanılarak saldırı yapanların geri çekilmesine neden olmuş ve kentin Latinler tarafından 1204’te zapt edilmesine kadar Bizans’ın elinde kalmasını sağlamıştır.

2.1.2. Akdeniz’in Kilit Noktası Olarak Bizans Dönemi’nde Girit

Bizans Dönemindeki Girit’i anlatmadan önce adanın tarihi gelişimine değinmek yerinde olacaktır. Antik dönemde Minos Uygarlığı olarak bilinen Girit daha sonraları Batılılar tarafından Crete, Kreta ve Araplarca İkritiyye, İkriştış adları almıştır. Girit, Akdeniz’in en büyük adalarından biri olup eski çağlardan bahsedilen dönem de dahil bu döneme kadar Akdeniz ticareti için oldukça önemli bir yere sahip olmuştur. Adanın öne çıkan kentleri arasında Hanya, Resmo ve Türk tarihinin ünlü denizcisi Piri Reis’e göre en ünlü kenti Kandiye yer alır.⁶⁴ Girit’in tarih sahnesinde olduğu dönemlere bakıldığında MÖ 3000-1400 yılları arasında Sir Arthur Evans tarafından gün yüzüne çıkartılan Knossos kenti ve sarayı ile önemli bir uygarlık olduğu görülmektedir. Kendilerine ait -daha çok barışı temsil eden- bir Minos kültürü yaratan bu uygarlık muhtemelen kuzeyden gelen Dorlar’ın istilasıyla yerini Miken kültürüne bırakmıştır. Daha sonraki yüzyıllarda da Roma’nın seferleri için üs konumunda olmasının yanı sıra ekonomik anlamda arka kapısı rolünde olmuştur. Roma döneminde bir eyalet haline getirilen Ada, Bizans İmparatorluğu zamanında İlyria bölgesinin altı eyaletinden biri olarak kalmıştır.⁶⁵

Bizans İmparatorluğu’nun elinde bir süre kaldıktan sonra Girit Adası İslam ilerleyişinden olumsuz etkilenen adalardan biri haline gelmiştir. Hz. Ali’den sonra Emevi Halifeliğini kuran Muaviye donanma oluşturduktan sonra 674 yılında Cünade B.Ebu Ümeyye el-Ezdi komutasında Girit Adasına saldırmıştır. Bu saldırılardan sonra İslam ordularının akınları sürmüş olsa da Ada tam olarak 824 yılında Abbasi Halifesi Memun önderliğinde Araplar tarafından ele geçirilmiştir.⁶⁶ Araplar, adayı ele geçirdikten sonraki dönemlerde ticari anlamda önemli bir kent haline gelecek olan Kandiye şehrini kurmuşlardır. Bizanslılar ise Adayı Arapların elinden geri almak için

⁶⁴ Piri Reis, **Kitab-ı Bahriye**, Tercüman 1001 Temel Eser, Cilt: 2, 1973, s.306.

⁶⁵ Cemal Tükin, “Girit” Maddesi, **TDV**, Cilt:14, İstanbul, 1996, s.85.

⁶⁶ Vassilios Christides, “The Raid of Moslems of Crete in the Aegean Sea Piracy and Conquest”, **Byzantion**, Vol:51, No:1 (1981), s.76.; Aly Mohamed Fahmy, **Muslim Naval Organisation In The Eastern Mediterranean**, National Publication, Cairo, 1966, s.72.

VI. Leo ve VII. Konstantinos dönemlerinde mücadelelerde bulunsa da bu 961 yılında Nikephoros Phokas adlı komutan tarafından başarılmıştır.⁶⁷ Adaya yerleşen tüm topluluklar için özellikle ticari açıdan önemli olan bu ada tekrardan Bizans'ın eline geçmiştir. 1204'te Venedik ve Latinler tarafından Konstantinopolis'in ele geçirilmesine kadar Bizans'ın elinde kalan Girit Adası, Bizans Dönemi'nde halkın çıkardığı isyanlarla karşı karşıya kalmakla birlikte Venedik'e verilen imtiyazlardan da etkilenen bir ada olmuştur. Sonraki satırlarda Girit'in bu imtiyazlar içerisindeki yeri ve Bizans dönemindeki ticaretine değinilecektir.

Yukarıdaki satırlarda vurgulanmaya çalışıldığı gibi Venedik, Bizans İmparatorluğu'ndan bağımsızlığını aldıktan sonra git gide gücünü arttırarak Adriyatik'te ve Akdeniz'de yayılıp koloniler kurmuştur. Bunu gerçekleştirirken daha sonraki yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'na da uygulayacağı imtiyazlar edinebilme siyasetini gütmüş, imtiyazlara giden yolda da imparatorlukların deniz kuvvetleri açısından zorda kaldığı durumlarda onlara takviye yapma stratejisini kullanmışlardır. Nitekim Bizans gerek Longobardlar'a gerekse de Normanlara karşı Venedik'in deniz gücünden yararlanma yoluna gitmiştir. 992 yılında Bizans ile Venedik'in yapmış olduğu ilk antlaşmadan önce Bizans ve Girit Adası'nın ekonomisini etkileyen bazı olaylar yaşanmıştır ki bunlar Perslerin, Avarların, özellikle Araplar'ın Kuzey Afrika ve Girit Adası da dahil bazı Ege adalarının fethidir. Girit'in Araplar tarafından fethedilmesi burada kilit noktadır. Zira bu adanın fethinden sonra Arap korsanlar, Ege adaları çevresinde rahatlıkla korsanlık faaliyetlerinde bulunarak ticari gelişmeleri sekteye uğratmışlardır.⁶⁸ Fakat her ne kadar Bizans İmparatoru I. Ioannes Tzimiskes tarafından 971'den sonra yasaklansa da Araplar Venedik ile sürekli kereste ve silah ticareti yaparak adalarda ticaretin devam etmesini sağlamışlardır.⁶⁹

Bizans ile Venedik'in 992 yılında II. Basileios döneminde yapmış oldukları antlaşma iki devlet arasındaki ilk sözleşme olarak bilinir ki bu sözleşme Girit'in fethinden sonra ticaretin ve ekonominin devam ettiğini göstermektedir. Venedik'in gittikçe daha fazla ayrıcalık almasını başlatan bu ilk antlaşmayla daha sonraki

⁶⁷ Aly Mohamed Fahmy, s.73.; Cemal Tukin, s.86.; A.A. Vasiliev, s.356.

⁶⁸ Angeliki Laiou, **The Economic History of Byzantium From the Seventh Through the Fifteenth Century**, Dumbarton Oak Studies, Washington, 2002, s. 698.

⁶⁹ David Jacoby, "Byzantine Maritime Trade 1025-1118", ed. Bernard Flusin-Jean Claude Cheynet, **Travaux and Memoires** 21/2, 2017, s.639.; Donald Nicol, **Bizans ve Venedik**, s.36.; W. Heyd, **Yakın Doğu Ticaret Tarihi**, çev.Enver Ziya Karal, TTK, Ankara, 2000, s.123.

antlaşmalarda olacağı gibi Venedik gümrük tarifelerinde indirimler ve ticaret serbestisi kazanmıştır.⁷⁰ Bizans'tan birtakım ayrıcalıklar alan Venedik, Bizans'ın ekonomisini ve ticaretini olumlu ya da olumsuz olarak etkileyen en önemli devletti. Venedik'in ticari anlamda etkilediği adalardan biri belki de en önemlisi Girit idi. Nitekim bu adada üretilen yüksek kaliteli peynirlerin XI. yüzyılın başlarında Leone da Molin adlı kişi tarafından Venedik ile Bizans arasındaki ticarete konu olması bunun bir göstergesidir.⁷¹ Bunun yanı sıra ticarete konu olan ve diğer adalara da ticareti yapılan bir diğer ürün şaraptır.⁷² Antik dönemlerde zeytinyağı ile birlikte en önemli ticari ürünlerden olan şarap Orta Çağ'da da ilk sıralarda olmasa da önemini sürdürmüştür. Orta Çağ Girit'inde bilinen ünlü şarabın adı "Malevizi" idi.⁷³ Malevizi adını muhtemelen şimdiki Iraklis şehrinin kuzeybatısında Resmo kentiyle komşu olan Malevizi bölgesinden almaktaydı. Girit'te üretilen bu şarabın ticareti Akdeniz'de yaygın olarak yapılmıştır.

Akdeniz ve Girit'in ticareti için önemli olan bir diğer meta ise baharattır. Günümüzde de kullanım alanı geniş olan baharat eski çağlardan özellikle Yunanlıların ve Romalıların Orta Asya'dan ithal ettiği ve Orta Çağ'da da ticarete konu olan bir metadır.⁷⁴ Giritli tüccarlar da Orta Çağ Akdeniz'inde bu ticarete yer almıştır.⁷⁵ Bahsedilen bu metalar dışında XI. yüzyılda Bizans dönemindeki Giritli tüccarlar ayrıca buğday ve arpa gibi tahıl ürünlerini de nakletmede aracı rol oynamışlardır. 992 yılında yapılan antlaşmadan hemen sonra Akdeniz ve Girit Adası'nın ticareti yer yer Arap korsanlar tarafından sekteye uğratılsa da ticari ürünlerin dolaşımı devam etmiştir. 1082 yılında I. Aleksios Komnenos Döneminde Normanlara Adriyatik kıyılarında yardımları üzerine Venedik'e imtiyazlar verilmiş ve diğer yerlere tanınan vergi mükellefiyetinden Girit ve Kıbrıs adaları kurtulmasa da Bizans'ın ve Akdeniz

⁷⁰ Dionysios Stathakopoulos, s.137.; Donald Nicol, Bizans ve Venedik, s.41.

⁷¹ David Jacoby, Venetian Commercial Expansion in the Mediterranean, 8th-11th centuries, s.377.

⁷² David Jacoby, Byzantine Maritime Trade 1025-1118, ed. Bernard Flusin-Jean Claude Cheynet, **Travaux and Memoires** 21/2, 2017, s. 630.; W. Heyd, s. 307.

⁷³ Γάσπαρης, Χαράλαμπος, "Μαλεβίζι το όνομα η αμπελοκαλλιέργεια και τα κρασιά στον 13^ο και 14^ο αιώνα", ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΟΣ ΟΙΝΟΣ- ΜΟΝΟΒΑΣ(Ι)Α ΜΑΛΒΑΣΙΑ, ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΟΣ ΟΙΝΟΣ- ΜΟΝΟΒΑΣ(Ι)Α- ΜΑΛΒΑΣΙΑ, ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ ΔΙΕΘΝΗ ΣΥΜΠΟΣΙΑ 17, Αθήνα, 2008, ss.147-158.

⁷⁴ W. Heyd, s.3.

⁷⁵ David Jacoby, Byzantine Maritime Trade 1025-1118, ed. Bernard Flusin-Jean Claude Cheynet, s.640.

çevresinin ticari gelişimini olumlu etkilemiştir.⁷⁶ XI. yüzyılda Bizans ekonomik anlamda iyi durumda olsa da artık yavaş yavaş Venedik başta olmak üzere İtalyan devletleri Akdeniz ticaretini eline geçirmiştir.

Babası I. Aleksios Komnenos'tan sonra başa geçen II. Ioannes Komnenos Venediklilerle olan sözleşmeyi ilk başlarda yenilemeyi kabul etmemiş olsa da 1126 yılında Ege adalarından olan Sakız ve Sisam yolculuğundan dönüşünde tekrardan yenilemek durumunda kalmıştır. Venedikliler Girit Adasında da bu antlaşmadan kısa bir süre sonra ticaret serbestisi elde ederek ticari anlamda ilk sıralarda önem verdiği adada elini güçlendirmişlerdir.⁷⁷ II. Ioannes Komnenos'un ölümünden sonra I. Manuel Komnenos da Normanlarla mücadele için Sicilya Adası'na yola çıktığında yine Venediklilerden destek istemek zorunda kalmış ve bunun karşılığı olarak 1148 yılında imtiyazları yenilemeye zorlanmıştır.⁷⁸ Venedik, 1148 sözleşmesiyle de Konstantinopolis'te yerleşim yerleri elde etmekle birlikte Girit Adası başta olmak üzere adalarda ekonomik anlamda haklarını sürdürmeye devam etmiştir.

2.1.3. Bizans Dönemi'nde Midilli ve Türk Denizciliği'nin Doğuşu

Yunanistan'ın Girit ve Eğriboz'dan sonra 1600 km² lik yüzölçümüne sahip en büyük üçüncü adası olan Midilli Adası Batı Anadolu kıyılarının kuzeyinde yer almaktadır.⁷⁹ Eski çağlardaki ismi Lesbos (Λεσβός) olmakla birlikte Yunanca bugünkü adı Mytiline (Μυτιλήνη)'dir. Tarihi MÖ 3000'lere kadar inen ada MÖ 500'lerde Persler'in eline geçtikten sonra MÖ 168'de Romalılar tarafından yıkılmıştır.⁸⁰ Ada MS 325-1092 yılları arasında Bizans'ın elinde kalmış olsa da 851 ve 1055 yılları arasında Araplar'ı yanı sıra üç defa da Ruslar tarafından saldırıya

⁷⁶ Anna Komnena, *Alexias*, IV.2. Corpus Fontum Historiae Byzantinae, Gruyter, 2001; Thomas Madden, "The Chrysobull of Alexius Comnenus I", *Journal of Medieval History*, Vol: 28, 2002, s.24. ; Donald Nicol, Bizans ve Venedik, s.59.

⁷⁷ Donald Nicol, Bizans ve Venedik, s.77.; Angeliki Laiou, *The Economic History of Byzantium From the Seventh Through the Fifteenth Century*, Dumbarton Oak Studies, Washington, 2002, s.751.; Paul Magdolino, "The Empire of Komnenoi (1118-1204)", *The Cambridge History of the Byzantine Empire c.500-1492*, Cambridge University Press, 2008, s.631.

⁷⁸ Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, II. 104, çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara, 1995; Thomas Madden, *Enrico Dandolo and the Rise of Venice*, John Hopkins University Press, London, 2007, s.29.

⁷⁹ Midilli Adası'nın coğrafyası için ayrıntılı bkz. Piri Reis, *Kitab-ı Bahriye*, Cilt:1, Tercüman 1001 Temel Eser, 1973, ss.143-152.

⁸⁰ Machiel Kiel, "Midilli" Maddesi, *TDV*, Cilt:30, İstanbul, 2005, s.11.

uğramıştır. Fakat Midilli Adasında konu gereği en önemli mücadeleler İzmir’de deniz beyliği kuran Çaka Bey ile Bizans arasında olmuştur. Buradaki mücadeleleri anlatmadan evvel İzmir Beyliği’nin kuruluşunu anlatmak yerinde olacaktır.

Bir cihân hâkimiyeti kurmuş olan Osmanlı İmparatorluğu’nun ve Anadolu’da kurulan diğer Türk beylikleri’nin denizciliğini etkileyen Çaka Bey ve İzmir Beyliği Ege adaları tarihinde önemli bir yere sahiptir. Dönemin Yunan kaynağında⁸¹ Τζαχάς (Tzakhas) olarak geçen kişinin ismi üzerinde tartışmalar olsa da Türkçe literatürde “Çaka” adı yaygınlık kazanıp kabul görmüştür.⁸² Çocukluk yılları hakkında bilginin olmadığı Çaka Bey, Bizans komutanı Kabalika Aleksandros’a esir düşmüş ve kendisi dönemin imparatoru Nikephoros Bottaniates’e gönderilmiştir. Çaka Bey’in bu esir düşüşü dönemin kaynağı olan Anna Komnena’nın “Alexias”ından öğrenilmektedir.⁸³ Bu olaydan sonra İmparatorluk sarayında yaşayan Çaka Bey, burada Yunanca ve Latinceyi öğrenerek kendisini geliştirmiş ve imparatorun protonobilissimus (Soyluların Birincisi) unvanını almıştır. Nikephoros Bottaniates’in zamanında iyi günler geçiren Çaka, daha sonra başa geçecek olan I. Aleksios Komnenos döneminde sıkıntılar yaşamıştır. I. Aleksios Komnenos, Çaka’ya verilen bu rahatlığı ve unvanı elinden aldıktan sonra Çaka, Bizans sarayından ayrılarak İzmir’e gelmiş ve burada İzmir Beyliği olarak da bilinen beyliğini kurmuştur.

Bizans İmparatorluğu’nu XI. yüzyılda uğraştıran en önemli toplum Türkler idi. Bu Türklerden biri de Çaka Bey idi. Çaka Bey İzmir’e geldikten sonra imparatorlukta kazandığı deneyimle kırk parçalık bir donanma hazırlatmıştır. Bu donanmanın hazırlanmasından sonra Türklerde artık denizcilik faaliyetleri başlamıştır. Nitekim 1081 yılı Türk Donanması’nın kuruluş tarihi olarak bilinir. Donanmasını oluşturan Çaka, Ege adaları’ndan ilk olarak Midilli Adasını buranın valisi Kourator Alapos’un kaçmasından yararlanarak ele geçirmiştir.⁸⁴ Çaka’nın denizlerdeki bu başarısından haz etmeyen Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos daha sonra Çaka üzerine Niketas

⁸¹ Anna Komnena, VII. 8.

⁸² Akdes Nimet Kurat, Çaka Bey, s.15-16.; İbrahim Kafesoğlu, “Selçuklu Çağı’ndaki İzmir Türk Beyinin Adı: Çaka mı, Çağa mı, Çakan mı?”, **Tarih Dergisi**, İstanbul, 1984, ss.55-60.

⁸³ Anna Komnena, VIII. 7.

⁸⁴ Ioannes Zonaras, **Historia**, XVII. 22. çev.Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2008.; Mustafa Daş, “Türklerin Bizans ve Venedik’le Denizlerdeki İlişki ve Mücadeleleri (XI-XIV.Yüzyıllar)”, **Türk Denizcilik Tarihi**, Cilt:1, ed.İdris Bostan ve Salih Özbaran, Deniz Basımevi, İstanbul, 2009, ss.51-52.; Yusuf Ayönü, “İzmir’de Türk Hâkimiyetinin Başlaması”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, Cilt:9, Sayı:1, s.4.

Kastamoniates adlı komutanı bir donanma ile göndererek karşı gelmeye çalışmıştır. Fakat Kastamoniates ile Çaka arasında yapılan savaşı Kastamoniates kaybederek geri çekilmiştir. Bizans ile Çaka arasında yapılan bu ilk deniz savaşı “Koyun Adaları Savaşı” olarak tarihe geçmiştir.⁸⁵ Kaybedilen bu savaştan sonra I. Aleksios Komnenos, Nikephoros Kastamoniates yerine bu sefer Konstantinos Dalassenos’u göndermiştir. Midilli Adasını geri almak isteyen Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos, Konstantinos Dalassenos komutasında Ioannes Doukas’ı görevlendirdikten sonra ilk başlarda başarılı olamasa da üç ay boyunca kuşatmaya devam etmiş ve adayı 1091/1092 yılında geri almıştır.⁸⁶ Bu tarihten sonra ada Bizans elinde kalmış ve 1354’ten 1462’ye kadar V. Ioannes Palaiologos hâkimiyeti altında akrabalık ilişkisi kurduğu Cenevizli Gattilusio ailesi tarafından yönetilmiştir.⁸⁷

2.1.4. Bizans Dönemi’nde Sakız Adası ve Çaka Bey’in Adadaki Mücadelesi

Sakız, Yunanistan’ın 842 km² lik yüzölçümüne sahip beşinci büyük adası olup Ege adalarının merkezinde yer alan bir adadır. Piri Reis tarafından dağlık ve taşlık bir yer olarak betimlenen ve bir kalesinin olduğu söylenen Sakız Adası gerek Bizans, gerek Çaka Bey gerekse de Ceneviz döneminde oldukça stratejik bir öneme haiz olmuştur.⁸⁸ Yunanca ismiyle Xίος (Hios) olarak bilinen Sakız Adası’nın tarihi Bronz Çağlarına kadar iner. Mikenler ve daha sonra Perslerin hâkimiyetine giren ada eski çağda Atina kent devletinin egemenliğinde kurulan Attika-Delos Deniz Birliğine katılmıştır. Roma’nın ikiye bölündüğü MS 396 yılına kadar Romalıların elinde olan Sakız Adası bir süre Müslümanların adayı işgal etmesi dışında uzun yıllar Bizans’ın elinde kalmıştır.⁸⁹ Ada, Bizans dönemindeyken en önemli denilebilecek çatışmaları İzmir Beyi Çaka ile yaşamıştır.

⁸⁵ Mustafa Daş, “Orta Çağ’da İzmir”, **İzmir Kent Tarihi**, İzmir İl Kültür ve Turizm, 2009, s.44.

⁸⁶ Anna Komnena, IX.7.; Akdes Nimet Kurat, s.44.; John Pryor, **Akdeniz’de Coğrafya, Teknoloji ve Savaş Araplar, Bizanslılar, Batılılar ve Türkler**, çev.Füsun Tayanç-Tunç Tayanç, Kitap Yayınları, İstanbul, 2004, s.119.

⁸⁷ Machiel Kiel, “Midilli” Maddesi, s.11.

⁸⁸ Piri Reis, Kitab-ı Bahriye I, ss.165-168.

⁸⁹ Ali Fuat Örenç, “Sakız Adası” Maddesi, **TDV**, Cilt: 36, İstanbul, 2009, s.6.

Yukarıdaki satırlarda belirtildiği gibi ilk olarak Midilli Adasını alan Çaka Bey'in bu adadan sonra Sakız Adasını ele geçirdiği görülmektedir.⁹⁰ Ancak adayı ele geçiren Çaka Bey'in buradaki yönetimi, Bizans imparatoru I. Aleksios Komnenos'un adalara önem vererek sürekli olarak tekrar geri almak için uğraşması sebebiyle rahat olmamıştır. Adanın stratejik açıdan öneminin farkında olan I. Aleksios Komnenos ilk olarak Niketas Kastamoniates'i görevlendirerek adayı kuşatmış fakat bir sonuç alamamıştır. Başarısızlık üzerine görevlendirilen Konstantinos Dalassenos, adayı Çaka'nın Beyliğin merkezi İzmir'de olmasını fırsat bilerek tekrardan Bizans'a kazandırmıştır. Çaka Bey ada için sekiz bin kişilik donanmasıyla daha sonradan mücadelesini sürdürse de Konstantinos Dalassenos, komuta görevi verdiği Opus adlı komutanla karşılık verip adayı elinde tutmayı başarmıştır. Bu mücadeleler sırasında Çaka Bey ile Konstantinos Dalassenos arasında bazı konuşmalar geçmiştir. Bu konuşmalar ve yapılan müzakereler Anna Komnena'nın "Alexias" eserinde yer almıştır.⁹¹

Midilli ve Sakız Adası başta olmak üzere Ege adaları için sürekli mücadele eden Çaka Bey'in bu gücü I. Aleksios Komnenos'u rahatsız etmiş ve bu sebeple Türk denizcisi Çaka'yı durdurmak için farklı planlar hazırlamıştır. Çaka Bey bu dönemde Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan ile akrabalık ilişkisi içerisindeydi. Bu akrabalık ilişkisinin de verdiği etkiyle iki Türk lider Bizans'a karşı saldırılarda bulunmuştur. Fakat I. Aleksios Komnenos bir bakış açısı olarak ustalıklı diğer bir bakış açısıyla da haince bir düşünceyle bu iki lideri birbirine düşürmüş ve I. Kılıçarslanın Çaka Bey'i bir ziyafet sırasında öldürmesiyle bu ittifak sona ermiş ve Çaka/İzmir Beyliği sona ermiştir.⁹²

Çaka Bey, kısa sürede önemli bir deniz beyliği meydana getirerek Ege adalarından Midilli, Sakız ve Rodos gibi adaları ele geçirmiştir. Çaka Bey'in bu adaları ele geçirmesi Ege adalarında artık Türk hâkimiyetini başlatmış ve daha sonra Batı Anadolu'da kurulacak olan Menteşe Beyliği ve Aydınogulları Beyliği gibi beyliklere de öncülük etmiştir. Bizans ise her ne kadar Çaka Bey'e karşı galip gelse de

⁹⁰ Anna Komnena, V.8.2.; Ioannes Zonaras, XVII. 22.; Hüseyin Kayhan, "Osmanlı Öncesi Akdeniz ve Çevresinde Türk Korsanları", **Doğu-Batı Dergisi**, Sayı: 34, Ankara, 2005, s.269.

⁹¹ Anna Komnena, VII.8.

⁹² Anna Komnena, IX.3.; Yusuf Ayönü, **Selçuklular ve Bizanslılar**, TTK, Ankara, 2014, ss.89-90.; Mehmet Ersan-Mustafa Alican, **Osmanlı'dan Önce Onlar Vardı Türkiye Selçukluları**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013, s.48.

denizlerdeki gücü bir hayli azalmıştır ki I. Haçlı Seferi'nden itibaren Latinler'in ve özellikle Venedikliler'in Anadolu topraklarına gelmesi Bizans'ı iyiden iyiye zayıflatmıştır.

2.1.5. Bizans Dönemi'nde Rodos Adası

Yunanistan'ın dördüncü büyük adası olan Rodos (Ρόδος), Girit, Midilli, Eğriboz ve Sakız gibi stratejik ve ticari açıdan önemli bir adadır. Antik Çağ'ın önemli coğrafyacılarından Amasyalı Strabon tarafından yazılan "Geographica" adlı eserde Rodos'un diğer kentlere nazaran birçok bakımdan üstün olduğu belirtilmektedir.⁹³ Eski Çağlar'da Dorlar tarafından üç kentin birleştirilmesiyle MÖ 407'de kurulan Rodos, Eski Çağ'ın ünlü mimarı Hippodamus'un planına göre düzenlenmiş, korsan saldırılarına karşı oldukça iyi bir şekilde kendini savunmasını bilmiştir. Fakat MÖ 168 yılında Roma'nın Akdeniz'de yayılımına karşı çıkan Rodos cezalandırılmıştır. Bizans'ın kurulduğu MS 330 yılından 650 yılına kadar imparatorluğun hâkimiyetinde kalan Rodos bu yıldan sonra Arapların saldırılarından etkilenmiştir. Hz. Muhammed'in vefatından sonra Müslümanların sürekli olarak Akdeniz'de yayılım gerçekleştirdiği yukarıdaki satırlarda belirtilmeye çalışılmıştı. Emevi Halifesi Muaviye tarafından kurulan İslam donanması Akdeniz'de ilk olarak Kıbrıs'ı aldıktan sonra Rodos'u da ellerine geçirmiştir.⁹⁴ Bundan sonraki süreçte İslam donanması ara ara saldırılarını devam ettirmiş ve en son olarak Abbasi Halifesi Harun Reşid tarafından MS 807 yılında ada yıkılmıştır.⁹⁵

Abbasiler tarafından yıkıma uğrayan Rodos, Bizans İmparatorluğu'na yeniden inşa edilmeye çalışılmış fakat bu tarihten sonra da Bizans ile İtalyan devletleri arasında çekişmelere konu olmuştur. Özellikle 1096 yılındaki ilk Haçlı Seferi'nden sonra Rodos'ta Bizans ile Venedik arasında etkileşimler olduğu görülmektedir. Fakat Rodos Adasında cereyan eden olayları anlatmadan önce Haçlı Seferleri'nin Bizans'a,

⁹³ Strabon, **Geographica**, XIV.2.5.

⁹⁴ Theophanes, **Chronographia**, çev.Cyril Mango ve Roger Scott., Oxford, 1997, s. 481.; A.Vasiliev, s. 249.; Philip Hitti, **İslam Tarihi**, çev.Salih Tuğ, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1989, s.253.; Casim Avcı, s.71.

⁹⁵ Theophanes, s.663.; Machiel Kiel, "Rodos" Maddesi, **TDV**, Cilt: 35, İstanbul, 2008, s.155.

Venedik'e ve Türkler'e olan etkisinden söz etmek yerinde olacaktır. Günümüzde meydana gelen dünyadaki gelişmelerin kökeni olarak addedebileceğimiz Haçlı seferleri Orta Çağ'ın en önemli olaylarından biri olarak bilinmektedir. Batılıların bir kısmı seferlerin nedeni olarak dini unsurları öne sürse de bu seferlerin ekonomik ve siyasi emellerle de olduğu söylenmektedir. Haçlı seferlerini yürüten Latinler 1095 yılında Papa II. Urbanus'un Clermont Konsili'nde yaptığı çağrıya uyarak Yakın Doğu topraklarına seferler yapmaya başlamıştır. Haçlı Seferleri'nin bir din adamının çağrısı üzerine başlamış olması seferlerin asıl amacının dini olduğunu düşündürmesi açısından normaldir. Fakat Latinlerin doğu topraklarına gelerek Urfa, Antakya ve Kudüs gibi yerlerde kontluklar kurmuş olmaları onların aslında Yakın Doğu'da siyasi ve ekonomik hâkimiyet kurmak istediklerini göstermektedir. Keşiş Pierre L'Ermite öncülüğünde doğu topraklarına gelen Latinler geçtikleri yerlerde yerli halka rahatsızlıklar vermişlerdir. Anadolu'ya geçmek isteyen Latinler köyleri yakıp Türkleri ve Hristiyanları öldürmüşlerdir. Dönemin kaynaklarından olan "Alexias" da Latinler'in işkence boyutuna varacak kadar kötü şeyler yaptıkları yazmaktadır.⁹⁶ I. Haçlı Seferi öncesi Bizans İmparatoru olan I. Aleksios Komnenos Latinler'in ilk başlarda Türklere karşı gerçekleştirdiği mücadelelerde kendisine yardım edeceğini düşünmüş fakat Latinler aksine Bizans topraklarına zarar vermişlerdi. Bunun üzerine I. Aleksios Komnenos, Latinleri Anadolu'nun içerlerine geçirmiş ve onlardan kendisinin vassalı konumunu kabul etmesini istemiştir.⁹⁷ Anadolu'da ilerleyen Latinler İznik yakınlarındaki Kserigodon Kalesi'ni kuşatmış olsalar da Anadolu Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan kardeşi Davud'u onların üzerine göndermesi üzerine teslim olmuşlardır.⁹⁸ Fakat bu mağlubiyete karşılık vermek isteyen Haçlılar tekrar toparlanıp Selçuklular'ın üzerine gitmeye karar vermişlerdir. Haçlılarla Türkler bu ilerleme sonucunda 21 Ekim 1096 Drakon (Kırkgeçit) Savaşı'nda karşı karşıya gelmişler ve Türkler haçlıları bir kez daha mağlup etmişlerdir. Haçlılar'ın bir kısmı tutsak alınmış bir kısmı da öldürülmüştür. Drakon Savaşı'ndan sonra toparlanan Haçlılar Türklerle olan mücadelelerine devam etmiş ve 1 Temmuz 1097 Dorylaion

⁹⁶ Anna Komnena, X.6. "τὼν τε γὰρ βρεφῶν τα μὲν ἐμελίζον τα δὲ ξύλοις περιπειροντες ὠπιζόν ἐν πυρὶ πρὸς δὲ τοὺς τῷ χρόνῳ προηκόντας παν εἶδος ποινῆς ἐπεδείκνυντο" "Bebek yaştaki çocukları şişe takıp yaktılar."

⁹⁷ Cecile Morrison, **Haçlılar**, Dost Kitabevi, Ankara, 2005, s.29.

⁹⁸ Anna Komnena, XI.6.3. Erkan Göksu, "Haçlıların Anadolu'daki İlk Faaliyetleri ve Kırkgeçit (Drakon) Savaşı (1096)", **EKEV Akademi Dergisi**, Sayı: 39, 2009, ss.363-370.

(Eskişehir) Savaşı'nı lehlerinde sonuçlandırarak Sultan I. Kılıçarslan'ın Selçuklular'ın başkentini İznik'ten Konya'ya taşımasına neden olmuştur.⁹⁹ Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan Haçlı ordularını birkaç kez durdurmuş olsa da Haçlılar Anadolu içlerine ilerleyerek I. Haçlı Seferi sonucunda Urfa ve Antakya'da kontluklar kurmuşlardır.

I. Haçlı Seferleri'nin Bizans'a ve Türkler'e etkisi anlatıldığı noktalarda her iki taraf için de olumlu sonuçlar doğurmayan şekilde olmuştur. Batı Avrupa'dan güneye Yakın Doğu topraklarına gelen gruplar gerek Bizans topraklarına ve nüfusuna gerekse de Türkiye Selçukluları'na zararlar vermişlerdir. Fakat madalyonun diğer tarafındaki İtalyan devletlerine baktığımızda durumun daha değişik olduğunu görebiliriz. İtalyan devletlerinden ilk olarak Ceneviz ve Pisa, I. Haçlı Seferi sırasında hem yaptıkları ticaretle hem de Akdeniz topraklarında yaptığı yağmalarla kendilerine kazanç sağlamışlar ve Haçlı Devletleri'nden ticari ayrıcalıklar elde etmişlerdir.¹⁰⁰ Cenevizliler'in ve Pisalılar'ın bu şekilde ayrıcalıklar elde etmesini gören Venedikliler sessiz kalmamış ve Haçlı seferlerine katılmaya karar vermişlerdir. Venedik Doge'u olan Vitale Michiel, Haçlı Seferi için iki tane gemi gönderdiğini ve komutanlarının da oğlu Giovanni Michiel olduğu hakkında anlatı kaleme almıştır. Venedikliler'in bu ilk filosu Rodos adasına geldiği sırada Pisalılar donanmalarıyla Bizans'ın tarafında görünmüş ki bu da iki devlet arasında sürtüşmelere yol açmıştır. Bu sürtüşmeler sonucunda Venedikliler, Pisa gemilerini ele geçirip gemidekileri tutsak almıştır.¹⁰¹ I. Haçlı Seferi'ne bu şekilde katılım gösteren Venedik, bu eylemiyle yetinmeyerek Haçlı Devletleri'ne Suriye ve Filistin'de destek çıkıp ticari anlamda kendilerini güçlendirmiştir. Hatta Venedikliler'in Anadolu'nun güneyinde Antiokhea (Antakya)'da koloniler kurarak diğer İtalyan devletlerinden daha iyi bir konuma geldiği görülmektedir.¹⁰²

I. Haçlı Seferi'nin bu devletlere olan etkisi irdelendiğinde seferden en zararlı çıkanın Bizans ve Türkiye Selçuklu Devleti olduğu görülebilir. Bunun tam tersi olarak da başta Venedik olmak üzere İtalyan devletlerinin çıkarlarına uygun şekilde

⁹⁹ Işın Demirkent, **Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan**, TTK, Ankara, 1996, ss.29-31.; Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul, 1971, ss.102-103.; Cecile Morrison, s.31.

¹⁰⁰ Lane, Frederic, s.31-32.; Donald Nicol, Bizans ve Venedik, s.66.; Steve Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara, 1989, s.87.

¹⁰¹ Donald Nicol, Bizans ve Venedik, s.68.; Frederic Chopin, s.32.

¹⁰² Donald Nicol, Bizans ve Venedik, s.71.

gelişmiştir. Denizci İtalyan devletleri Akdeniz’de Haçlı devletlerine filo takviyesiyle yardımlarda bulunarak sürekli olarak ticari kazanç elde etmişlerdir. Elbette ki Akdeniz’deki bu dayanışma sürecinde İtalyan devletleri arasında da çatışmalar vuku bulmuştur. Venedik’e bakıldığında ticari çıkarları için Pisa ile sıkıntılar yaşamış, fakat bundan da önemlisi Bizans için Venedik’in bu gelişimi tehlike arz etmiş ve ilişkilerde bozulmalar başlamıştır. I. Aleksios Komnenos döneminde meydana gelen I. Haçlı Seferi aslında Bizans için yeni bir süreç başlatmış olup Latinlerle Bizans arasında daha sonradan meydana gelecek olan şiddetli çatışmalara yol açmıştır.

Akdeniz’de Haçlı seferleriyle birlikte daha da güçlenen Venedik 1099 yılında Rodos Adası’na konuşlanmak için Venedik Doge’nun oğlu Giovanni Michiel komutasında gelmekteyken Bizans İmparatoru tarafından uyarılmış fakat buna rağmen ilerlemeye devam etmiştir. Yukarıda da söz edildiği gibi Pisalılarla ticari çatışması olan Venedikliler Rodos Adasındayken Pisalılar, Bizans İmparatorluğu adına hareket ediyormuş gibi gemileriyle Venedik’e karşı harekette bulunmuşsa da mağlup olarak gemilerini kaybetmişler ve tutsak vermişlerdir.¹⁰³ Venedikliler bir süre sonra adadan ayrılmışlar ve Pisalılar Venediklilere karşı mağlup olsa da Bizans İmparatorluğu tarafından 1111 yılında imtiyazlar elde etmişlerdir.¹⁰⁴ Devam etmekte olan Haçlı seferleri için kutsal topraklara giden Avrupalılar, 1124 yılında Tir’i kuşattıktan sonra Venedikliler’in kendileriyle birlikte gelmelerini talep etmiş, fakat bunu kabul etmeyen Venedikliler tekrardan Rodos’a gelmişlerdir. Ardından Venedikliler, kendilerine destek vermeyen adaya saldırı düzenlemişlerdir.¹⁰⁵

Venedikliler’in adalarda bu şekilde olumsuz eylemlerde bulunması 1126 yılında Bizans İmparatoru II. Ioannes Komnenos’u Venediklerle olan daha önceki antlaşmaları yenilemek zorunda bırakmıştır.¹⁰⁶ Bu antlaşmadan sonra da Rodos Adasında Bizans ve İtalyan devletleri arasında mücadeleler sürmüştür. Bu mücadelelerden biri 1178 yılında Selahaddin Eyyubi tarafından Bizans İmparatoru’na gönderilen gemi desteğiyle Rodosluların Venediklilerle yaptığı mücadeledir.¹⁰⁷

¹⁰³ Julius Norwich, ss.219-220.

¹⁰⁴ Şerafettin Turan, **Türkiye-İtalya İlişkileri Selçuklular’dan Bizans’ın Sona Erişine**, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2000, ss.26-28.

¹⁰⁵ Thomas Madden, Venice, s.70.; Donald Nicol, Bizans ve Venedik, s.76.

¹⁰⁶ George Ostrogorsky, s.349.; Donald Nicol, Bizans ve Venedik, s.77.; Şerafettin Turan, s.23.

¹⁰⁷ David Abulafia, **The Great Sea A Human History of the Mediterranean**, Oxford, 2011, s.329.

Gerçekleşmiş olan bu mücadeleler 1204'deki Haçlı Seferi'nden sonra da tâ ki 1309'da Rodos Şövalyeleri'nin adayı almasına kadar devam etmiştir.

II. Ioannes Komnenos'un ölümünden sonra babası tarafından veliaht seçildiğinden ve diğer kardeşleri öldüğünden Manuel Komnenos (1143-1180) tahta çıkmıştır. Manuel Komnenos, dedesi I. Aleksios Komnenos gibi Latinlere karşı ılımlı yaklaşımlarıyla bilinmektedir. İmparator Manuel'in döneminde I. Aleksios Komnenos döneminde olduğu gibi Normanlarla problem yaşanmaktaydı. Nitekim 1147'de Normanlar, Korfu Adası'na saldırmışlar ve burayı ele geçirmişlerdir. Normanlar'ın bu şekilde hareket etmiş olması Venedik ile Bizans'ın çıkarlarını tekrar birleştirmiş ve Venedik, Bizans'a filo yardımıyla bulunmuştur. Dönemin Venedik Doge'u Pietro Polani, Manuel Komnenos'un *Chrysobulos*¹⁰⁸u üzerine Normanlarla tekrar savaş halinde olduğunu bildirmesi Venedik-Bizans yakınlaşmasının kanıtı olarak kayıtlara düşmüştür.¹⁰⁹ Ancak kısa bir süre sonra bu yakınlaşma bozulmaya yüz tutacaktır.

2.1.6. Bizans Dönemi'nde Eğriboz Adası

Yunanistan'ın ikinci ve Akdeniz'in altıncı büyük adası olan Eğriboz Adası Venedik dönemi'nde Negroponte, Osmanlı Dönemi'nde Eğriboz¹¹⁰ ve günümüzde de Khalkis adıyla bilinmektedir. Ege adaları ticari anlamda devletler için önemiyle bilinmektedir ki Eğriboz Adası'nda da eski çağlarda Fenikelilerle yapılan ticaret, Bizans ve Venedik döneminde de sürdürülmüştür.¹¹¹ Bir dönem Persler'in de kontrol ettiği bir yer olan ada dönemin Yunan hatibi Isokrates ve sonrasında da Atina-Sparta kentleri arasındaki savaşı "Peloponnesos Savaşları" adlı eserinde anlatan Yunan tarihçi Thukydides tarafından önemli bir konuma yerleştirilmiştir. Eğriboz Adası tarih öncesi dönemlerde ve Orta Çağ'da değerli ürünlerin olduğu ve tüccar gemilerinin

¹⁰⁸ İmparatorun imtiyaz verme yetkisi

¹⁰⁹ Frederic Chopin, s.34.; Donald Nicol, Bizans ve Venedik, s.81.; Thomas Madden, Venice, s.74.; Paul Magdolino, "The Empire of Komnenoi (1118-1204)", **The Cambridge History of the Byzantine Empire c.500-1492**, Cambridge University Press, 2008, s.637. Dandolo ve Bodoer gibi Venedikli tüccar ailelerin Doğu Roma ile antlaşma yapmaları Kilise tarafından hoş karşılanmamış ve onların sürgün edilmesine sebep olmuştur. Bu da aslında bu ittifakın çok sağlam olmadığını göstermektedir. Thomas Madden, Venice, s.75.

¹¹⁰ Evliya Çelebi Seyahatname eserinde Ağrıboz ve Piri Reis Kitab-Bahriye adlı eserinde Eğriboz olarak belirtilmiş fakat daha sonradan Eğriboz şeklini almıştır.

¹¹¹ David Abulafia, ss.90-94.

sıklıkla uğradıkları bir yer olmuştur.¹¹² Nitekim ada Bizans'ın elindeyken Haçlı Seferleri sırasında 1147 yılında Normanlar'ın uğrak yeri haline gelmiştir.¹¹³ Bizans ve Venedik ittifakı Normanlar'a karşı Korfu Adası'nda yinelenmiş fakat kısa sürdüğü anlaşılan bu ittifak çatışmaya dönmüş ve Eğriboz'dan gelen Bizans gemileri saldırıya uğramıştır.¹¹⁴ Ada 1204 Haçlı Seferi'nden sonra Venedikliler'in eline geçesiye kadar saldırıya uğramıştır. 1147 yılından sonra git gide bozulan ilişkiler IV. Haçlı Seferi ile tavan yapmıştır ki Eğriboz da bundan nasibini almıştır.

Çalışmaya Venedik ve Beylikler Döneminde Ege Adaları ile devam edilmeden önce Bizans döneminde Ege adalarının durumunu genel çerçevede anlatmak yararlı olacaktır. MS 330 yılında kurulduğu düşünülen Bizans zamanla kesintilere uğrasa da Anadolu'da, Balkanlar'da, K.Afrika' da ve İtalya Yarımadası'nda hâkimiyet kurmuştur. İmparatorluğun yayılım gösterdiği sırada Normanlar, Gotlar, bağımsız olduktan sonra Venedikliler ve Hz. Muhammed'den sonra Arap Yarımadası dışında genişleyen Araplar ve 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Türkler, Bizans'a zorluk çıkartan toplumlar olmuşlardır. Herakleios Hanedanlığı döneminden itibaren yeni bir sistem olan thema'yı kuran Bizans denizlere ve adalara da önem vermeye başlamıştır. Denizlere verdiği önemi de bir deniz thema'sı kurarak göstermiştir. Ege adalarını ve Sicilya Adası'nı ilgilendiren bu thema, Araplar'ın Akdeniz'e açıldıktan sonra adalara yaptığı saldırılar karşısında önemli bir konumda olmuştur. Araplar, Rodos ve Girit gibi büyük adalara zaman zaman saldırıda bulunup ellerine geçirmiş olsalar da Bizans adalarda hâkimiyetini korumuştur. Emevi Halifesi Muaviye önderliğinde Araplar dışında Bizans İmparatorluğu'nu adalarda zor duruma sokan en önemli kişi Türk Denizciliğini başlatan Çaka Bey'dir. Çaka Bey, Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos tarafından saraydan kovulunca bir donanma oluşturmuş, Sakız ve Midilli gibi adaları eline geçirmiştir. Çaka Bey ile kıyasıya mücadeleye giren Bizans Amirali Konstantinos Dalassenos sonunda bu adaları geri alsa da Çaka Bey 1097 yılına kadar Bizans'ı uğraştırmıştır. Fakat Bizans için imparatorluğu asıl zayıflatıcı unsur Haçlı seferleriyle birlikte Akdeniz'de koloniler kuran Venedik olmuştur. 1204'deki IV. Haçlı Seferi'nden sonra hem başkent hem de Ege adaları Latinler'in ve Venedikliler'in

¹¹² Richard Glen, **Ancient Euboea: Studies in the History of A Greek Island from Earliest Times to 404 B.C.**, University of Arizona, 1978, s.4.; John Pryor, Akdeniz'de Coğrafya, s.69.

¹¹³ Donald Nicol, Bizans ve Venedik, s.81.

¹¹⁴ Niketas Khoniates, **Historia**, II.115.; Donald Nicol, Bizans ve Venedik, s.83.

hâkimiyetine geçmiştir. Bu tarihten itibaren güçten iyice düşen Bizans İmparatorluğu dönem dönem direnç gösterse de Venedik aldığı imtiyazlarla sürekli olarak imparatorluğun varlığını ve zenginliğini sömürmüştür. Bunun yanı sıra Çaka Bey'in başlatmış olduğu denizcilik faaliyetleri Menteşe ve Aydınöğulları Beyliğı gibi Türk beyliklerine sirayet etmiş ki bu da Bizans İmparatorluğu'nu adalarda zayıflatan bir unsur olmuştur. Tüm bu unsurlar ise birleşerek 1453 yılında imparatorluğun Osmanlılar tarafından yıkımını getirmiştir.

2.2. BATI ANADOLU TÜRK BEYLİKLERİ VE VENEDİK DÖNEMİNDE EGE ADALARI

2.2.1. IV. Haçlı Seferi

Bizans, Selçuklu Türkleri tarafından 1071 yılında Malazgirt Meydan Muharebesi'nde büyük bir yenilgi yüzü görmüştür. Bir yandan da başka bir tehlike ile uğraşmak zorunda kalmıştır. Bu tehlike de kuzeyden gelen Normanlardır. Normanlar XI. yüzyılda Bizans toprakları olan Güney İtalya'ya önemli bir komutan olan Roberto Guiscard öncülüğünde saldırarak imparatorluğa zor anlar yaşatmıştır.¹¹⁵ Dönemin Papası IX. Leo ile antlaşma yaparak Sicilya'yı fetheden Normanlar İtalya'da yayılmışlardır. Bizans buna karşılık Akdeniz'de daha önceden birtakım ayrıcalıklar verdiğini gördüğümüz Venedik'i kendisine müttefik olarak seçmiş ve Normanlarla mücadele etmiştir.¹¹⁶ Başta Konstantinopolis ve imparatorluğun diğer önemli mevkiilerinde çıkarı olan Venedik, Bizans'a askeri anlamda yardımda bulunarak daha önceden kazanmış olduğu ayrıcalıkları perçinlemiştir. Nitekim bu perçinlemenin kanıtı da Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos ile antlaşma imzalanmasıdır.¹¹⁷ I.Aleksios Komnenos'un "chrysobullos"u yani buyruğuyla imtiyaz kazanan Venedik gümrük vergisinden muaf olmuş ve önemli derecede ticaret yapabilmışlerdir.¹¹⁸ Venedik ile Bizans arasında yapılan bu antlaşma daha önceden imparator II.Basileos'un yaptığı antlaşmaya göre çok daha kapsamlı olmasından ötürü ayrı bir

¹¹⁵ Donald Nicol, Bizans ve Venedik, s.51.

¹¹⁶ Jean Claude Cheynet, Bizans Dünyası, Cilt:2, s.66.

¹¹⁷ Anna Komnena, IV.2.2.; A.A. Vasiliev, s.437.

¹¹⁸ Donald Nicol, Bizans ve Venedik, ss.57-58.

önem taşımaktadır. Venedik X. ve XI. yüzyıllarda almaya başladığı imtiyazları, başa geçen bazı imparatorların reddetmesine rağmen Bizans İmparatorluğu'nun çöküşüne kadar sürdürmüştür. Bu gelişmeler Serenissima'nın Doğu Akdeniz'de ekonomik ve siyasi anlamda üstün konuma erişmesini sağlamıştır. I. Aleksios Komnenos ile antlaşma yapan Venedikliler, Ege adalarını ticaret merkezi olarak kullanmış ve Bizans'ın başkenti Konstantinopolis'e yerleşmeye başlamışlardır. Başkentte zenginleşen Venedikliler yerli halkı rahatsız etmiş olsa da I. Aleksios Komnenos, Normanlar karşısında Venedik deniz gücüne zaman zaman ihtiyaç duymuştur. Venedikliler, Normanlar karşısında Bizans'a destek olmuş fakat Korfu Adası yakınlarında Normanlarla yaptığı savaşlarda ciddi zayıflık vermiştir.¹¹⁹

Venedik, Manuel Komnenos tarafından almış olduğu imtiyazlarla Girit ve Kıbrıs gibi büyük adalarda da rahatça ticaret yapabilmek imkanını elde etmiştir.¹²⁰ Fakat Venedik ile Bizans'ın bu yakınlaşması kısa sürmüş ve iki taraf kendi arasında çatışma yaşamıştır. Venedikliler Eğriboz Adası'ndan gelen Bizans gemilerini yakmıştır. Venedik'in bu hareketi Manuel Komnenos'u kızdırmış ve düşüncelerinin değişmesine sebep olmuştur. Ancak dönemin tarihçisi Niketas Khoniates yine de Manuel Komnenos'un Venediklileri cezalandırmadığını ve daha büyük tehlikelere yol açmak istemediğini eserinde belirtmiştir.¹²¹ Manuel Komnenos, Venedikliler'e ayrıcalık tanıyarak onların daha da güçlenmesine neden olmuştur. Konstantinopolis başta olmak üzere Küçük Asya'daki liman kentlerinde Venedikliler'in kendilerine ait yerleşim yerlerinin var olmaya başladığı bu dönemde gözlemlenebilir. Fakat bu durum bazı kötü olayların meydana gelmesine sebebiyet vermiştir. Venedikliler özellikle başkentte yerli halka kötü davranarak sıkıntı yaratmışlardır. Bununla birlikte Venedik'in ticari anlamda sürekli olarak güçlenmesi Bizanslı tüccarların olumsuz bakışlarına yol açmıştır.¹²²

IV. Haçlı Seferi'ne giden yolda Enrico Dandolo'nun azımsanmayacak derecede önemli rolleri olmuştur. Bir elçi iken görevinde yükselerek Venedik Doge'u olan Enrico Dandolo Konstantinopolis'teyken bir tartışma sırasında kör olmuştur.¹²³ Dandolo yaşamış olduğu bu olaydan sonra Bizans'a karşı her daim bir kin beslemiş ve

¹¹⁹ Anna Komnena, VI.5.7.; Donald Nicol, Bizans ve Venedik, s.56.; Madden, Venice, s.59.

¹²⁰ Donald Nicol, Bizans ve Venedik, s.82.

¹²¹ Niketas Khoniates, **Historia**, II.107, çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara, 1995.

¹²² Thomas Madden, Venice, s. 77.

¹²³ Thomas Madden, Enrico Dandolo and Rise of Venice, s.64.

bu kinin tepe noktası 1204 yılındaki IV. Haçlı Seferi'nde oynadığı rol olmuştur. Enrico Dandolo'nun ateşli bir Haçlı taraftarı olduğu IV. Haçlı Seferi'ne çıkmadan önce Venedik halkına yaptığı konuşmalarda açığa çıkmıştır. Nitekim önemli İtalyan tarihçisi Maria Pia Pedani “Doğu'nun Kapısı Venedik” adlı eserinde Enrico Dandolo'nun konuşmasını kaleme almıştır.¹²⁴ İmparator Manuel Komnenos, Venedik'e karşı istediğini elde etmiş fakat Manuel Komnenos'tan sonra Bizans İmparatorluğu sıkıntılı günler yaşamaya başlamıştır. Manuel Komnenos 1180 yılında ölmeden önce 1176 yılında Selçuklu Türkleri ile girmiş olduğu savaşı kaybederek Bizans İmparatorluğu'na Anadolu'da da oldukça fazla güç kaybettirmiştir. Türkler bu savaştan itibaren iyice Anadolu topraklarına yerleşmişlerdir. Madalyonun diğer tarafındaki Venedik ise Akdeniz'de siyasi ve ticari anlamda büyük güç olmaya başlamaktaydı.

Bizans İmparatoru Manuel Komnenos 24 Eylül 1180 yılında öldükten sonra Bizans'ta zayıflıklar su yüzüne çıkmış ve yerine geçen II. Aleksios Komnenos döneminde Latin karşıtlığı artmıştır. Bu karşıtlığın en büyük sebebi belki de İtalyan kent devletlerinin ticari alanda büyümüş olmasıdır. II. Aleksios Komnenos dönemindeki Latin aleyhtarlığı ve kişisel çıkarlar sebebiyle devlette iç karışıklıklar baş göstermiştir. Manuel Komnenos'un amcası olan Andronikos Komnenos da Latin karşıtlığından yararlanarak tahtı ele geçirme girişimlerinde bulunmuş ve bu girişimleri sonucu 1183'te tahta geçmiştir. Bizans tahtına geçen Andronikos Komnenos devletin içerisinde bulunduğu kötü durumu düzeltmek için tedbirler almış olsa da pek başarılı olamamış ve Latin aleyhtarlığı sebebiyle devleti çok daha zor duruma sokarak Komnenos Hanedanlığı'nın sonunu getirmiştir. Andronikos Komnenos, Venedik ile antlaşma yaparak yakınlaşmaya çalışsa da Normanlar tarafından mağlup edildikten sonra öldürülmüştür.¹²⁵

Komnenos Hanedanlığı'nın sona ermesinden sonra Bizans İmparatorluğu'nda yeni bir hanedan olarak Angeloslar görülmektedir. Angeloslar döneminde meydana gelmiş olan IV. Haçlı Seferi Bizans'ın ve Venedik'in kaderlerini farklı şekillerde etkilemesi açısından önem arz eder. Angeloslar devrinin ilk imparatoru II.Isaakios(1185-1195) ve ondan sonra başa geçen III. Aleksios (1195-1203)

¹²⁴ Maria Pia Pedani, s.47.

¹²⁵ Georg Ostrogorsky, ss.368-370.

dönemlerinde meydana gelen olaylar devletin durumunu daha da zayıflatmıştır. II. Isaakios tahta geçişinin ilk yıllarında Venedik ile arayı iyi tutup atalarının yaptığı gibi antlaşma sağlamıştır. II. Isaakios'un yapmış olduğu antlaşmalar önceki antlaşmalarla benzer olup Venedik'in daha da güçlenmesine sebebiyet veren özelliktedir.¹²⁶ Angeloslar Hanedanı'nın ilk imparatorları döneminde devlet memurlarının vergi toplamada yapmış oldukları usulsüzlükler, bunun yanı sıra Normanlar ve Bulgarlar gibi dış tehditler devleti güçsüzleştirmiş ve IV. Haçlı Seferi'nde Konstantinopolis'in direncini iyice kırmıştır.

Orta Çağ'da gerçekleştirilmiş olan her bir Haçlı Seferinin dünya tarihinin gelişiminde ayrı bir önemi olsa bile IV. Haçlı Seferi bugün yaşadığımız topraklar üzerinde yapmış olduğu etkiler sebebiyle daha fazla önem arz eder. IV. Haçlı Seferi düşüncesinin Papa III. Innocentius'tan çıkmış olduğu bilinir ancak Bizans'a karşı yapılan Haçlı Seferi'nin baş mimarı Venedikli Enrico Dandolo idi. Konstantinopolis'te bir süre yaşayan Enrico Dandolo imparatorluğun neredeyse her türlü zayıflıklarını görebilen ve Bizans tarihçisi Niketas Khoniates'in anlatısına göre Bizanslılar'ın Venedikliler'e zulümler yaptığını düşünen biriydi.¹²⁷ Nitekim Enrico Dandolo ve Venedik'in asıl amacı imparatorluğun sahip olduğu yerlerdeki ve Akdeniz'deki ticari tekeli tamamen kendi ellerine geçirmek idi. İşte bu amaçla Venedik, Haçlıları Konstantinopolis'e bir sefer yapılması yönünde hareket ettirmiştir. Nitekim Bizans diğer İtalyan Cumhuriyetleri Pisa ve Ceneviz'e de haklar verince Venedik telaşa kapılmıştır. Venedik'in bu telaşı ve batıda büyüyen Bizans düşmanlığı da IV. Haçlı Seferi'nin kesin olarak gerçekleşmesine neden olmuştur.¹²⁸

Haçlıların ilk hedefi Mısır ülkesi idi. Fakat Papa III. Innocentius göndermiş olduğu Haçlıları sadece kutsal toprakların kurtarılması için gönderse de sefer bu amacından sapmıştır ve Konstantinopolis'in fethi ile sonuçlanmıştır. Haçlılar, Mısır ülkesine gitmeden önce sefer öncesi Venediklilere gemi desteği için başvurmuş ve Venedik de sağlayacağı unsurlar karşısında Haçlılardan seksen beş bin mark ödenek istemiştir.¹²⁹ Haçlılar bunu kabul etmiş olsa da paranın bir kısmını ödeyememiş ve

¹²⁶ Donald Nicol, Bizans ve Venedik, ss.105-106.

¹²⁷ Niketas Khoniates, **Historia (1195-1206)**, III.10, çev. Işın Demirkent, Dünya Yayıncılık, İstanbul, 2013.

¹²⁸ Ostrogorsky, s.383.

¹²⁹ Thomas Asbridge, **The Crusade: The Authoritative History of the War for The Holy Land**, Harper Collins, 2010, s.526.

Venediklilerin fethetmek istediği Zara kentini Venediklilerin şart koşmasıyla zorla zapt etmek durumunda kalmışlardır.¹³⁰ Böylelikle Enrico Dandolo ve Venedikliler asıl istediğini elde ederek seferin yönünü Konstantinopolis'e çevirebilmiştir. Zara'nın fethinden sonra Alman Hükümdar VI. Heinrich, Bizans'ın içişlerine karışarak II.Isaakios ile oğlu Aleksios'u tahta yeniden geçirmek için uğraşmış ve Aleksios da Haçlılara ve Venediklilere büyük vaadlerde bulunarak karşılık vermiştir. Bu antlaşmadan sonra Haçlılar Konstantinopolis'te demirlemişlerdir.¹³¹ 1203 yazında Haçlılar Konstantinopolis'i ele geçirince III. Aleksios kentten kaçmıştır. Onun yerine II. Isaakios ile oğlu IV. Aleksios tekrar tahta geçmiştir. Fakat IV. Aleksios'un daha önceki antlaşmayı yerine getirememesi ve Haçlıların her türlü ilerlemesine yol açması yerli halkın ayaklanmasına sebep olmuştur. Bu isyandan sonra IV. Aleksios ölmüş ve yerine V. Aleksios (Murtzuphlos) başa geçmiştir.

V.Aleksios (Murtzuphlos)'un Latin düşmanı olması Haçlıların Konstantinopolis'i tekrar fethetme düşüncelerini geri getirmiştir. 13 Nisan 1204'te Konstantinopolis düşmüş ve Latinler ile Venedikliler kendi aralarında antlaşma yapıp bir Latin İmparatorluğu kurmuşlardır.¹³² Bunun yanı sıra işgalden sonra Latinler üç dört gün boyunca kentte ciddi boyutlara ulaşan yağmalar gerçekleştirmiş ve ganimetler elde etmiştir ki bu dönemin kaynaklarına kadar yansımıştır.¹³³

2.2.2. Latin İmparatorluğu Dönemi'nde (1204-1261) Ege Adaları'nın Durumu

1204-1261 yılları arasında Konstantinopolis'te hüküm süren Latinlerden dolayı bu döneme "Latin İmparatorluğu Dönemi" adı verilmiştir. Doğu Akdeniz dünyasında Bizans İmparatorluğu'ndan aldığı imtiyazlarla ticari olarak kendisini güçlendiren Venedik kendi kolonilerini kurmuştur. Bölgeyi gittikçe daha da tanımış olan Venedik bu Latin İmparatorluğu'nda en kârlı devlet olarak varlığını sürdürmüştür. Latin İmparatorluğu'nun ilk imparatoru altı Venedikli ve Latin heyetin toplanmasından sonra seçilen Baoudin olmuştur. İmparatorluğun Latin patriği olarak

¹³⁰ Thomas Madden, Venice, s.112.

¹³¹ Georg Ostrogorsky, s.385.

¹³² Paul Magdolino, "The Empire of Komnenoi", s.652.

¹³³ Ayrıntılar için bkz. Geoffroi De Villehardouin, **Conquete De Constantinople**, LVI.252., çev.Ali Berktaş, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.

Venedikli Thomas Morosini seçilmiştir. Bunun ardından Venediklilerle Latinler arasında toprakların bölüşülmesi olayı gerçekleşmiş ve bu paylaşımda Ege adalarının birçoğu Baoudin'e verilmiştir. Buna karşılık Venedikliler ise Mora'daki Modon, Koron, Naksos, Eğriboz ve kendileri için en önemli ada olan Girit'i almışlardır. Bizans, İznik'te kurulan Laskaris, Trabzon'da Komnenos ve Epiros'ta Angelos Hanedanlığı ile üçe bölünmüş durumdayken, Venedik 1204 yılından sonra Konstantinopolis'te birtakım ayrıcalıklara sahip olmuş ve Ege Denizi'ndeki adaları alıp koloni kurmuştur.

Venedik'in 1204 yılından sonra en çok önem verdiği adalardan biri Girit olmuştur. Milattan önceki yıllardan itibaren ticaret anlamında bir kavşak noktası olan Girit'in Roma seferleri için üs olarak kullanıldığı ve Emeviler döneminden itibaren Arapların eline geçtiği önceki satırlarda anlatılmıştı. Abbasi Halifesi Memun¹³⁴ (813-833) Döneminde ise tamamen ele geçirilen adada Kandiye şehri kurulmuştur.¹³⁵ Bir süre Arapların elinde kalan Girit 961 yılında Bizanslı Nikephoros Phokas komutasındaki kuvvetlerce geri alınmıştır. Girit Adası Venedikliler'in eline geçmeden önce Bizans İmparatoru IV. Aleksios tarafından Latin yönetici Bonifacius'a verilmiş olsa da bu yönetici adayı Venedikliler'e bir miktar para karşılığında satmıştır.¹³⁶ Burada Venedikliler'in adayı satın almasının bu kadar rahat bir şekilde olmadığını belirtmek yerinde olacaktır. Venedikli Enrico Dandolo adanın alınması için Marco Sanudo¹³⁷ ve Ravano Dalle Carceri¹³⁸'yi aracı kılmış ve burayı antlaşmayla elde etmişlerdir.¹³⁹ Fakat Akdeniz'de gücünü arttırmak isteyen bir başka İtalyan devleti Ceneviz, Girit'e göz dikmiş, iki devlet arasında adada savaş yaşanmış fakat sonunda 1217-1218'de bir antlaşmayla ada tamamen Venedik'in elinde kalmıştır.¹⁴⁰

Venedik bu tarihten itibaren Girit'te büyük oranda hâkimiyet kurarak adada yerleşim yerleri ve kendi yönetimlerini kurmuşlardır. Venedik egemenliğinde ada iki

¹³⁴ Hârûn er- Reşîd' in oğlu Memûn kardeşi Emin ile mücadelesinden sonra başa geçen Abbasi Halifesidir. Döneminde Babek isyanı ve Bizans ile mücadele etmek durumunda kalmıştır.

¹³⁵ Mehmet Aligökaçtı, "Medeniyetlerin Kesiştiği Ada: Girit", **Tarih ve Toplum**, sayı:197, s.35.

¹³⁶ John Knight Fotheringham, **Marco Sanudo Conqueror of the Archipelago**, Oxford, 1915, s.31.;

¹³⁷ Marco Sanudo Ege Adalarında Naksos merkezli bir düklük kurmasıyla bilinen önemli Venedikli Sanudo ailesine mensup bir kişidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. John Knight Fotheringham, **Marco Sanudo Conqueror of the Archipelago**, Oxford, 1915.

¹³⁸ Marco Sanudo ile birlikte Enrico Dandolo tarafından Girit Adası'nın alınması için görevlendirilen devlet adamı.

¹³⁹ Johann Wilhem Zinkeisen, **Osmanlı Tarihi, Cilt: IV**, çev.Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2011, s.408.

¹⁴⁰ Şerafettin Turan, s.37.; Johann Wilhem Zinkeisen, s.414.

yıllığına seçilen bir dük ve onun yardımcısı olan iki meclis tarafından yönetilmiştir. Girit adası ekonomik anlamda değerli bir yer olduğu için burada Venedikli Dük Jacopo Tiepolo ile Marco Sanudo arasında bile mücadelelerin olduğu görülmektedir. Bu mücadelelerin sonunda galip gelen Tiepolo, Bizans'ın bölünmüş olduğu bu dönemde Venedikliler adına İznik'deki Laskaris Hanedanlığı ile antlaşma yaparak ekonomik anlamda gücünü korumaya devam etmiştir.¹⁴¹ Bu tarihlerde yaşanan bir duruma da artı parantez açmak yerinde olur ki bu da Anadolu Selçuklu Devleti'nin Akdeniz'de I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in 1207 yılından itibaren Antalya ve Alanya'yı almasıyla denizcilik alanında önemli aşamalar kaydetmiş olmasıdır. Türk denizciliğinin gelişme kaydetmesiyle birlikte ekonomik anlamda da bu liman kentlerinin fethedilmesi son derece kayda değerdir. Bununla birlikte İznik Rum İmparatorluğu ile antlaşma yapan Venedik Cumhuriyeti, Anadolu Selçuklu Devleti'nin bu gelişmesinden yararlanarak “büyük” güçlerin ya da devletlerin hepsine yaptığı gibi Anadolu Selçuklu Devleti ile antlaşma yapıp imtiyazlar elde etmiştir.¹⁴² Venedik, Anadolu Selçuklu Devleti ile yaptığı bu antlaşmayla Akdeniz'deki egemenliğini daha da arttırmıştır.

Venedikliler'in, Girit Adası'nda egemenlik kurduktan sonra burayı hiçbir zaman rahatlıkla yönetemedikleri görülmektedir. Nitekim adada ara ara halkın çıkarmış olduğu isyanlar da bunu kanıtlamaktadır.¹⁴³ Venedik dönemi boyunca Girit'teki halk onların yönetimini kabul etmede zorluklar yaşamıştır. Bununla birlikte adada gözü olan diğer İtalyan Devleti Cenevizliler bu bölgede korsanlık faaliyetlerinde bulunup Venediklileri zor durumda bırakmıştır.¹⁴⁴ Tüm bu olumsuzluklara rağmen Venedikliler'in Girit Adası'nda bir toprak sistemi kurup burada yerleşip yönettiği açıktır.¹⁴⁵ Venedikliler toprak sistemi kurmakla kalmayıp ayrıca Batı Anadolu kıyılarındaki Türk beylikleriyle ticari ilişkilerinde Girit'ten fazlasıyla istifade etmişlerdir.

¹⁴¹ Georg Ostrogorsky, s.398.; A.A. Vasiliev, s.576.; W.Heyd, s.336.

¹⁴² Osman Turan, **Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar**, TTK, 1958, s.109.; Claude Cahen, **Osmanlılardan Önce Anadolu**, çev.Erol Üyepazarcı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000, s.68.; Venediklilerle yapılan ticari antlaşma için ayrıntılı bkz. Şerafettin Turan, **Türkiye-İtalya İlişkileri Selçuklular'dan Bizans'ın Sona Erişine**, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2000.

¹⁴³ Johann Wilhem Zinkeisen, s.416.; Warren Treadgold, **A History of the Byzantine State and Society**, Standfor University Press, California, 1997, s.723.

¹⁴⁴ Frederic Lane, s.43.; John Pryor, Akdeniz'de Coğrafya, Teknoloji ve Savaş, s.103.

¹⁴⁵ Venediklilerin toprak sistemi için bkz. David Jacoby, **Byzantium, Latin Romania and the Mediterranean**, Ashgate, 2001, ss.158-160.; Γάσπαρης, Χαράλαμπος, **Η Γη και οι αγρότες στη Μεσαιωνική κρήνη (Land and Peasants in Medieval Crete 13th-14th Century)**, National Hellenic Research Foundation, Athens, 1997.

Latin İmparatorluğu döneminde Venediklilerin Girit dışında etkileşimde olduğu adalardan bir tanesi de Eğriboz Adası'dır. IV. Haçlı Seferi'nden sonra Eğriboz Adası Selanik Markizi Bonifacius tarafından zapt edilerek toprakları üçe ayrılmış ve Venedikli Ravano Dalle Carceri'nin yönetiminde olmuştur. 1211 yılında ise Venedikliler Eğriboz'da bir üs kurmuşlardır.¹⁴⁶ Venedikliler Girit Adası'ndan sonra en çok bu Ege adasına değer vermiştir ki bunun sebebi muhtemelen Girit'e benzer şekilde ticari anlamda- iktisat tarihçisi W. Heyd¹⁴⁷,in belirttiği gibi- oldukça verimli olmasıdır. Fakat Eğriboz'u Girit'e nazaran biraz daha ön plana çıkaran bir unsur vardır. Bu unsur Eğriboz halkının Girit halkı kadar isyan etmemesi ve sorun çıkarmamasıdır.¹⁴⁸ Venedikliler'in Latin İmparatorluğu döneminde asıl amaçlarının yine limanlara gidiş gelişlerin kolay olacağı adaları elde tutmak ve buralarda ticareti geliştirmek olduğu kurdukları pazarlardan (şarap mahzenleri dahil) belli olmaktadır.¹⁴⁹ Latin İmparatorluğu Döneminde Girit ve Eğriboz Adası Venedikliler açısından çok önemli iki ada olmakla birlikte Midilli, Sakız ve Rodos gibi diğer önemli adalarda da olaylar 1261 sonrasında yoğunlaşmıştır.

2.2.3. Latin İmparatorluğu'nun Çözülmesi ve Bizans İmparatorluğu'nun Konstantinopolis'te Dirilmesi

Üç Yunan İmparatorluğundan biri olan İznik Rum İmparatorluğu 1204-1261 yıllarında çevre bölgelerle yaşadığı olaylarda ayakta kalıp tekrardan Bizans İmparatorluğu'nun eski başkenti olan Konstantinopolis'i ele geçirmek istemiştir. I.Theodoros Laskaris ve III. Ioannes Vatatzes gibi devlet adamlarıyla ön plana çıkan İznik Rum İmparatorluğu'nu 1258-1261 yılları arasında VIII. Mikhael Palaiologos adlı imparator yönetmiştir. II. Theodoros Laskaris'ten sonra başa geçen VIII. Mikhael Palaiologos Konstantinopolis'te Bizans İmparatorluğu'nu ihya etmek istemiştir.¹⁵⁰ Bizans imparatoru bunu sağlayabilmek için öncelikle Mora Yarımadası'ndaki Epiros

¹⁴⁶ Donald Nicol, Bizans ve Venedik, s. 149.; Nickiphoros Tsougarakis, "The Latins in Greece: A Brief Introduction", **A Companion To Latin Greece**, Brill, Boston, 2015, s.2.

¹⁴⁷ W.Heyd, s.269.

¹⁴⁸ Donald Nicol, Bizans ve Venedik, s.162.

¹⁴⁹ W. Heyd, s.310.; Angeliki Laiou, s.249.

¹⁵⁰ Michael Angold, **Government and Society Under the Laskarids of Nicaea (1204-1261) A Byzantine Government in Exile**, Oxford University Press, 1975, s.81.

Krallığı'nı zayıflatmış, sonrasında da Cenevizlilerle -öncelikle Venedik olmak üzere- İtalyan Devletlerini ilgilendiren 1261 tarihli Nymphaion (Nif-Kemalpaşa) Antlaşması'nı imzalamıştır.¹⁵¹ Nymphaion Antlaşması ile Cenevizliler, 992 yılından başlamak üzere Venedikliler'in sahip olduğu kadar imtiyazlar elde etmişlerdir. 1261 yılından itibaren Cenevizliler de aldığı imtiyazlarla Ege adalarında Venedikliler kadar etkili olmaya başlamış ki bu ilerleyen satırlarda irdelenecektir. Bu antlaşmadan sonra VIII. Mikhael Palaiologos, Venedikliler'in ve Frankların Konstantinopolis'i savunmasız bırakmasından istifade ederek Konstantinopolis'i yeniden ele geçirmiştir.¹⁵² VIII. Mikhael'in Konstantinopolis'i ele geçirmesi üzerine son Latin İmparatoru II. Baoudin, Eğriboz Adası üzerinden Atina'ya kaçmış ve bu eylemden sonra Latin İmparatorluğu sona ermiştir.¹⁵³ İmparator bir törenle taç giyip Konstantinopolis'te 1453'e kadar sürecek olan imparatorluğu ihya etmiştir.¹⁵⁴ Bu gelişme Latinler ve Venedikliler için olumsuz iken Bizanslılar için oldukça sevindirici bir haberdi ki bu dönemin kaynağı Georgios Akropolites tarafından şu şekilde aktarılmıştır.¹⁵⁵ *Bizans Ordusu ilk olarak Venedikliler'in evlerini, daha sonra da diğerlerinin Latinler şehrin alevler içinde olduğunu gördüğünde elleriyle yüzlerine vurdular ve gemilerle kentten kaçtılar. Tanrı'nın takdiriyle Konstantinos'un şehri dünyanın yaratılmasının 6769.yılında ve düşmanların 58 yıl burada durmasından sonra Roma (Bizans) İmparatoru'nun eline geçmiştir.*

2.2.4. 1261-1296 Tarihleri Arasında Venedik Hâkimiyeti'nde Girit Adası

VIII. Mikhael Palaiologos tarafından Konstantinopolis'te başlatılan Bizans İmparatorluğu'nda 1453'e kadar Palaiologos Hanedanlığı hüküm sürmüştür. Fakat Bizans İmparatorluğu 1261 yılından önceki gücüne bu tarihten sonra erişememiştir. Bunun sebebi ise batı dünyası ile yaşadığı bölünme sonrasında Haçlı seferleri ve bu

¹⁵¹ A.A. Vasiliev, s.604.; Donald Nicol, **Bizans'ın Son Yüzyılları 1261-1453**, çev.Bilge Umar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009, s.45.; Aldo Galatto, "Ceneviz" Maddesi, **TDV**, Cilt:7, İstanbul, 1993, s.363.

¹⁵² Judith Herrin, s.370.; Georg Ostrogorsky, s.415.; McNeill, **Venice The Hinge Of Europe 1081-1797**, The University of Chicago Press, 1986, s.36.

¹⁵³ Donald Nicol, Bizans ve Venedik, s.167.

¹⁵⁴ Georgios Pachymeres, **Relations Historiques**, çev.İlcan Bihter Barlas, Bilgi Yayınları, İstanbul, 2008, s.181.

¹⁵⁵ Georgios Akropolites, **The History**, çev. Ruth Macrides, Oxford, 2007, s.359.

seferlerin getirdiği yıkımlardır. Bizans başkentinin zayıflamış olmasıyla beraber İtalyan devletlerinin Akdeniz çevresinde koloniler kurup sürekli olarak iktisadi anlamda imparatorluğu eritmesi kaçınılmaz olarak ilerleyen süreçlerde yıkımı hızlandıracaktır.

1261'den sonraki Venedikliler'in Adalar Denizi'ndeki durumuna bakıldığında akla gelen ilk adalardan biri Girit'tir. Nymphaion Antlaşması ile Bizans İmparatorluğu tarafından Cenevizliler'e verilen haklardan bir tanesi de Girit Adası'nda bir bölgede oturma iznidir. Cenevizliler'e verilen bu hâk adanın hâkimi Venedikliler tarafından pek hoş karşılanmamış olsa gerek ki onların herhangi bir tehlikeye karşı önlem alması bunu göstermektedir. Cenevizliler bu haktan aldıkları güçle adanın çevresinde korsanlık faaliyetlerinde bulunmuşlardır.¹⁵⁶ Bunların yanı sıra Girit'te yeniden hâkimiyet kurmak isteyen Bizans İmparatoru VIII. Mikhael Palaiologos her ne kadar girişimlerde bulunsa da adanın kendi ellerine geçmesini sağlayamamıştır.¹⁵⁷ Fakat Venedik, öncesinde bahsedilen yıllarda yani adayı eline geçirdiği tarihten itibaren adada yönetsel problemler yaşayıp isyanlarla mücadele etmek zorunda kalmıştır.¹⁵⁸ VIII. Mikhael Palaiologos 1265 yıllarında Venedikliler'e tekrar yanaşmaya çalışsa da ilk anda başarılı olamayıp Cenevizliler'e tekrardan bir imtiyaz vermiştir. Fakat Venedikliler, Cenevizliler'in Konstantinopolis'te iyiden iyiye güçlenmesine dayanamayıp Bizans İmparatorluğu ile 1268 yılında antlaşma imzalamıştır.¹⁵⁹ İmzalanan bu antlaşmayla da Venedik, Girit Adasında hareket serbestisi elde ediyordu.

1268 yılındaki antlaşmadan sonra VIII. Mikhael Palaiologos 1277 ve kendisinden sonra tahta geçen II. Andronikos (1282-1328) 1285 yılında Venedik ile antlaşma yaparak Girit'in yönetimine karışmayacaklarına dair maddeler koymuşlardır.¹⁶⁰ Ancak Venedik'in en ciddi rakibi olan Cenevizliler 1294-1295 yıllarında Girit'in önemli kentlerinden olan Hanya'ya zarar vererek aralarındaki tansiyonu daha da arttırmıştır. Bununla birlikte Bizans ile Venedik arasında antlaşmalar yapılmasına rağmen Venedik ile Bizans'ın arası da aslında sanıldığı gibi pek olumlu değildi. Nitekim Venedik gemilerinin 1296 yılında Boğazlar'da ilerlemesi

¹⁵⁶ Frederic Lane, s.77.

¹⁵⁷ Johann Wilhem Zinkeisen, s.421.

¹⁵⁸ Johann Wilhem Zinkeisen, s.423.

¹⁵⁹ Georg Ostrogorsky, s.420.; W.Heyd, s.485.; Şerafettin Turan, s.71.

¹⁶⁰ Angeliki Laiou, **Constantinople and the Latins (Foreign Policy of Andronicus II)**, Harvard University Press, 1972, s.57.

ve bunun üzerine Cenevizli yerleşimcilerin Bizans'tan yardım talep etmesi üzerine Bizanslılar kente zarar veren Venedikliler'i tutuklatmıştır.¹⁶¹ 1296 yılına kadar Girit Adası Venedikliler'in elinde kalmaya devam etmesine rağmen gerek Yunan halkının gerek Cenevizliler'in adaya yaptığı aralıklı saldırıları ve gerekse de VIII. Mikhael Palaiologos ile Ege adalarının tekrar alınma politikasıyla Bizans'ın Girit'e verdiği önem sebebiyle ele geçirme isteği Venedik yönetimini güçleştirmiştir.

2.2.5. Çaka Bey'in Bıraktığı Yerden Türk Denizciliğini Ateşleyen Beylik: Menteşeoğulları

Türk tarihinde bazı devletler ya da beylikler adlarını kurucusunun isimlerinden almışlardır ki Menteşeoğulları da ismini Menteşe Bey'den almıştır. 1243 Köseadağ Savaşı sonrası Anadolu'da artan Moğol istilası Anadolu'ya her ne kadar yıkım getirse de bu istilalardan dolayı Batı'ya yönelen gazi beyler Türkler'in hem denizcilikte ilerlemesini sağlamış hem de Bizans ve dönemin güçlü Latin devletlerine sıkıntılar yaşatmışlardır. Batı Anadolu'da yerleşen önemli uc beyliklerden bir tanesi ve ilki olan Menteşe Beyliği eski çağlardaki ismiyle Karia Bölgesi olarak bilinen Güneybatı Anadolu bölgesine yani bugünkü Muğla, Milas ve Balat gibi yerlerde varlığını sürdürmüştür. Menteşe Beyliği'nin 1282'de resmi olarak kurulmasından önce bile bu bölgede Türkler'in faaliyetlerinin olduğu Paul Wittek'in bu beylikle ilgili önemli bir eseri olan "Menteşe Beyliği"nde geçmektedir.¹⁶² Bizanslılar'ın Venediklilerle ve Cenevizlilerle sürtüşmesi sonucu denizlerde zayıflayan Bizans, yerli denizcilerini kaybetmiş ve 1282'de kurulan Menteşe Beyliği bu yerli Rum denizci taifesinden de yardım alarak denizcilikte ciddi yol kat etmiştir.¹⁶³ Doğaldır ki Rum korsanların Menteşe Gazi Beyliği ile ittifakı da göz ardı edilmemesi gereken bir unsurdur. İlk dönemlerdeki faaliyetleri hakkında bilgilerin oldukça kısıtlı olduğu Menteşe Beyliği'nin kurucusu Menteşe Bey vefat ettikten sonra yerine oğlu Mesud Bey

¹⁶¹ Donald Nicol, Bizans'ın Son Yüzyılları, ss.140-141.

¹⁶² Paul Wittek, **Menteşe Beyliği 13.-15.Yüzyıllarda Garbi Küçük Asya Tarihine Ait Tetkik**, çev. Orhan Şaik Gökyay, TTK, Ankara, 1944, ss.26-27.; Halil İncalcık, "Batı Anadolu'da Yükselen Denizci Gazi Beylikleri, Bizans ve Haçlılar", ed.İdris Bostan ve Salih Özbaran, **Türk Denizcilik Tarihi**, Cilt:1, Deniz Basımevi, İstanbul, 2009, s.31. Çalışmada Menteşe Beyliği'nin kuruluş tarihi olarak 1282 olarak belirtilmiş olsa da buna dair tartışmalar hala mevcuttur.

¹⁶³ Halil İncalcık, "Akdeniz ve Türkler", **Doğu Batı Dergisi**, Sayı:34, 2005, s.141.

geçmiştir. Mesud Bey bu çalışmanın konusu açısından önemli bir kişiliktir ki Menteşe Beyliği'nin resmi olarak denizlerdeki ve adalardaki faaliyetlerini bu beyden itibaren öğrenmek mümkündür.

2.2.6. Menteşe Beyliği'nin Ege Adaları'ndaki İlk Faaliyetleri

Mesud Bey, beyliğin başına geçtikten sonra 1300 yılında Rodos'u, ardından da Sakız ve Sisam adalarını ele geçirmesiyle adını duyurmuştur.¹⁶⁴ Mesud Bey'in adalar için yaptığı hamleler Haçlı seferleriyle birlikte Ege Denizi'nde koloniler elde edip ekonomik anlamda büyük güç haline gelen Venedik'in gözünden kaçmamıştır. Venedik'in bu gelişmelere ilgi göstermesinin en büyük sebeplerinden bir tanesi de tahminimizce Venedik'in ticaret üssü olan Girit ile Muğla ve Fethiye arasında yapılan ticaret ile ilgili olmasıdır.¹⁶⁵ Bu gelişmelerden sonra Venedik, Türk unsuruna daha dikkatli şekilde eğilecektir.

Menteşe Beyi Mesud'un ilk ele geçirdiği Ege Adası Rodos idi. Ancak Rodos Adası'nın çok fazla beyliğin elinde kalmadığı görülmektedir ki adayı 1310 yılında Saint Jean Şövalyeleri ele geçirmiştir. Saint Jean Şövalyeleri Rodos ve diğer Ege adaları ile ilgili olarak Orta Çağ'da önemli ve etkin bir örgüt halinde tarihe geçmiştir. Burada Saint Jean Şövalyeleri'nin gelişimine kısaca bakılmalıdır. Saint Jean Tarikatı olarak da bilinen bu yapı XII. yüzyılın başlarında ticaretlerini rahatlıkla yapabilmek adına konaklayacak yer istedikleri için İtalyan devleti Amalfiler'in uğraşlarıyla da bir hayır kurumu amacıyla kurulmuştur.¹⁶⁶ Başlangıçta bir hayır kurumu olarak kurulan Saint Jean Tarikatı için daha sonradan başta Amalfililer olmak üzere diğer Latinlerin de desteğiyle Kudüs'te büyük bir hastane kurulmuştur ki Hospitallier adı da bu hastaneden gelmektedir.¹⁶⁷ Aldığı desteklerle ciddi bir konuma gelen Hospitallier Tarikatı Latinler'in Ortadoğu'da var olmasına katkıda bulunmuştur. Git gide

¹⁶⁴ Elizabeth Zachariadou, **Trade and Crusade Venetian Crete and The Emirates of Menteshe and Aydın (1300-1415)**, Venice, 1983, s.6.; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Cilt:1, TTK, 1988, s.55.

¹⁶⁵ Elizabeth Zachariadou, s.4.; Yegana Gezalova, "Menteşe Beyliği'nin Venedik ile Ticari İlişkileri", ed. Murat Keçiş ve Adnan Çevik, **Menteşeoğulları Tarihi**, TTK, 2016, s.144.; Serdar Çavuşdere, **Orta Çağ'da Venedik, Papalık ve Türkler**, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2017, s.32.

¹⁶⁶ Ziver Bey, **Rodos Tarihi**, çev. Harid Fedai, TTK, 2013, s.43.; Antony Luttrell, **Latin Greece, the Hospitallers and the Crusades**, Variorum, London, 1982, s.249.

¹⁶⁷ Ramazan Şeşen, "Daviyye ve İsbitariyye" Maddesi, **TDV**, Cilt:9, İstanbul, 1994, s.19.

kuvvetlenen bu tarikat bir süre sonra askeri bir hüviyete bürünerek Hospitalier Şövalyeleri adını almıştır.

Rodos Şövalyeleri adıyla da bilinen ve askeri karaktere bürünen Hospitalier Tarikatı'nın başına ilk olarak Gerard adlı kişi geçmiştir. Gerard adlı kişiden sonra tarikatın başı olan Raymond de Puy hastaneye yapılan bağışları arttırmış ve onun döneminden itibaren tarikat aynı zamanda askeri özellik kazanarak Hospitalier Şövalyeleri olarak bilinmeye başlanmıştır.¹⁶⁸ Bu noktadan hareketle kısaca önemli mahiyetleri verilen ve ilerleyen satırlarda Rodos Şövalyeleri olarak zikredilecek bu yapılanma Ege adalarında Menteşeoğulları ve Aydınogulları Beyliği ile mücadeleler içerisinde olmuştur. Bu mücadelelerden biri Menteşe Beyi Mesud'dan sonra başa geçen Orhan Bey döneminde gerçekleşmiştir. Orhan Bey'in hüküm sürdüğü yıllara dair kaynaklarda çok fazla bilgi bulunmamasına karşılık onun Rodos Adası üzerine bir sefer gerçekleştirdiği kayıtlara geçmiştir.¹⁶⁹

2.2.7. Aydınogulları'nın Kuruluşu ve Gazi Umur Bey'le Birlikte Türkler'in Ege Adaları'ndaki Durumu

Kütahya çevresinde kurulan Germiyanogulları Beyliği'nde bir komutan olduğu söylenen Mehmed Bey, Aydınogulları'nı Büyük Menderes civarında yani bugünkü Tire, Ayasuluk ve Birgi çevresinde kurmuştur.¹⁷⁰ Her ne kadar oğlu Gazi Umur Bey ile birlikte Türk denizciliğinde tavan noktasına ulaşmış denizlerde güçlü bir hale gelmiş olsa da Aydınogulları'nın denizlerdeki mücadelelerini başlatan Mehmed Bey'dir. Ege kıyılarında faaliyet gösteren Mehmed Bey 1304 yılında Menteşe Bey'in damadı Sasa Bey'in elinde olan yani Aydınogulları'nın kurulduğu yerleri 1307'de Sasa Bey ile

¹⁶⁸ Ziver Bey, s.47.; Judith Bronstein, "Caring fort he Sick or Dying fort the Cross? The Granting of Crusade Indulgences to the Hospitallers," ed. Karl Borchardt, Nikolas Jaspert, **The Hospitallers, The Mediterranean and Europe**, Ashgate, 2007, s.43.

¹⁶⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, s.55.; Paul Wittek, s.64. Orhan Bey'in siyasi ve askeri bilgilerine dair bir bilgi vermemesine karşın Orta Çağ'ın ünlü seyyahlarından İbn Battuta, Orhan Bey ile ilgili ayrıntılı anekdotlar vermektedir. Bu anekdotlar için bkz. Ebu Abdullah Muhammet İbn Battuta Tanci, **İbn Battuta Seyahatnamesi**, çev. A.Sait Aykut, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016.

¹⁷⁰ Erdoğan Merçil, "Aydınogulları" Maddesi, **TDV**, Cilt:4, İstanbul, 1991, s.239. Aydınogulları'nın kuruluşu ve kuruluş tarihi ile ilgili bazı belirsizlikler bulunmaktadır. Bu tartışmalar ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Mükremin Halil Yınanç, **Düsturname-i Enveri**, Evkaf Matbaası, İstanbul, 1929; Tuncer Baykara, "Aydınogulları'nın İlk Devirlerine Ait Mülâhazalar", ed. Mehmet Ersan, Mehmet Şeker ve Cüneyt Kanat, **Aydınogulları Tarihi, Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu-1 Bildiriler**, TTK, 2013, ss.33-41.

çarşıarak ele geçirmiş ve beyliğin kuruluşunu gerçekleştirmiştir.¹⁷¹ Mehmed Bey daha sonra İzmir'i ele geçirerek beyliğin başkentini Birgi olarak belirlemiştir. Konu açısından önemli olan Aydınogulları'nın İzmir ve çevresini ele geçirmesinden itibaren Türklerin Ege adalarına olan yönelimidir. Nitekim 1307 yılından itibaren Rodos ve Midilli Adası Türklerin ele geçirmek istediği yerler olmuş ve buna yönelik akınlar gerçekleştirmişlerdir.¹⁷² Fakat Bizanslılar'ın ve İtalyan Devletleri'nin denizlerde en fazla uğraştığı kişi Türk Denizciliğinde çok önemli bir yere sahip olan Gazi Umur Bey idi.

Gazi Umur Bey ile ilgili anlatımdan önce 1334 yılına kadar ki Ege adaları'nda meydana gelen mücadelelerden bahsetmek yerinde olacaktır. Türk Beylikleri'nin Ege kıyılarında yavaş yavaş önemli bir güç unsuru haline gelmesiyle ve bunun yanı sıra Rodos Şövalyeleri'nin de yapmış olduğu faaliyetlerle dönemin “büyük” gücü Bizans İmparatorluğu Ege adaları'ndaki egemenliğini her geçen gün kaybetmeye başlamıştır. Tabiidir ki önceki satırlarda da belirtildiği gibi Venedik'in ve Ceneviz'in ekonomik anlamda da ciddi bir konuma gelmesi bu egemenliğin zayıflamasında göz önünde bulundurulması gereken bir etkidir.

II. Andronikos Palaiologos imparatorluğun başında bulunduğu sıralarda özellikle Phokae (Foça)'da hüküm süren Cenevizli Zaccaria¹⁷³ Ailesinden Benedetto Sakız Adası'nı 1304'de zapt etmiş ve ada 1329 yılına kadar Zaccaria Ailesinin elinde kalmıştır.¹⁷⁴ Zaccaria Ailesi tarafından ele geçirilen Sakız Adası buradaki sakızın (mastika) ve Foça'daki şap madenlerinin ticari anlamda rahatlıkla kullanılabilmesi için önem arz etmekteydi. Adanın kaybedilmiş olması Bizans İmparatorluğu'nun ekonomisini sekteye uğratan ve hatta Venedik'in de çıkarlarına uygun olmayan unsurlardan biriydi.¹⁷⁵ Sakız Adası'nda 1329'dan 1346'ya kadar Bizans hâkimiyeti egemen olmuştur. 1346 yılında Cenevizliler tekrardan Ege'de hâkim olmak için

¹⁷¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, s.66.; Elizabeth Zachariadou, s.6.

¹⁷² Halil İncalcık, “Batı Anadolu'da Yükselen Denizci Gazi Beylikleri, Bizans ve Haçlılar”, s.32.

¹⁷³ Zaccaria Ailesi, Cenevizlilerin Orta Çağlardaki en ünlü ailelerindendir. Zaccaria ailesi 14.yüzyılda Batı Anadolu kıyılarındaki Sakız Adası, Midilli Adası ve Foça gibi yerlere gelerek buralarda hâkimiyet kurmuştur. Sakız Adası'nda ve Foça'da ilk hâkimiyet aile üyesi I. Benedetto Zaccaria (1235-1307) tarafından kurulmuştur. Özellikle bu aile şap ticareti ile zenginleşmiştir. Ailenin üyeleri arasında II. Benedetto Zaccaria, I. Centurione Zaccaria, II. Centurione Zaccaria gibi kişiler bulunmuştur. Zaccaria ailesi için ayrıntılı bkz. William Miller, “The Zaccaria of Phocaea and Chios (1275-1329)”, **The Journal of Hellenic Studies**, Vol: 31, 1911, ss.42-55.

¹⁷⁴ Elizabeth Zaccariadou, s.7.; W. Heyd, s.520.

¹⁷⁵ Donald Nicol, Bizans ve Venedik, s.209.

donanma hazırlamaya çalışmış fakat güçsüz oldukları için Simone Vignoso adlı armatöre başvurmuşlardır. Bu armatör Sakız Adası'nı tekrar almış ancak Ceneviz donanma parasını ödeyemeyince Simone Vignoso ile antlaşmak zorunda kalmıştır. Bundan sonra Sakız Adası'nda Simone Vignoso önderliğinde Maona Şirketi, yönetimi ele almıştır. Ada 1566 yılına kadar bu şirketin elinde kalmıştır.¹⁷⁶

Foça ve Sakız adalarında hüküm süren Zaccaria Ailesi İzmir'i kısa süreliğine ele geçirse de Aydınoğulları ile sınır komşusu olmuş ve bu komşuluk Türklerle Cenevizliler arasındaki mücadelelerin başlamasına sebep olmuştur. Batı Anadolu'da Türk unsurunun ciddi boyutlara gelmesi Ege adalarında çarpışmaları doğurmuştur. Burada bir unsuru belirtmek gerekir ki o da Papalık'ın Türklere olan bakış açısıdır. Papalıkta, Papa V. Clemens ile birlikte XIV. yüzyılda Türkler'in denizlerde böylesine önemli bir güç haline gelmesi üzerine Venedik ve Ceneviz aracılığıyla bir Haçlı seferi düşüncesi oluşmuş, hatta Katalanlardan da destek almak istemiştir. Venedik Cumhuriyeti de 1302 yılında II. Andronikos Palaiologos ile antlaşma imzalamış olsa bile Papa'nın bu çağrısını olumsuz karşılamamakla birlikte 1204'te kurdukları Latin İmparatorluğu'nu yeniden diriltme düşüncesi oluşturmuştur¹⁷⁷. Ancak Papalık Katalanlardan destek alamamakla birlikte aksine Katalanların Türklerle ittifak ilişkisi kurduklarını görmüştür. II. Andronikos'un Türkleri Batı Anadolu kıyılarından çıkarmak için Katalanları kullanma planı suya düşmüş ve Türklerle Katalanlar birlikte hareket etmişlerdir.¹⁷⁸

Alphonso Fadrique adlı Katalandan da gerekli desteği alan Türkler, 1318 yılından itibaren adalarda etkinliğini arttırmıştır. Daha önceden belirtildiği gibi Venedikliler için önemli olan iki Ege Adası yani Girit ve Eğriboz Türklerin özellikle faaliyet gösterdikleri yerler olmuştur. Katalanlarla birlikte hareket eden Türkler, Eğriboz Adası'nda Venedikliler adına olumsuz diyebileceğimiz durumlar yaşatmışlardır.¹⁷⁹ Alphonso Fadrique'nin önderliğindeki Katalanlardan ve Türklerden

¹⁷⁶ Şerafettin Turan, "Sakız'ın Türk Hâkimiyeti Altına Alınması", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt 4, DTCF 1966, ss.176-177.; Michael Balard, "The Genoese in the Aegean (1204-1566)", **Latins and Greeks In The Eastern Mediterranean After 1204**, Routledge, 1989, ss.166-167.

¹⁷⁷ Kenneth Setton, **The Papacy and The Levant 1204-1571**, vol.1, The American Philosophical Society Philadelphia, 1976, s.164.

¹⁷⁸ Elizabeth Zaccariadou, "The Catalans of Athens and Begining of the Turkish Expansion in Aegean Area", çev. Serdar Çavuşdere, **Tarih Araştırmaları Dergisi DTCF**, Cilt:28, Sayı:45, Ankara, 2009, s. 236.; Donald Nicol, Bizans'ın Son Yüzyılları, ss.161-162.

¹⁷⁹ Halil İnalcık, "Batı Anadolu'da Yükselen Denizci Gazi Beylikleri, Bizans ve Haçlılar", s.33.; Elizabeth Zachariadou, Trade and Crusade, s.14.

rahatsız olan Venedikliler, Katalanlarla antlaşma yapmış olsa da bu kısa süreli olmuştur. Venediklilerle olan mücadeleler sürmüş ve bu mücadeleler sonucunda Venedik'in kolonisi olarak Türkler'e ilk haraç veren ada Eğriboz olmuştur.¹⁸⁰ Bunun yanı sıra 1322 yılında Girit'in Kandiye Dükü'nün Türklerin akınlarda bulunması sebebiyle Menteşe Beyliği ile olan ticari alışverişi yasakladığı görülmektedir.¹⁸¹ Venediklilerle Menteşe Beyliği daha sonraki yıllarda da antlaşmalar imzalamıştır. Bu antlaşmalar ayrıntılı olarak üçüncü bölümde incelenecektir. Türkler'in ve Katalanlar'ın ilerleyişi Venediklilerde 1327 yılında bir Türk karşıtı birlik oluşturma düşüncesini iyiden iyiye hissettirmiştir. Bu Türk karşıtı düşünceler Venedikli Marino Sanudo Torsello'nun "Liber Secretum" adlı kitabında işlenmiş olan bir durumdur.¹⁸² Bu tarihlere kadar Venedik ile Türkler arasında iyi giden ilişkiler bu tarihlerden sonra olumsuz seyirde gidecektir.

2.2.8. Bizans İmparatorluğu'nun ve İtalyan Devletleri'nin Korkulu Rüyası Gazi Umur Paşa'nın Ege Adaları'ndaki Faaliyetleri

1310 yılında Birgi'de doğan Umur Bey ya da Umur Paşa, Aydınogulları'nın kurucusu Mehmed Bey'den sonra beyliğin başına geçmiştir. Babası tarafından ele geçirilmiş olan İzmir'in idaresine gönderilen Gazi Umur Bey ilk zamanlarında İzmir'in liman kısmını Cenevizlilerden almak için uğraşıda bulunmuştur. Kısa bir süre sonra Zaccaria Ailesinden liman kısmını teslim alan Gazi Umur Bey, bir donanma oluşturup Ege adalarında faaliyetlerde bulunmaya başlamıştır. Onun Ege adalarındaki faaliyetlerinden Foça'da Cenevizliler'in himayesinde şap madenlerinde çalışan ve aynı zamanda tarihçi olan Mikhael Doukas(1400-1470)'ın "Historia" adlı eserinde şu şekilde söz edilmektedir: *καί ἐπεμβαίνων αὐτὰς ἐπόρθει τὰς περοκύκλω πόλεις καὶ νήσους Μιτυλήνην σὺν πάσῃ νήσῳ Λέσβῳ, Χίῳ, Σύμον Ναξίαν καὶ πάσας τὰς περικύκλω νήσους...* *Bu gemilerin dümenine geçerek yakınlardaki kentleri ve*

¹⁸⁰ Elizabeth Zachariadou, "The Catalans of Athens and Beginning of the Turkish Expansion in Aegean Area", **Romania and the Turks (c.1300-c.1500)** Variorum, London, 1985, s.822.

¹⁸¹ Emel Kılıç, "Menteşe Beyliği'nin İktisadi Siyaseti Örneği", ed. Murat Keçiç ve Adnan Çevik, **Menteşeoğulları Tarihi**, TTK, 2012, s.198.

¹⁸² Marino Sanudo Torsello, **Liber Secretum**, çev. Peter Lock, Routledge, London, 2011, ss.59-60.; Angeliki Laiou, "Marino Sanudo Torsello, Byzantium and the Turks: The Background to the Anti-Turkish League of 1332-1334", **Speculum**, vol.45, no:3, The University of Chicago Press, 1970, s.378.

*adaları yani bütün Lesbos/Midilli Adası'yla birlikte Mytilene'yi (Midilli), Khios/Sakız'ı, Samos/Sisam'ı, Naksos'u ve yakın çevredeki tüm yerleri ele geçirdi.*¹⁸³

Gazi Umur Paşa'nın Aydınoğulları Beyliği'nin başında olduğu sıralarda Bizans İmparatorluğu'nda var olan iç savaşta II. Andronikos'u mağlup eden Palaiologos ailesinden III. Andronikos (1328-1341) başta bulunmaktaydı. VIII. Mikhael ile birlikte Ege adaları politikasında daha etkin olma çabaları bu imparator döneminde de sürmüştür. Venedik ve Ceneviz gibi İtalyan devletleriyle Ege adalarında sürekli olarak mücadele halinde olan Bizans İmparatorluğu Sakız Adası'ndaki Zaccaria Ailesini mağlup edip onları sürgüne göndermiştir.¹⁸⁴ Umur Bey'in İzmir'i, III. Andronikos'un da Sakız'ı zapt etmesinden sonra Türklerle (Saruhan ve Aydınoğulları Beyliği) Bizanslılar bir antlaşma imzalamışlardır.¹⁸⁵ Ancak Bizanslılarla Türkler antlaşma yapmış olsalar da bu çatışmaların önüne geçememiştir. Nitekim Gazi Umur Bey, Cenevizli Zaccaria Ailesinden Bizans'ın eline geçmiş olan Sakız Adası'na 1329 yılında elli sekiz donanma ile bir sefer düzenlemiştir. Gazi Umur Bey, Enveri'nin "Düsturnamesi"ne göre adadan yüklü ganimet elde ederek adayı kendisine bağlamayı başarmıştır.¹⁸⁶ Sakız Adası'nı kendisine bağladıktan sonra Gazi Umur Bey etkinliklerine devam etmiş, 1332 yılında Eğriboz Adası'nın yanı sıra Samothrake (Semadirek) ve Tenedos (Bozcaada) gibi adalara akınlar düzenlemiştir. Eğriboz Adası'nı haraca bağlayarak İzmir'e geri gelen Gazi Umur Bey'in adalarda böylesine gelişme göstermesi Bizans İmparatorluğu'nu ve Venedik'i düşündürmüştür.¹⁸⁷

Venedik Cumhuriyeti, Gazi Umur Bey'in denizlerde ilerlemesi üzerine önce Menteşe Beyliği ile antlaşma yoluna gitmiştir. Özellikle Girit'teki Kandiye Dükü üzerinden Menteşe Beyliği ile antlaşma yapan Venedikliler, ticaretin sürmesini ve bunun yanı sıra Giritli tüccarların Balat'taki St. Nicholas Kilisesi'nde rahatça dualarını yapabilmelerini sağlamışlardır.¹⁸⁸ Fakat Türklerle yapılmış olan bu antlaşma kısa süreli olmuş ve aradaki sürtüşmeler devam etmiştir. Bunun üzerine Venedik, 1327

¹⁸³ Mikhael Doukas, *Historia*, VII.7., Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, 1834.

¹⁸⁴ Elizabeth Zachariadou, *Trade and Crusade*, s.16.

¹⁸⁵ Halil İnalcık, "Batı Anadolu'da Yükselen Denizci Gazi Beylikleri, Bizans ve Haçlılar", s.35.

¹⁸⁶ Enveri, *L'Destan D'Umur Pacha*, çev. Irene Melikoff-Sayar, Preses Universitaires De France, Paris 1954, s.84.

¹⁸⁷ Feridun Emecen, "Umur Bey" Maddesi, *TDV, Cilt:42*, İstanbul, 2007, s.157.

¹⁸⁸ Elizabeth Zachariadou, *Trade and Crusade*, s.18.; Cristian Caselli, "The Principality of Menteşe and Venetian Trade", *Menteşeoğulları Tarihi*, TTK, 2013, s.153.

yılında düşündüğü Türk karşıtı politikayı devreye sokarak Bizans İmparatorluğu'na yanaşmıştır.¹⁸⁹ Venedikli Marino Sanudo Torsello ilk olarak Papa XXII. Johannes'e ve Fransa Kralı Charles Valois'ye yanaşmış fakat Papalığın hala kutsal toprakları alma fikri Marino Sanudo Torsello tarafından olumlu şekilde karşılanmamıştır. Venedikliler yalnızca Türklere karşı bir saldırı düzenlemek istemiştir. Bunun sebebi ise Türklerin, Venedikliler'in sahip olduğu Ege adalarında zorluklar çıkartıp Venedik'in çıkarlarına göre hareket etmemesiydi.¹⁹⁰

Bilim dünyasında önemli bir yeri olan Yunan Tarihçi Elizabeth Zachariadou'nun da satırlarında belirttiği gibi Doğu Akdeniz'e açılan Venedik uzun yıllar boyunca Ege kıyılarına yerleşmek istemiş¹⁹¹ ve bunun için çabalamıştır. Bu amaçla Venedik, işi sıkı tutup bir ekip oluşturmuş ve Türkler'in Ege adalarındaki durumunu öğrenmek istemiştir. Bundan sonra Girit'teki Kandiye Dükü ve Rodos Şövalyeleri ile birlikte hareket edip Ege adalarının korunması kararı alınmıştır.¹⁹² Papanın ve Fransa Kralı VI. Philip'in de desteğini alan Venedikliler, 1334 yılında İzmir'e saldırırsa da başarılı olamamışlardır.¹⁹³ Bunu fırsat bilen Gazi Umur Bey Manisa'da kurulmuş olan Saruhan Beyliğiyle iş birliği yaparak donanma oluşturmuş ve Mora Yarımadası'na sefer düzenlemiştir. 1335 yılında Saruhanlılarla iş birliği yaparak Mora Yarımadası'na saldıran Gazi Umur Bey birçok ganimet alarak İzmir'e dönmüştür. Ege adalarında sürekli olarak faal olan Gazi Umur Bey 1336 yılında da Alaşehir'i fethetmek istemiş, bunu başaramasa da buradan yüklü miktarda ganimet almıştır.¹⁹⁴

Ege adalarında gücünü iyice yitirmiş olan Bizans İmparatorluğu ise Zaccaria Ailesi adına Foça'da bulunan Cenevizli Dominique'ın Midilli Adası'nı ele geçirmesi sebebiyle Foça'ya sefer düzenlemiştir. Her ne kadar Venedik ile öncesinde antlaşma yapmış olsa da Bizans İmparatorluğu, Gazi Umur Paşa'nın etkinliğinin farkındaydı. Bu yüzden olsa gerek III. Andronikos'un yakın danışmanı Kantakuzenos aracılığıyla

¹⁸⁹ Elizabeth Zachariadou, Trade and Crusade, s.24.

¹⁹⁰ Angeliki Laiou, "Marino Sanudo Torsello, Bizans ve Türkler:1332-1334 Türklere Karşı İttifakın Perdearkası", çev. Murat Keçiş, **DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt:22, Sayı:34, 2003, s.195.

¹⁹¹ Elizabeth Zachariadou, Trade and Crusade, s.10.

¹⁹² Serdar Çavuşdere, Orta Çağ'da Venedik, Papalık ve Türkler, s.93.

¹⁹³ Enveri, L'Destan D'Umur Pacha, ss.76-77.

¹⁹⁴ Paul Lemerle, **L'Emirat d'Aydın Byzance et l'Occident**, Preses Universitaires De France, Paris, 1957, s.107.

Türklerle antlaşma yapmanın yollarını aramıştır.¹⁹⁵ 1329'dan itibaren Bizans İmparatorluğu Kantakuzenos'un da uğraşlarıyla Gazi Umur Paşa ve Saruhan Beyliğiyle yakın bağlar kurmuştur. Bizans İmparatorluğu'nun bu hamleleri gittikçe zayıflayan ekonomisini ve Ege adalarında hâkimiyetini yeniden güçlendirip bir nebze de olsa düzeltmek amacıyla olmuştur. Sonunda Gazi Umur Bey'in Gelibolu'daki faaliyetlerinden sonra Kantakuzenos ile Aydınoğulları arasında bir antlaşma vuku bulmuştur.¹⁹⁶ Bu antlaşmayla Türkler oldukça fazla ganimet elde edip Sakız Adası'ndaki hâkimiyetini perçinlemiştir. Buna karşılık da Bizans İmparatorluğu eylemlerinde Türklerle birlikte hareket etme güvencesini almıştır. Ayrıca Bizans, Balkanlar'daki topraklarıyla ilgilenme fırsatını bulmuştur.

1336 yılında Gazi Umur Bey, Kantakuzenos'un da desteğiyle Foça'ya ve Midilli Adası'na seferlerde bulunmuştur. Bundan sonra da Naksos, Paros gibi adalara zor anlar yaşatıp Eğriboz Adası'na gelmiştir. Ege adaları ile de yetinmeyen Gazi Umur Bey'in, bir süre İzmir'e döndükten sonra Trakya taraflarına gittiği söylenmektedir. Bizans tarafına bakıldığında da 1341 yılında Bizans İmparatoru III.Andronikos Palaiologos'un ölmesinden sonra imparatorlukta bir iç savaş hali yaşandığı görülmektedir ki ünlü Bizans tarihçisi Georg Ostrogorsky'nin yorumladığı gibi imparatorluğun içindeki askeri ve siyasi asalet sınıflarının çekişmesi taht kavgalarını ateşleyen bir unsur olmuştur. 1341 yılından sonra yaşanan taht kavgalarında Gazi Umur Bey, müttefiki Kantakuzenos'a elinden gelen desteği vererek Kantakuzenos'un rakibi Apokaukos karşısında başarılı olmasını sağlamıştır.¹⁹⁷ Gazi Umur Bey ile Bizans İmparatorluğu'nun politikalarına genel anlamda göz atıldığında Aydınoğulları'nın Hristiyan dünyasının içinde bulunduğu bölünmüşlükten faydalanarak Balkanlar yolunu açmaya ve Batı Anadolu kıyılarında hakim konumda olmaya çalıştığını, Bizans'ın ise Türklerle ittifak hâlinde olup hem kendi içerisinde yaşadığı taht olaylarında yarar sağlamaya çalıştığını hem de gerek Ege adalarında gerekse de Balkanlarda Venedik ve Ceneviz gibi İtalyan Devletlerine karşı gücünü korumakla meşgul olduğu görülebilir. Fakat 1453 yılına yaklaşırken Bizans İmparatorluğu yavaş yavaş erimekteydi.

¹⁹⁵ Yusuf Ayönü, "Umur Bey Döneminde Aydınoğulları-Bizans ittifakı", **Aydınoğulları Tarihi**, ed. Mehmet Ersan, Cüneyt Kanat ve Mehmet Şeker, TTK, 2013, s.87.

¹⁹⁶ Paul Lemerle, s.108.

¹⁹⁷ Donald Nicol, Bizans'ın Son Yüzyılları, s.245.

1341 yılına kadar Ege adalarında etkin rol oynadığı görülen Gazi Umur Bey bu tarihten itibaren Trakya'daki faaliyetleriyle birlikte daha da kuvvetlenmiştir. Türklerin böylesine güçlenmesi Akdeniz'de ve Anadolu topraklarında çıkarları olan başta Venedik olmak üzere Latin devletlerini birlik kurma amacıyla harekete geçirmiştir. Papalık ve Venedik bu tarihe kadar genel anlamda iş birliği içerisinde olduysalar da Papalığın hedefi her zaman için kutsal topraklara yapılacak olan bir Haçlı Seferi iken Venediklilerin hedefi Akdeniz kıyılarındaki ekonomik çıkarlarıydı. 1318 yılında Venedik'in Girit Dükü Niccolo Ziani ile birlikte başlayan Türkler'in Ege adalarındaki ilerleyişi korkusu iki toplum arasında antlaşmalar yapılsa da git gide artmıştır. 1342 yılında Papalık makamına VI. Clemens'in gelmesiyle birlikte Venedikliler, Aydınogulları'nın ilerlemesinden dolayı rahatsızlıklarını bildirmişler, Türkler'in denizlerden atılması için nelerin gerekli olduğunu belirtmişlerdir.¹⁹⁸ 1343 yılında Papalık ile Venedikliler arasında yapılan görüşmeler neticelenmiştir. Alınan karara göre; Kıbrıs Krallığı'ndan, Rodos'tan ve Papalık'tan gemiler Eğriboz'da toplandıktan sonra Gazi Umur Bey'in elindeki İzmir'e bir Haçlı seferi düzenlenecekti. Bu birliğe ayrıca Cenevizli Martino Zaccaria komutan olarak katılacaktı.

Haçlı birliğinin İzmir'e yaptığı sefer 28 Ekim 1344-1345'te Haçlıların liman kısmını ele geçirmesiyle kısa süreliğine sonlanmıştır.¹⁹⁹ Haçlılar iç kesimlere ilerlemek istese de bunda başarılı olamamıştır. Gazi Umur Bey ile Haçlıların mücadelesi 1345 yılından sonra da devam etmiş, bu mücadeleler sonucunda Cenevizli Martino Zaccaria, Venedikli Ziani (Zeno) ve İzmir Hisarını kuşatırken başına ok atılması sonucunda 1348 yılında Gazi Umur Bey vefat etmiştir. Gazi Umur Bey'in öldürülmesi Enveri'nin "Düsturnamesi"nde şu şekilde kaleme alınmıştır²⁰⁰:

Buni derken döndi nagah bir firenk

Urdu oqile alın hatm oldi cenk

1348 yılından sonra 1402'de Timur'un İzmir'i ele geçirmesine kadar İzmir'in liman tarafı Rodos Şövalyeleri'nin elinde kalırken şu an Kadifekâle olarak bilinen kale

¹⁹⁸ Kenneth Setton, ss.182-184.

¹⁹⁹ Mustafa Daş, "Osmanlı Venedik İlişkilerinde İzmir", **İzmir Kent Ansiklopedisi Tarih**, Cilt: 1, İzmir Büyükşehir Belediyesi, s.71.

²⁰⁰ Enveri, L'Destan D'Umur Pacha, s.129; Halil İnalcık, "Batı Anadolu'da Yükselen Denizci Gazi Beylikleri, Bizans ve Haçlılar", s.38.

kısmı Türklerin elinde kalmıştır. İzmir'in bir kısmının kaybedilmesi ve Gazi Umur Bey'in ölmesiyle birlikte Türkler Ege Adalarında rahatça hareket edebilme ve ilerleyebilme imkânını yitirmiştir. İzmir'de yaşanan kayıplardan sonra Sakız Adası'na Latinler hâkim olmakla birlikte Foça'nın eski hâkimi Cenevizliler tekrardan burada egemenliğini kurmuştur. Gazi Umur Bey'in zirve noktasına çıkardığı Türk denizciliğini ve gaza anlayışını Osman Bey'in oğlu Orhan Bey'den itibaren Balkanlar'a yayılmaya başlayacak olan Osmanlı Devleti sürdürecektir. Nitekim Osmanlı Devleti'nin adalardaki durumuna ilerleyen satırlarda değinilecektir.

Gazi Umur Bey'in vefatından sonra yerine Hızır Bey (1334-1348)²⁰¹'in geçtiği görülmektedir. Hızır Bey döneminde Türkler'e karşı yapılan Haçlı birliğini önlemek amacıyla Latinlerle antlaşma yapılmıştır. Antlaşma yapanlar arasında Ottaviano Zaccaria öncülüğünde İtalyan devleti Cenevizliler de bulunuyordu ki az önceki satırlarda da belirtildiği gibi Ceneviz, Venediklilere karşı Aydınöğulları'nın bulunduğu bölgelerde gücünü arttırmıştır.²⁰² Hızır Bey, Cenevizlilerle birlikte Venedikliler'e karşı hareket edip Eğriboz ve Girit adalarına saldırırsa da bir süre sonra Venediklilerle olan ilişkilerini düzenleyip antlaşmalar imzalamıştır.²⁰³ 1353 antlaşmasıyla birlikte ticari anlamda gelişmeler olmuştur ki bir sonraki ana başlıkta bu antlaşmadan da söz edilecektir.

Aydınöğulları Beyliği adalarda en güçlü dönemini Gazi Umur Bey ile birlikte yaşamış ve Türk denizciliğinde önemli gelişmeler kaydetmiştir. Genel anlamda zaman zaman antlaşmalar yapmış olsa da bu Türk Beyliği, Venedik, Ceneviz ve Papalıkla Ege adalarında mücadele halinde olmuştur. Özellikle İzmir'e bir üs olarak önem veren Aydınöğulları, Venedik'in önemli gördüğü Girit ve Eğriboz'a zaman zaman saldırılar düzenleyerek İtalyan devletini zor durumda bırakmıştır. Bunun yanı sıra Bizans İmparatorluğu ile de Adalar Denizi üzerinde bir rekabet olsa da Gazi Umur Bey'in vefatına yakın dönemlerde İmparator III. Andronikos'un yakın danışmanı ve sonrasında başa gelen Kantakuzenos ile bağları kuvvetli olmuş, hatta Bizans'ın taht meselelerinde etkin rol oynamışlar ve Latinlere karşı birlikte hareket etmişlerdir.

²⁰¹ Aydınöğlü Mehmed'in beş oğlundan biridir ve Gazi Umur Bey'den sonra Aydınöğulları'nın başına geçmiştir.

²⁰² Elizabeth Zachariadou, *Trade and Crusade*, s.55.

²⁰³ Erdoğan Merçil, "Aydınöğulları" Maddesi, **TDV**, Cilt:4, İstanbul, 1991, s.240.

Ancak 1350’li yıllardan sonra Türklerin Ege Adaları’ndaki etkinlik bayrağını Osmanlılar, Aydınoğulları’ndan devralmıştır.

2.2.9. Ege Adalarında Osmanlı Beyliği, Bizans ve Venedik

2.2.9.1. Osmanlı Beyliği’nin Kuruluşu ve İlk Denizcilik Faaliyetleri

Osmanlı Beyliği, Türk tarihçiliğinin değerli siması Halil İnalcık tarafından 1302 yılında Bizans’a karşı yapılan Bapheus Savaşı’ndan sonra Osman Bey’in kurduğu söylenen Türk devletidir.²⁰⁴ Osman Bey’den sonra başa geçen Orhan Bey’in beyliğine teşkilatçı bir özellik kazandırması, bunun yanı sıra Bizans yöneticilerinin kendi içerisinde sorunlar yaşaması ve tekfur²⁰⁵ adı verilen kişilerin sahip oldukları topraklarda halka ağır vergiler yüklemesi Osmanlı Devleti’nin kısa sürede büyümesine yol açan faktörlerin başında gelmektedir. Özellikle Batı Anadolu’da gelişmiş olan gazi ve gâza anlayışı Osmanlı Devleti’ne de intikâl etmiştir. Çoğunlukla karada hareket eden ve “kara imparatorluğu” olarak bilinen Osmanlı Devleti’nin kendisinden önce Aydın’da ve Muğla taraflarında kurulan Menteşe ve Aydınoğulları Beyliği’nin denizci özelliklerini bir tarafa atmayıp bunu sahiplendiği görülmektedir.²⁰⁶ Ancak Orhan Bey döneminde Bizans Devleti’nden Çimpe (Tzympe) Kalesi’ni alarak Rumeli’ye açılan Osmanlılar, denizci beyliklerden aldığı denizcilik unsurlarıyla yetinmeyip üzerine yeni tersaneler ve donanmalar kurarak Türk denizciliğini ileriye taşıma yoluna gitmişlerdir.

Osmanlı Devleti’nin denizlerle tanışması ilk olarak Karesi Beyliği’ni ele geçirdikten sonra olmuştur. Karesi Beyliği’ni kendi topraklarına katan Orhan Bey, Karamürsel adlı kişi aracılığıyla İzmit ve Gemlik gibi yerlerde Osmanlılar’ın ilk tersanesini kurdurtmuştur.²⁰⁷ Gazi Umur Bey’den sonra Orhan Bey, Bizanslı Kantakuzenos’a hem Sırplar hem de kendi devleti içerisinde yaşadığı sıkıntılar karşısında destek vermiştir.²⁰⁸ Kantakuzenos buna karşılık Orhan Bey ile kızını

²⁰⁴ Halil İnalcık, Osmanlı Beyliği’nin kuruluşunu 1302 yılına bağlamıştır. Fakat Feridun Emecen, Osman Turan gibi tarihçiler de kuruluş yılı ile ilgili farklı görüşler belirtmişlerdir.

²⁰⁵ Bizans İmparatorluğu’nda valilere verilen ad.

²⁰⁶ İdris Bostan, **Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği**, Kitap Yayınları, İstanbul, 2006, 2.baskı, s.14.

²⁰⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, ss.123-124.

²⁰⁸ Mikhael Doukas, VIII.5.

Theodora'yı evlendirmiş ve Çimpe Kalesi'ni vermiştir. 1453 yılına giderken Bizans İmparatorluğu eskiden karalarda olan hâkimiyetini yavaş yavaş Osmanlı Beyliği'ne bırakırken Ege adalarında da gücünü yitirerek Ceneviz ve Venedik'e denizleri bırakmak zorunda kalıyordu. V. Ioannes Cenevizli korsan Francesco Gattiliuso'dan tahtını koruması için yardım istemiş ve bunun karşılığı olarak ona toprak verme teklifinde bulunmuştur. Burada da görüldüğü gibi Bizanslılar sürekli olarak Osmanlılara ve İtalyan devletlerine toprak vaad ederek ayakta kalmaya çalışmıştır. Nitekim V. Ioannes Palaiologos, Cenevizli Gattiliuso'ya Midilli'yi vereceğine dair söz vermiştir.²⁰⁹ Mikhael Doukas'ın sözleri de bunu doğrulamaktadır:²¹⁰ “τὸν δὲ Φραντζησκον Γατελουζον ον ὁ λόγος ὡς φίλον καλὸν καὶ πιστοτατον ἐδήλωσε προλαβὼν δίδωσι τὴν αὐτοῦ ἀδελφὴν ο βασιλεὺς εἰς γυναῖκα καὶ εἰς προικα τὴν νησον Λέσβον.” Daha öncesinde de 1346 yılında Sakız Adası'nı Cenevizliler'e verme sözü Bizans'ın adalardaki eski gücünün yok olmaya yüz tuttuğunun göstergeleridir. Bu dönemlerde Venedik ve Bizans arasındaki ilişkilerde de somut bir çatışma durumu olmamakla birlikte 1349 yılında yapılan bir antlaşma görülmektedir.²¹¹ Ancak yine de Venedikliler Ege adalarında ekonomik anlamda Bizans İmparatorluğu'nu sömürmeye devam etmiştir.

1350 yılında Venedik'in denizlerdeki en büyük rakibi Cenevizliler'in Sakız Adası'nı işgal etmesi Venedikliler için şüphesiz olumlu bir durum değildi. Venedikliler Cenevizliler'e karşılık vermekte gecikmemiş ve 1351'de Eğriboz Adası yakınlarında çarpışma yaşamışlardır. Cenevizliler, Venedik'in en önemli adası Eğriboz'a ciddi boyutlarda zarar vererek adalardaki gerilimi daha da arttırmıştır. Ege adaları için Ceneviz ile Venedik arasında çekişmeler yaşanırken ve iki devlet Bizans'ı kullanmaya çalışırken Orhan Bey ve Aydınöğlu Hızır Bey birlikte hareket ederek Venediklilere karşı Cenevizlilerin yanında olmuştur.²¹² Aslında Cenevizlilere olan bu yaklaşım Orhan Bey ile birlikte Osmanlıların Venediklilerle çekişme halinde olacağının ilk sinyalleri olarak kabul edilebilir. İstanbul Boğazı'nda ve Pera'da Venedik tarafından rahatsız edilen Cenevizliler dönemin Osmanlı Padişahı Orhan Bey

²⁰⁹ Christopher Wright, *The Gattilusio Lordships and the Aegean World 1355-1462*, Brill, Boston, 2014, s.29.

²¹⁰ Mikhael Doukas, XII.10. “İmparator yakın arkadaşı Francesco Gattileiuso'ya kız kardeşini eşi olarak vermiş ve Midilli adasını da çeyiz olarak bırakmıştır.”

²¹¹ Donald Nicol, *Bizans ve Venedik*, s.258.

²¹² Halil İnalcık, “Batı Anadolu'da Yükselen Denizci Gazi Beylikleri, Bizans ve Haçlılar”, ss.40-41.

ile antlaşma yoluna gitmiştir. Boğazlarda Orhan Bey ile antlaşma yapan Cenevizlilerin başındaki komutan Paganino Doria, Marmara Ereğlisi'ni ele geçirmiştir.²¹³ Bizans'a karşı Cenevizlilerle ittifak yapan Orhan Bey, Paganino Doria'ya erzak ve donanma sağlayarak Cenevizliler'in Venedikliler'e karşı elinin güçlenmesini sağlamıştır.²¹⁴ Cenevizlilerle yapılan 1351/1352 antlaşması Osmanlı Devleti'nin İtalyan denizci devletleriyle yaptığı ilk antlaşma ve ilk kapitülasyon olarak tarihe geçmiştir. Osmanlı Devleti tarafından adalarda henüz tehdiye uğramayan Venedik ile Ceneviz arasında meydana gelen savaş 1355 yılında barış antlaşması ile sonlanmıştır.²¹⁵

2.2.9.2. I. Murat Dönemi Ege Adaları'ndaki Durum

Babası Orhan Bey'den devraldığı beyliği Balkanlarda aldığı başarılarla daha da büyüten I. Murat ve dönemin önemli güçlerinden Sırplar, Bizans İmparatorluğu tarafından tehdit unsuru olarak algılanmıştır. Bizans'ın başında bulunan V. Ioannes Palaiologos Türkler'in ilerleyişine karşı İtalyan devletlerine sığınmış ve hatta Venediklilerle olan antlaşmasını yenilemiştir.²¹⁶ Osmanlılara karşı ittifak kurmaya çalışan Bizans öncesinde Midilli ve Sakız adalarını kaybetmişti, şimdi de I. Murat döneminde Venediklilere olan borcu sebebiyle Tenedos (Bozcaada) Adası'nı bırakmak zorunda kalmıştır.²¹⁷ Fakat ticari anlamda çıkarları olan Cenevizliler'in bu durum hoşuna gitmemişti. Bu yüzden Bozcaada'da Venedik-Ceneviz çatışması yaşanmıştır. Bozcaada Bizans İmparatorluğu'nda yaşanan taht değişiklikleriyle sürekli olarak iki İtalyan devleti arasında el değiştirmiştir. Mücadelenin sonunda 1381 yılında ada üzerinde iki devlet arasında bir antlaşma sağlanmış ve ada iki devlete de verilmemiştir. Ancak Venedikliler bu antlaşmayı çiğneyerek adada hüküm sürmeye devam etmiştir.²¹⁸ Venedik ve Ceneviz arasında meydana gelen bu çatışmalarda Osmanlı Sultanı I. Murad'ın, Venedik ile Ceneviz arasındaki mücadeleye Cenevizlilerle birlikte Bizans'ın yanında olduğu görülmektedir. Nitekim I. Murat,

²¹³ Halil İnalcık, **Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları**, İsam Yayınları, İstanbul, 2010, s.59.

²¹⁴ Halil İnalcık, **Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları**, s.60.; Joseph Von Hammer, **Büyük Osmanlı Tarihi**, Cilt:1, çev. Mehmet Ata, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1983, s.163.

²¹⁵ Kate Fleet, "Osmanlı Devleti'nin Erken Döneminde Doğu Akdeniz ve Karadeniz'de Denizcilik Faaliyetleri", s.63

²¹⁶ Donald Nicol, **Bizans'ın Son Yüzyılları**, s.325.

²¹⁷ W.Heyd, s.580.

²¹⁸ Georg Ostrogorsky, s.499.

IV.Andronikos’a destek kuvvet gönderip onun babasına ve kardeşlerine karşı galip gelerek tahta çıkmasına katkıda bulunmuştur. I. Murat’ın yanında IV. Andronikos’a yardım eden Cenevizliler de karşılığında Bozcaada’yı 1376’da elde etmiştir.²¹⁹ Bundan zarar gören Venedikliler’in tüccarları da adadan kovulmuştur.²²⁰ Ceneviz-Venedik savaşlarında Osmanlı Beyliğiyle işbirliği yapan Ceneviz Bozcaada’ya sahip olsa da 1381 yılında yapılan Torino Antlaşması ile ada tarafsız bölge haline gelmiştir.²²¹ Döneminde daha çok Balkanlarda mücadele halinde olduğu bilinen I.Murat, Osmanlı Beyliği’ni Haçlı tehlikesine karşı korumuş ve Ceneviz’in yanında bulunarak Ege adalarında da varlığını hissettirmiştir. I. Murat, Ceneviz ve Venedikliler’in çekişmelerinden yararlanarak Balkanlarda daha rahat hareket etme imkanını bulmuştur. I. Murat’ın 1389 yılında I. Kosova Savaşı’nda bir Sırp tarafından öldürülmesinden sonra yerine oğlu I. Bayezid (Yıldırım) başa geçmiştir.

2.2.9.3. I. Bayezid Dönemi’nde Bizans ve İtalyan Deniz Devletleri İle İlişkiler

I. Bayezid, başa geçtiğinde genel anlamda Anadolu odaklı bir politika izleyerek beylikleri kontrolü altına almış ve Karamanoğulları ile mücadele içerisinde olmuştur. I. Bayezid Batı Anadolu Beylikleri’ni itaat altına almış ve daha sonra Venedik ile bir antlaşma imzalamıştır.²²² Türklerin adalarda tehlike arz etmesi Venedikliler’in Türklere karşı önlem hazırlıklarına başlamasına neden olmuştur. I. Bayezid’in Aydınoğulları’nın ve Menteşeoğulları’nın var olduğu yerleri ele geçirmiş olması Venedik’in ticari çıkarlarına hiç uymayan bir hareketti.²²³ Çalışmanın başından bu yana belirtildiği gibi Venedikliler Bizans Devleti’nden kopardığı imtiyazları Osmanlı Devleti’nden de koparmaya çalışmıştır. Nitekim I. Bayezid da önceki antlaşmaların da farkında olarak Venediklileri karşısına almamak için 1390 yılında onlarla uzlaşmaya gitmiştir. Osmanlı Beyliği’nin kuruluşundan itibaren İtalyan deniz devletlerine karşı

²¹⁹ Halil İnalcık, **Osmanlılar ve Haçlılar**, çev. Eşref Bengi Özbilen, Alfa Yayınları, İstanbul, 2007, s.56.; Donald Nicol, *Bizans’ın Son Yüzyılları*, s.345.

²²⁰ W.Heyd, s.580.

²²¹ Kate Fleet, “Osmanlı Devleti’nin Erken Döneminde Doğu Akdeniz ve Karadeniz’de Denizcilik Faaliyetleri,” **Türk Denizcilik Tarihi**, s.63.

²²² Halil İnalcık, *Osmanlılar ve Haçlılar*, s.65.

²²³ Elizabeth Zachariadou, *Trade and Crusade*, s.77.

çok katı bir tavır sergilemediği görülmektedir. Osmanlılar genelde Cenevizliler'in yanında gözüke de Venediklileri de hoş tutmaya çalışmışlardır. Fakat bu dönemde önceki beyliklerin mirasından da yararlanan Osmanlılar denizlerde önemli bir güç haline gelmeye başlamıştır.²²⁴ I. Bayezid'in Konstantinopolis'i kuşatmak için girişimlerde bulunması her zaman var olan bir Haçlı düşüncesini yeniden gün yüzüne çıkarmıştır. Nitekim Venedik'in girişimleriyle, Rodos Şövalyeleri, Sakız Adası ve Midilli Adasındaki Latinler'in de katılımıyla Haçlı ordusu oluşturulmuştur. Fakat bilindiği gibi I. Bayezid 1396'da Haçlı ordusunu Niğbolu (Nikopolis)'da yenilgiye uğratmıştır.

I. Bayezid'in Konstantinopolis'i kuşatması ve Niğbolu Savaşı'ndan sonra Mora Yarımadası'na akınlarda bulunması Bizans İmparatoru II. Manuel'i zor durumda bırakmıştır. I. Bayezid ayrıca Niğbolu Savaşı'ndan evvel adalara olan yiyecek ikmâlini durdurarak adada ekonomik çıkarları olan Bizans'ı ve İtalyan deniz devletlerini sıkıntıya düşürmüştür.²²⁵ Bunun yanı sıra Osmanlı Padişahının Sakız ve Eğriboz adalarına saldırması dönemin gelişmelerindendir.²²⁶ Osmanlılar bu şekilde Balkanlarda ve adalarda etkili olurken Orta Asya topraklarında 1370 yılında kendi devletini kuran önemli bir Türk devlet adamı Timur zamanla topraklarını genişleterek Anadolu'da da topraklar elde etmiştir. Çin'e kadar yayılma emelinin olduğu söylenen Timur, Yıldırım Bayezid'i bir engel olarak görüyordu ki Yıldırım Bayezid da Timur'un Anadolu'da güçlenmesini istememekteydi. Bu sebepten ötürü iki büyük Türk gücü 1402 yılında Ankara'nın Çubuk Ovası'nda karşı karşıya gelmiştir. Çubuk Ovası'nda yapılan Ankara Savaşı'nda Timur galip gelerek I. Bayezid'i esir almış ve Osmanlı Devleti'ne adeta yıkılma tehlikesini yaşatmıştır. Timur, Osmanlı Devleti'ni mağlup ettikten sonra, daha önceden I. Bayezid'in himayesine aldığı Türk beyliklerine özgürlüğünü vererek siyasi bütünlüğün bozulmasına sebep olmuştur. Osmanlılar'ın bu şekilde bütünlüğünün bozulması ve on bir yıl süren kardeş kavgalarıyla sarsılması hem Venedik'e yaramış hem de Bizans İmparatorluğu'nun biraz da olsa ayakta

²²⁴ Halil İnalcık, Osmanlılar ve Haçlılar, s.65.

²²⁵ Mikhael Doukas, XIII.10." τὴν δὲ σιτοπομπίαν ἐκώλυσε τὴν κατ' ἔτος λαμβανομένην ἐξ Ἀσίας εἰς τὰς νήσους λέσβον λέγω Χίον Αἴμνον Ρόδον καὶ τὰς ἐξῆς" "Bayezid, Anadolu'dan Sakız, Midilli, Rodos ve diğer adalara yapılan buğday gönderimini yasaklamıştır."

²²⁶ Kate Fleet, "Osmanlı Devleti'nin Erken Döneminde Doğu Akdeniz ve Karadeniz'de Denizcilik Faaliyetleri", s.74.

kalmasını sağlamıştır. Venedik ile Ceneviz henüz donanması olmayan Osmanlı Devleti'ne ılımlı yaklaşılmaya çalışılıyordu.

2.2.9.4. I. Mehmed (Çelebi) İle Osmanlı Devleti'nin İkinci Kez Kuruluşu ve Adalardaki Mücadeleler

1402-1413 arası dönem I. Bayezid'in oğullarının birbirleriyle yapmış olduğu mücadeleler sebebiyle Osmanlı tarihinde "Fetret Devri" olarak bilinmektedir. İki padişah arası padişahsız geçen süre anlamında olan Fetret Devri I. Mehmed Çelebi'nin kardeşleri Süleyman ve Musa ile mücadelesinden sonra galip çıkmasıyla 1413 yılında sona ermiştir. I. Mehmed Osmanlı hâkimiyetini sağlamlaştırmadan önce onun kardeşlerinden Süleyman Çelebi 1403 yılında hem Bizans İmparatoru Manuel Palaiologos hem de Venedik ile antlaşma yapmıştır. Süleyman Çelebi'nin Venediklilerle yaptığı antlaşma Şerafettin Turan'ın eserinde değindiği gibi Andros Beyi Pietro Zeno'nun antlaşmanın Gelibolu'da yapıldığını belirtmesi hasebiyle Gelibolu adını almış ve 1403 tarihinde imzalanmıştır.²²⁷ Ayrıca Süleyman kardeşleri Kasım ve Musa da Venedik ve Cenevizlilerle antlaşma yapan kişiler olarak bilinirler.²²⁸ I. Mehmed otoritesini sağlamlaştırdıktan sonra Osmanlı Devleti'nin kontrolünden çıkan beylikleri tekrardan kendisine bağlamak için uğraşmış ve denizcilik adına çok önemli olan Aydınöğlü Cüneyd'i mağlup ederek Aydınöğullarına son vermiştir. Ardından adalarda çıkarı olan Ceneviz ve Rodos Şövalyeleri gibi Latinler'in desteğini de alıp Menteşe Beyliği'ni topraklarına katan I. Mehmed denizlerde Osmanlı Devleti'nin adını daha da duyurmuştur.²²⁹ Kuruluşundan bu yana Türk denizci beyliklerin denizci unsurlarından yararlanmakla birlikte Cenevizlilerle genelde yakın olup onlardan da bilgiler edinen Osmanlılar I. Mehmed Döneminde Venedikliler'in denizlerde en önemli rakibi haline gelmiştir. Ege'de kendisine karşı Venedikliler tarafından donanma hazırlıklarını gören I. Mehmed Çalı Bey'i görevlendirerek Venedik'e karşı yollamıştır. Venedik'in sahip olduğu adalarda faaliyette bulunan Osmanlılara karşılık olarak Venedik 1416'da Gelibolu'da Osmanlı

²²⁷ Şerafettin Turan, s.346.

²²⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, Cilt: 1, s.329.

²²⁹ Halil İnalçık, "Mehmed I" Maddesi, **TDV**, Cilt:28, Ankara, 2003, s.392.; Paul Wittek, Menteşe Beyliği, s.98.; Aşıkpaşazade, **Osmanoğullarının Tarihi**, haz. Kemal Yavuz ve Yekta Saraç, K Kitaplığı, İstanbul, 2003, s.179.

donanmasını yenilgiye uğratmış ve donanma Pietro Loredano adlı komutan tarafından imha edilmiştir.²³⁰ Bu savaşta Cenevizliler'in Osmanlı yanında olmuş olması da aradaki dostluğu göstermek açısından önemlidir. Cenevizliler Osmanlıların yanında olurken artık Venedik Osmanlılar'ın Ege adalarında yarattığı tehlikenin farkına varmış ve politikalarını aksi yönde ortaya koymuştur.

I. Haçlı Seferi'nden bu yana bir ateş çemberi olan Ege adaları XV. yüzyılda da Latin Devletler'in birbirleriyle çatıştığı ortam olmayı sürdürmüştür. Nitekim Osmanlı Devleti'nin Fetret döneminde 1409-1411 yılları arasında Cenevizlilerle Katalanlar Sakız Adası için mücadele etmişlerdir.²³¹ Osmanlılar'ın bulunduğu Fetret yıllarında Bizans İmparatorluğu ve Latinler kendi çıkarlarını düşünerek Osmanlı Devleti'ndeki taht mücadelelerine müdahalelerde bulunmuşlardır. Bizans İmparatorluğu 1453'teki yıkılışından önce Osmanlılar'ın içinde bulunduğu durumdan yararlanarak ayakta kalmıştır. Venedikliler ise I. Mehmed'in Ege Denizi'ndeki tehlikesini önlemiş ve 1419'da antlaşma yaparak çatışmayı kısa bir süreliğine engellemiştir.²³²

2.2.9.5. II. Mehmed (Fatih) Dönemi Öncesi Ege Adaları'ndaki Durum

1421 yılında I. Mehmed'in yerine başa geçen II. Murad ilk yıllarında Bizans İmparatoru II. Manuel Palaiologos'un da dahil olduğu kardeşler arası mücadelelerle ve beyliklerin Venedik destekli isyanlarıyla uğraşmak zorunda kalmıştır. II. Murad'ın denizlerdeki ilk faaliyetleri Foça'daki Cenevizli Bey Giovanni Adorno'nun da desteğiyle Gelibolu'da Bizanslılara karşı olmuştur.²³³ 1423 yıllarından itibaren de Selânik üzerine Venediklilerle çatışma yaşayan Osmanlı Devleti, Türkmen beyliklerini kendine bağlayıp bu sorunla uğraşmıştır. Düzmece Mustafa'yı kışkırtarak Osmanlı Devleti'ni zayıflatmaya uğraşan Venedikliler Selanik'te Osmanlı Devleti ile mücadele etse de 1430 yılında Selanik'i elinden çıkarmaya zorlanmış, nitekim de

²³⁰ Feridun Emecen, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017 (3.Basım), s.105.; Halil İnalcık, *Devlet-i Aliyye*, Cilt:1, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.66.; İdris Bostan, *Osmanlı Denizciliği*, s.16.

²³¹ Kate Fleet, "Osmanlı Devleti'nin Erken Döneminde Doğu Akdeniz ve Karadeniz'de Denizcilik Faaliyetleri", s.70.

²³² Maria Pia Pedani, s.60.

²³³ Christopher Wright, s.59.

bırakmıştır. 1425-1430 yılları arasında Selânik üzerine çatışmalar devam ederken Osmanlılar, Girit üzerine bir sefer düzenlemiş fakat kayıplar vererek geri dönmek zorunda kalmışlardır.²³⁴ Bu dönemde Türkler ile diğer devletler arasında adalarda çok fazla ilişki olmasa da özellikle İtalyan deniz devletlerinin kendi aralarında çekişmekte olduğu görülmektedir. 1431 yılında Venedikliler, Cenevizliler'in uzun zamandır sahip olduğu Sakız Adası'na kuşatmada bulunmuştur. Fakat Cenevizliler, Midilli'nin yöneticisi Darino Gattiluso'nun desteğiyle bu kuşatmayı bertaraf etmiştir.²³⁵ Balkanlardaki Haçlı ordularıyla daha çok meşgul olan II. Murat bazı antlaşmalar yapsa da genel anlamda Venediklilerle anlaşmazlıklar yaşamıştır. Venedikliler 1444-1448 yılları arasındaki Haçlı ordularına destek çıkarak iki devlet arasındaki husumeti arttırmıştır. Bizans İmparatorluğu'nda ise 1448 yılına kadar başta kalan VIII. Ioannes Palaiologos döneminde ikili ilişkilerle ayakta kalmaya çalışılsa da bir sonraki imparator dönemindeki yıkımı engelleyememiştir.

2.2.9.6. 1453 Konstantinopolis'in Düşüşü ve Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde Ege Adaları

Babası II. Murad döneminde bir kere tahta geçmiş olsa da bu geçici olmuş ve tekrar 1451 yılında ikinci kez başa geçmiştir. Türk tarihi ve hatta dünya tarihi için oldukça önemli bir yere sahip olan II. Mehmed (1451-1481), neredeyse Orta Çağ'ın başlarından beri çeşitli topluluklar tarafından kuşatılan Konstantinopolis'i zorluklarla yapılan kuşatmalardan sonra ele geçirip bin yıllık bir imparatorluğa son vermekle kalmayıp günümüzde "İstanbul" olarak bilinen bu kenti Türkler'in başkenti haline getirmiştir. Dünyadaki konumuyla ciddi bir stratejik öneme hâiz olan İstanbul 1453'ten bu yana Türkler'in elinde kalmaya devam etmiş ve ekonomik anlamda da sürekli olarak yararlanılan bir kent olmuştur. İstanbul'un Fethi konu dışında olmakla birlikte Osmanlı Devleti'nin artık bir imparatorluk hüviyetine bürünmesi açısından önem arz eder ki bu Osmanlılar'ın denizciliğini etkileyen önemli bir gelişmedir. Çünkü Konstantinopolis'in kuşatılması için Haliç'te ve Gelibolu'da tersanelerle ilgilenilmesi denizciliğin ilerlemesini sağlayan unsurlardır. "Karaların ve Denizlerin Sultanı"

²³⁴ Donald Nicol, Bizans ve Venedik, ss.350-355.

²³⁵ Christopher Wright, ss.60-61.

unvanını alan II. Mehmed diğer padişahlardan biraz daha farklı olarak bu iki unsura birlikte önem veren bir devlet adamı olmuştur.

II. Mehmed, ilk olarak Venediklilerle antlaşma yapma yoluna gitmiştir. Zira iki devletin kendine göre amaçları olduğu için birbirlerine yanaşmışlardır. Venedik kurulduğu ilk günlerden bu yana ticaretini sürekli geliştirmeye ve korumaya yönelik bir devlet olduğu için Bizans İmparatorluğu'ndan edindiği imtiyazları Osmanlı İmparatorluğu'ndan da elde etme politikası sürdürmüştür. Buna karşılık Osmanlı İmparatorluğu da herhangi bir Haçlı ittifakının olmasını istememesi sebebiyle Venedik ile antlaşma imzalamıştır.²³⁶ Cenevizlilerle de ilk başlarda iyi geçinen II. Mehmed onlarla da antlaşma yapmış, fakat Rodos Şövalyeleri ona karşı çıktığı için 1456 yılında Yunus Paşa²³⁷'yı görevlendirerek Limni ve İmroz'u ele geçirmiştir.²³⁸ Yunus Paşa ayrıca Rodos çevresinde bulunan adalardan ganimetle geri dönmüştür.²³⁹

Çalışmada çoğunlukla Midilli, Eğriboz, Girit ve Rodos gibi büyük adalar ele alınmaya çalışılsa da yer yer diğer adalarla ilgili de bilgi verilmeye gayret edilmiştir. Burada söz etmemiz gereken bir ada da Limni Adası'dır. Yunanca Lemnos (Λευνοσ), İtalyan kaynaklarında "Stalimene" ve Türkçe'de Limni olarak bilinen adanın yüzölçümü 475 km² dir.²⁴⁰ Eski Çağlar'dan bu yana yerleşilen ada MÖ V. yüzyılda bir süre Persler'in elinde kaldıktan sonra Roma yönetimine geçmiştir. Daha sonra Arapların akınına uğrayan ada asıl ilgisini XI. yüzyıl itibarıyla görmüş ve bu tarihten sonra genel anlamda Ceneviz ve Venedikliler'in mücadele alanı olmuştur. Osmanlı Beyliği'ni ilgilendiren Düzmece Mustafa olayında bu şahsın Bizanslılar tarafından bu adada tutulduğu belirtilmektedir.²⁴¹ II. Mehmed döneminde ada Cenevizli Gattilusio²⁴² ailesine bırakılmış olsa da 1457 yılında kesin olarak Osmanlı yönetimine geçmiştir.

²³⁶ Selahattin Tansel, **Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasi ve Askeri Faaliyetleri**, TTK, Ankara, 2014, s.193.

²³⁷ II.Mehmed'in Ege adalarından birkaç tanesinin ele geçirilmesi konusunda görevlendirdiği komutandır.

²³⁸ Halil İnalçık, "Mehmed II" Maddesi, **TDV**, Cilt:28, Ankara, 2003, s.398.;

²³⁹ İdris Bostan, "Fatih Sultan Mehmed ve Osmanlı Denizciliği", **Türk Denizcilik Tarihi I**, s.90.

²⁴⁰ Feridun Emecen, "Limni" Maddesi, **TDV**, Cilt:27, Ankara, 2003, s.190.

²⁴¹ Yasemin Demircan, **Osmanlı İdaresinde Limni Adası**, TTK, 2014, s.15.

²⁴² Gattilusi Ailesi Ege'de 1355'ten XV. yüzyılın ortalarına kadar hâkimiyet süren Cenevizli bir ailedir. Bu aile Bizans'ın son hanedanlığı Palaiologos Ailesiyle yakın ilişkiler kurmuş ve hatta evlilikler yoluyla bağlarını sürdürmüşlerdir. Gattilusi Ailesi, Francesco ve Niccolo Gattilusi tarafından kurulmuştur. Bizans ile yakın ilişkilerde bulunan bu aileye Midilli adasının yanı sıra Limni, İmroz, Taşoz gibi adalar verilmiştir. Bu aile buralarda şap madeni işletmiş ve ipek ticareti yaparak önemli kazanımlar elde etmişlerdir. Midilli adasının başındaki Domenico Gattilusio, Osmanlılar adayı fethetmeden önce 1462'de Konstantinopolis'e esir olarak götürülmüş ve bu tarihlerden sonra ailenin

II. Mehmed Limni Adası'nı aldıktan sonra veziri Mahmud Paşa'yı Midilli'nin fethi için görevlendirmiştir. Yukarıdaki satırlarda belirtildiği gibi Midilli Adası uzun yıllar Cenevizliler'in elinde kalmıştır. Fakat daha sonra Midilli üzerine gönderilen Mahmud Paşa, adanın yönetiminde bulunan Nicola Gattiluso'nun direnişiyle karşılaşsa da 1461/1462 yılında adayı ele geçirmiştir.²⁴³ Venediklilerle olan iyi ilişkiler bir süre sonra bozulmaya yüz tutmuştur. Bunun sebebi de II. Mehmed'in Ege'de faal olmasının ve bazı adaları ele geçirmesinin Venedikliler'in çıkarına dokunmasıydı. 1463-1479 yıllarında Osmanlı ile Venedik arasında meydana gelen mücadelelerin ana sebebi Ege'deki çıkar çatışmalarıydı. Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'da ve Mora'da ilerlemesi Venedikliler tarafından görülmüş ve buna karşı önlem almaya başlamışlardır. Papalık da yeni bir Haçlı seferi düşüncesinde olduğu için Osmanlı'nın karşısındaki tüm unsurları destekleme yoluna gitmekteydi. Bu sözden hareketle Papalığın bu dönemde Arnavutluk'taki İskender Bey'i ve Trabzon'daki Rum İmparatorluğu'nu desteklediği görülmektedir.²⁴⁴

Papa III. Calixtus, Ege adalarına donanma gönderip buralara saldırılarda bulunsa da çok da başarılı olamamıştır.²⁴⁵ Papalığın Türklere karşı başlattığı bu hareketin öncüsü Venedikliler olmuş, İskender Bey ve Macarlarla ittifak yapmışlardır. 1463'ten itibaren Venedik ile Osmanlılar arasında meydana gelen savaşların ilk kısmında daha çok Mora üzerinde mücadeleler olmuştur. Ege adaları açısından bakıldığında bu dönemdeki en şiddetli çarpışmalar Eğriboz Adası'nda olduğu görülmektedir. Daha önceden belirtildiği gibi Eğriboz Adası, Girit Adası ile birlikte Venedikliler açısından ayrı bir önem taşımaktaydı. Venedikliler'in diğer Ege adalarına saldırması ve Eğriboz'a donanma göndermesi üzerine II. Mehmed, Mahmud Paşa'yı görevlendirerek karşı harekete geçmiştir.²⁴⁶ Uzun süren kuşatmadan sonra Osmanlı İmparatorluğu Eğriboz Adası'nı 1470 yılında ele geçirmiştir. Bu tarihten sonra Venedikliler, Papalıkla iş birliği yaparak Ege kıyılarında saldırılarına devam etse de Venedik- Osmanlı savaşlarının bu kısmı 1479 yılındaki antlaşmayla kapanmıştır.

gücü tükenmiştir. Gattilusi Ailesi için ayrıntılı olarak bkz. Antony Luttrell, "John V's Daughters: A Palaiologan Puzzle", **Dumbarton Oaks Papers**, Vol: 40, 1986, ss.103-112.; Christopher Wright, *The Gattiluso Lordships and the Aegean World 1355-1462*, Brill, 2014.

²⁴³ Michael Doukas, XLV.20.; Aşıkpaşazade, ss.244-246.

²⁴⁴ Kenneth Setton, *The Papacy and the Levant*, Vol:2, s.163.

²⁴⁵ Kenneth Setton, *The Papacy and the Levant*, Vol:2, s.169.

²⁴⁶ İdris Bostan, "Fatih Sultan Mehmed ve Osmanlı Denizciliği", s.93.

II.Mehmet 1479 yılından sonra Ege adalarında iyi bir konum elde etmiş, siyasi durumu iyi değerlendirip İtalya Yarımadası'na kadar seferlerde bulunmuştur. Osmanlı İmparatorluğu ile İtalyan Devletleri arasındaki ilişkiler yaklaşık olarak XVIII. yüzyıl ortalarına kadar sürecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EGE ADALARI'NDA TİCARİ İLİŞKİLER

3.1. TİCARETİN KISA TARİHİ

Kazanç amacıyla alım satım yapma anlamına gelen ticaret, Latince “Commercium”, Yunanca’da “ἐμπόριο” (emporyo), İngilizce’de “trade” ve İtalyanca’da “Lo Commercio” kelimelerine tekabül eder. Eski Çağ’dan incelenen döneme kadar ticaret hep süregelmiştir. Ticaret anlamında bilinen iki önemli topluluk vardır ki bunlar Fenikeliler ve Asurlulardır. “Asur Ticaret Kolonileri” olarak bilinen dönemde yani MÖ 2. binlerde Mezopotamya bölgesindeki Asurlular Anadolu’nun içlerine kara yoluyla gelerek Anadolu’da ticari amaçla yerleşimler kurmuştur. Kara ticaretinde uzak mesafe ticaretinin başlatıcılarının Asurlular olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra İngiltere’ye bile vardıkları söylenen Fenikeliler Akdeniz ticaretinde söz sahibi olarak deniz ticaretinin ataları sıfatını alabilecek bir topluluktur. Asur ve Fenikeliler’den sonra şüphesiz Yunanlılar ve Romalılar gelir ki Yunan toplumu da İtalya’da, Karadeniz’de ve Batı Anadolu’da kurdukları kolonilerle bilinir. Romalılar da İtalya Yarımadası’nda gerçekleştirdikleri yayılımı Akdeniz’e kadar sürdürerek bu denizde uzun bir süre söz sahibi olmuşlardır. Henri Pirenne, Roma İmparatorluğu yıkılmaya yüz tutsa da Akdeniz’in hiçbir şekilde önemini yitirmediğini ve Akdeniz’de ticaretin sürdüğüne işaret etmiştir.²⁴⁷ Bizans İmparatorluğu’nun kurulmasıyla birlikte Konstantinopolis ticari anlamda Mısır’daki İskenderiye ile birlikte Akdeniz için önemli limanlar haline gelmiş ve ticaret devam etmiştir. Yine Henri Pirenne’in deyimiyle Müslümanların Akdeniz’de yayılmaya başlamaları Avrupalılar için engelleyici bir durum olmuş ve onların kendi topraklarına çekilmelerine sebebiyet vermiştir.²⁴⁸ Bu durum Avrupa’daki ticaretin gerilemesine ve tarımın biraz daha ön plana çıkmasını sağlamıştır.

Avrupa’da gerileyen ticaretin MS V. yüzyılda kurulmuş olan Venedik’in varlığıyla tekrardan iyi bir konuma geldiği görülmektedir. Venedikliler’in kuruluşundan itibaren yapmış olduğu yüksek miktarlarda tuz ticareti onların ticaretle

²⁴⁷ Henry Pirenne, Orta Çağ Avrupası’nın Sosyal ve Ekonomik Tarihi, s.15.

²⁴⁸ Henry Pirenne, Orta Çağ Avrupası’nın Sosyal ve Ekonomik Tarihi, s.27.

var olacaklarının bir göstergesi idi. Bizans İmparatorluğu'na bir süre bağlı olarak varlığını sürdüren Venedik, başkent Konstantinopolis ile olan bağlantısıyla ticarete aracı olmuştur. Bu aracılık Venedik'i ciddi boyutlarda zenginleştirirken Avrupa'nın da Doğu mallarını tanıyıp kullanmasını sağlamıştır. Orta Çağ'da Müslümanların Akdeniz'de varlığını göstermesiyle onların da aracı konumlarıyla ciddi katkılarının olduğu bilinmektedir.²⁴⁹ Venedik Orta Çağ boyunca ticarete çok fazla önem veren bir devlet olmuştur. Akdeniz'de ticari anlamda boy gösterirken denizcilik açısından da oldukça fazla katkıları olmuştur.

Venedik 800'lü yıllarda Bizans İmparatorluğu'ndan bağımsızlığını kazandıktan sonra 992 yılında Bizans İmparatoru II. Basileus'tan ilk ticari ayrıcalığını elde etmiş ve bu ayrıcalıklar artarak devam etmiştir tâ ki 1261'de bir başka İtalyan devleti Cenevizlilere ayrıcalık verilene dek. 1261 yılına kadar adeta Bizans İmparatorluğu'nu sömüren Venedikliler ticari anlamda oldukça güçlenmiştir. Bizans İmparatorluğu da Akdeniz'de ve Ege adalarında ticaretini sürdürürken Venedik sebebiyle yara almış olsa da onlardan yararlanmasını bilerek var olmuştur. Fakat 1261 yılından itibaren de Nif Antlaşması ile Cenevizlilere verilen ayrıcalıklar 1453'teki çöküşe giderken imparatorluğu iyiden iyiye zayıflatmıştır. Orta Çağ'da Türkler de Anadolu'ya 1071'den itibaren iyice yerleşmeye başladıktan sonra özellikle Anadolu Selçuklu Devleti Dönemi'nde Akdeniz'de ve Karadeniz'de liman kentlerini ele geçirerek ticari anlamda varlıklarını hissettirmiştir. Bu liman kentlerini ele geçirmekle kalmayıp 1220'de Venediklilerle ticaret antlaşması yapmışlardır. Yani bir açıdan bakıldığında Venedikliler Bizans İmparatorluğu'na uygulamış olduğu siyaseti Türklere de uygulamaya başlamıştır. Anadolu Selçuklu Devleti'nden sonra Mentешеoğulları ve Aydınoğulları gibi Batı Anadolu'daki Türk Beylikleri hem siyasi hem de ticari anlamda Ege Denizi'nde kendilerini göstermiştir. Venedikliler yine bu beyliklerle ticari antlaşmalar yapıp kolonilerindeki ticaretini sürdürmüştür. Diğer İtalyan devletlerine bakıldığında ilk olarak aslında Amalfiler'in ticari anlamda söz sahibi olduğu görülse de bu çok fazla sürmemiştir. Amalfililer'den sonra Venedikliler oldukça fazla etkin olsa da Cenevizliler de özellikle Ege adalarından Sakız ve Midilli'de etkin rol oynamışlardır. Çalışmanın bundan sonraki kısımlarında genel

²⁴⁹ Arapların ve Müslümanların Akdeniz'deki ticareti için ayrıntılı bkz. W. Heyd, Yakın Doğu Ticaret Tarihi, ss.29-58.

anlamda İtalyan deniz devletleri, Bizans İmparatorluğu ve Türk Devletleri arasında yapılan ticari antlaşmalar üzerinde durulacaktır.

3.2. BİZANS VE İTALYAN DEVLETLERİ ARASINDAKİ TİCARİ ANLAMDA İLK ETKİLEŞİMLER

Ekonomi, devletler veya imparatorluklar için can damarı diyebileceğimiz derecede önemli olmuş/olmaktadır. Fakat dönemin siyasi ve askeri olayları da ekonomiyi etkilemesiyle en az ekonomi kadar önemlidir. Tarımsal faaliyetlerin yanı sıra ticari faaliyetler de imparatorluklarda ve devletlerde dikkate alınmış bir unsurdur. Nitekim önceki bölümde değinildiği gibi Arapların Akdeniz'deki seferleri ekonomik anlamda Venedik'i ve Bizans İmparatorluğu'nu olumsuz etkilemiştir. Bu olumsuz etki Girit'in Bizanslılar tarafından 961/962 yılında geri alınmasından sonra olumlu yöne evrilmiştir. Bizanslılar ilk olarak 992 yılında imparator II. Basileus döneminde Venediklilerle bir antlaşma yaparak antlaşmalar silsilesini başlatmıştır. Venedik'in deniz gücünden yararlanan Bizans İmparatorluğu bu antlaşmayla daha sonra imparatorluk topraklarında bulunacak olan diğer İtalyan denizci devletlere de bir nevi yol açmıştır. Venedikliler kadar kazanç sağlamayacak olsalar da bu devletler de kendi payına bir şeyler elde etmiştir. Venedikliler, Bizans İmparatorluğu'ndan ciddi anlamda yüksek derecede imtiyazlar elde etmiş olsa da Bizans İmparatorluğu'ndan birtakım ayrıcalık elde eden denizci İtalyan devletinin Venedikliler olmadığı görülmektedir.

Bizanslılar'dan ilk ayrıcalığı kazanan İtalyan devleti Napoli yakınlarındaki Amalfililer olmuştur. Amalfi tıpkı Venedikliler gibi- onlar kadar ön plana çıkamasa da- doğu'nun mallarının Avrupa'ya taşınmasında önemli roller oynayan önemli bir devlet olmuştur.²⁵⁰ Akdeniz'de rahatça ticaret yapan Amalfililer ayrıca Bizans'ın başkentinde yerleşim yeri edinmişler ve Bizans ordusunda görev almışlardır.

Venedik Doge'u II. Pietro Orseolo ve Bizans İmparatoru II. Basileus arasında yapılan 992 antlaşmasının daha sonraki antlaşmalarda görüleceği ana konusu da Venediklilerin imparatorluk bölgelerinde giriş çıkışlarda ödediği vergilerle ilişkiliydi.²⁵¹ Önceden giriş çıkışlar için Venedikliler'den alınan toplam 30 solidi²⁵² bu

²⁵⁰ W. Heyd, s.63.

²⁵¹ Şerafettin Turan, s.21.; Judith Herrin, s.221.

²⁵² Bizans Dönemi'nde kullanılan para birimidir.

antlaşma ile 17 solidiye düşmekteydi.²⁵³ Bu vergilerin toplanmasından sorumlu kişiler imparatorlukta mevcuttu. Vergileri toplayan bu kişilere logothete (λογοθέτης) adı verilmiştir. Logotheteler'in Venedik gemileri üzerindeki kontrolü bu antlaşmayla kısıtlandığı görülmektedir.²⁵⁴ Her ne kadar kısıtlama olduğu görülse de Venedik, Bizans İmparatorluğu ile yaptığı bu antlaşmayla ilk ayrıcalığını elde etmiştir. Bizans İmparatorluğu, Venedik'e ayrıcalık vererek onların iyiden iyiye imparatorluk topraklarına yerleşmelerine sebebiyet vermiş olsa da bu iki devlet arasındaki ticaret açısından önemli bir adım anlamına gelmektedir.

1096 yılındaki I. Haçlı Seferi'ne gidilirken Bizans İmparatorluğu kuzeyden gelen Normanlar'ın istilaları ile başa çıkmaya çalışıyordu. Normanlara karşı zorluklar yaşayan ve sadece karada başarı elde edemeyeceğini anlayan Bizanslılar, Venedikliler'den gemi desteği alarak Normanlar'ın üstesinden gelebilmiştir. Normanlara karşı bir şekilde galip gelen Bizanslılar bunu bedelsiz şekilde elde etmemişti. Venedikliler, yapmış oldukları desteğe karşılık Bizanslılar'dan ayrıcalıklar talep etmişlerdir. Sonucunda iki devlet arasında I. Aleksios Komnenos Döneminde 1082 yılında imparator belgesi (chrysobullos) ile antlaşma yapılmıştır. 1082 yılındaki antlaşma Venedikliler'in 992'de aldığı ayrıcalığın biraz daha fazlasını ihtiva etmekteydi. Venedik tarihçisi Thomas Madden, 1082 yılında imzalanan antlaşmanın asıl metninin olmadığını, bu antlaşmanın içeriğine dair bilgilerin daha sonraki imparatorlar döneminde yapılan antlaşmalarda bulunduğunu söylemektedir.²⁵⁵

Venedikliler ile Bizanslılar arasında imzalanan 1082 antlaşması bir önceki 992 antlaşması gibi vergilerle ilgili maddeler içermektedir. 992'deki vergilerle ilgili maddede Venedikliler belirli miktarda ödeme yapmak zorundayken 1082 antlaşması ile birlikte vergi mükellefiyetinden tamamen kurtulmuştur.²⁵⁶ Bizans İmparatorluğu'nun Venedikliler'in hiçbir şekilde vergi vermemesini sağlaması onların denizlerde ve başkentte rahatlıkla ticaret yapmasına olanak sağlamıştır.²⁵⁷ Vergi bağımsızlığı maddelerin en önemlisi olsa da tek maddesi değildi. Zira Venedikliler bu

²⁵³ W.Heyd, s.125.; Thomas Madden, Venice, s.55.; Andre Da Mosto, s.38.

²⁵⁴ Donald Nicol, Bizans ve Venedik, s.40.

²⁵⁵ Thomas Madden, "The Chrysobull of Alexius I Comnenus to the Venetians: the dare and the debate", **Journal of Medieval History**, Vol: 23, 2002, ss.27-28.

²⁵⁶ Şerafettin Turan, s.22.; Donald Nicol, Bizans ve Venedik, s.58.

²⁵⁷ Michael Angold, "Belle Epoque or Crisis? (1025-1118)", **The Cambridge History of the Byzantine Empire c.500-1492**, s.625.

antlaşmayla Bizans İmparatorluğu'nun başkenti Konstantinopolis'te kendilerine özel oturacak yerler edinmiştir.²⁵⁸ Bunun yanı sıra Venedikliler, hukuki anlamda birtakım haklar elde etmiştir. Bizans İmparatorluğu adeta kendi sınırları içerisinde yaşayan Venedikliler'i yargılama yetkisini Venedik kent devletine bırakmıştır. Bu tarihten itibaren Venedikliler herhangi bir suç işlendiğinde Bizanslı yetkililere başvurmayıp kendi işlerini kendileri görecekdiler.²⁵⁹ Ayrıca Venedikliler, Bizans İmparatorluğu'nun kullanmış olduğu unvanları elde etmeye nail olmuştur. Onların aldığı unvanlar arasında protosebastos²⁶⁰(πρωτοσεβαστος) en önemlisidir.²⁶¹

Venedik Devleti 1082 yılında almış olduğu imtiyazlarla I. Haçlı Seferi öncesi Akdeniz'de gücünü arttırmış ve her ne kadar Bizans İmparatorluğu'nun ekonomisine zarar verse de denizlerdeki ticaretin canlılığını sağlamıştır.

3.3. 1261 NYMPHAION (NİF) ANTLAŞMASINA KADAR İMZALANAN ANTLAŞMALAR (BİZANSLILAR-TÜRKLER-İTALYAN DEVLETLERİ)

1082 Bizans-Venedik antlaşmasından sonra artık diğer İtalyan denizci devletleri de Bizans İmparatorluğu'ndan ayrıcalıklar almaya başlamıştır. Hatta İtalyan denizci devletleri bununla da yetinmeyip Sinop, Antalya ve Alanya gibi liman kentlerini alan Türklerden de ayrıcalıklar koparmayı başarmışlardır. Bu alt başlıkta 1262 yılına kadar olan antlaşmaları inceleyip bunların siyasi olaylara olan etkileri açıklanacaktır. Venedikliler'den kısa bir süre sonra Bizans İmparatorluğu'ndan ayrıcalık alan İtalyan Devleti'nin Pisalılar olduğu görülmektedir. Diğer devletlerin yaptığı gibi Romalılar tarafından kurulan, Longobardlar'ın saldırılarından etkilenen ve Akdeniz sularında boy gösteren Pisalılar hem buralarda ticaretlerini gerçekleştiriyor hem de Araplarla mücadelelerde bulunuyorlardı.²⁶² Fakat Cenevizlilerle birlikte onların etkin oldukları dönemler 1096'daki I. Haçlı Seferi'nden sonra olmuştur.

²⁵⁸ Venediklilerin İstanbul'daki yerleşimleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Eric Dursteler, **İstanbul'daki Venedikliler (Yeni Çağ Başlarında Akdeniz'de Millet, Kimlik ve Bir Arada Varoluş)**, çev. Taciser Ulaş Belge, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012; Thomas Bertele, **Venedik ve Konstantiye (Tarihte Osmanlı-Venedik İlişkileri)**, çev. Mahmut Şakiroğlu, Kitap Yayınları, İstanbul, 2012.

²⁵⁹ Şerafettin Turan, s.22.

²⁶⁰ Komnenoslar döneminden itibaren yüksek aile üyeleri için kullanılan bir unvandır.

²⁶¹ Georg Ostrogorsky, ss.331-332.

²⁶² Christopher Kleinhenz, **Medieval Italy An Encyclopedia**, Routledge, New York, 2004, ss.5121-5131.

Pisalılar konuya dâhil olan Ege adalarında etkili olmasa da Haçlı Seferlerinde Bizans İmparatorluğuyla etkileşimde bulundukları için ayrıcalıklı devletlerden biridir. Onlar da diğer devletler gibi imparatorlukta oturacak yerlere ve ticaret yapmak için gerekli izne sahiptir. Fakat Venedikliler ve Cenevizliler kadar hiçbir zaman fazla yetkiye sahip olamamışlardır. Haçlı Seferleri dolayısıyla Venediklilerle arası bozulan Bizanslılar, Pisalılara ayrıcalık vererek açığı kapamaya çalışmıştır. Buna rağmen Pisalılar, Venedikliler gibi vergilerden tamamıyla muaf olamamış ve %4 ödemek zorunda kalmışlardır. Bunun yanı sıra onlar da unvanlar alıp İstanbul'da oturmuşlardır.²⁶³

Pisalıların ve Cenevizlilerin çok az öne çıkmaları bile Venediklilerin çıkarına uymadığı için bu devletler arasında çatışmalar yaşanmıştır. Ancak Pisalılar, Cenevizliler ve Venedikliler kadar varlığını sürdürememiştir. Henri Pirenne'in ifadesine göre; Venediklilerle diğer İtalyan Devletlerinin arasındaki fark Venedik'in çevresindeki güçlerle iyi geçinip kendilerini ekonomik anlamda geliştirmekken diğerlerinin ise daha çok İslam dünyası ile çatışma üzerine kurulu geliştirdikleri ekonomik ilerleme idi: "*Venediklilerin tam tersi bir görüşle, Cenevizliler ve Pisalılar, kendilerini İsa'nın ve Kilise'nin askerleri, İslamiyet'e karşı çıkan kişiler olarak görüyorlardı.*"²⁶⁴

Pisa'dan sonra Bizans İmparatorluğu ile antlaşma gerçekleştiren İtalyan denizci devlet Ceneviz olmuştur. Ceneviz kentinin kökenlerine dair bilgiler kopuk kopuk olsa da Antik Ceneviz'in MÖ VI. yüzyılda Ligurialılar tarafından kurulduğu söylenmektedir. Ayrıca coğrafyacı Strabon, Ceneviz'in Ligurialılar'ın ticari kenti olduğunu belirtmektedir.²⁶⁵ Ceneviz, Roma İmparatorluğu'nun bir eyaletiyken MS V. yüzyılda Ostrogotlar'ın istilasından sonra onlara bağlanmıştır. Bundan sonraki süreçte Bizans'ın yönettiği kent sırasıyla Longobard ve Karolenjler'in yönetimini yaşamış ve X. yüzyılda Müslümanların saldırısına uğramıştır.²⁶⁶ Kısmi olarak 1099 yılında bağımsızlığına kavuştuğu düşünülen Ceneviz kenti 1096 yılında Haçlı seferine katılarak hem Müslümanların saldırılarına karşılık vermiş hem de kutsal topraklara gitmeden Papalığın yanında olduktan sonra asıl olarak bağımsızlığına 1158 yılında

²⁶³ Şerafettin Turan, ss.26-29.; W. Heyd, s.163.

²⁶⁴ Henri Pirenne, Orta Çağ Kentleri, s.71.

²⁶⁵ Strabon, **Geographica**, çev. H.L. Jones, Harvard University Press, Loeb Classical Library, 1923, IV.6.

²⁶⁶ Medieval Italy An Encyclopedia, ed. Christopher Kleinhenz, s.2306. (Bu kitabın epub hali kullanılarak numaralandırılma yapılmıştır.)

kavuşmuştur.²⁶⁷ Ticaret açısından diğer İtalyan denizci devletleri gibi öneme haiz olan Cenevizliler, Amalfi, Venedik ve Pisa'dan sonra Bizans İmparatorluğu ile 1142 yılında antlaşma yapmıştır. 1142 yılında tam anlamıyla istediğini alamayan Ceneviz 1155 yılında Bizans İmparatorluğu ile bir antlaşma daha gerçekleştirmiştir.²⁶⁸ Ceneviz, bir nevi Venedikliler'in uyguladığı siyaseti bu sefer kendileri uygulamaktaydı. Yani Cenevizliler de Normanlara karşı Bizans İmparatoru Manuel Komnenos' a yardım ederek imtiyaz elde etmişlerdir.

Cenevizliler, bu antlaşmayla birlikte Venedikliler gibi vergilerden tamamen muaf olamasa da eskiden %10 olan gümrük vergisini %4'e indirterek ticari anlamda daha serbest olabilmenin yollarını açmışlardır.²⁶⁹ Ayrıca diğer İtalyan Denizci Devletleri gibi imparatorluğun başkentinde oturma iznine nail olmuşlardır.²⁷⁰ Bu tarihlerden itibaren Ceneviz, Akdeniz ticaretinde sürekli olarak kendilerini geliştirecek ve Ege adalarının en önemlilerine yerleşerek Venedik'e karşı gücünü koruyacaktır. Cenevizliler de imtiyaz alan devletler arasına girince Akdeniz'de ve özelde Ege adalarında birbirleri arasındaki çekişmeler durulmamıştır. 1155'te ayrıcalık elde eden Ceneviz daha sonraki yıllarda 1169'da ve 1192'de imtiyazlar elde etse de bunlar 1155'tekinin tekrarı özelliğindeydi. Fakat 1261 Nymphaion antlaşması ise bambaşka bir boyutta olacaktır.

Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos 1118 yılında öldükten sonra yerine II. Ioannes Komnenos tahta geçmiştir. Bu taht değişikliğini hızlı bir şekilde hemen değerlendirmek isteyen İtalyan devleti ise Venedik olmuştur. Venedikliler, babasının zamanındaki ayrıcalıkların yenilenmesi için II. Ioannes Komnenos'a teklifte bulunsalar da başta olumlu bir yanıt alamamışlardır. İstediklerini ilk girişimde alamayan Venedikliler, 1125 yılında Ege adalarını da yağmalayarak Bizans İmparatorluğuna zarar vermeye başlayınca II. Ioannes artık Venedik'e ayrıcalıkları vermenin doğru olacağını düşünüp 1126'da, 1082 antlaşmasını yenilemiştir. Venedikliler, özellikle Komnenos Hanedanı zamanında ayrıcalıklar elde edip adeta Bizans İmparatorluğu'nu kemirmişlerdir. II. Ioannes Komnenos'un ölümünden sonra başa geçen Manuel Komnenos da bu antlaşmalara başlarda dirense de 1148 yılında

²⁶⁷ Christopher Kleinhenz, s.2308.

²⁶⁸ Aldo Gallotta, "Ceneviz" Maddesi, **TDV**, Cilt: 7, İstanbul, 1993, s.363.

²⁶⁹ W. Heyd, s.221.

²⁷⁰ Şerafettin Turan, s.30.

önceki antlaşmaları yenilemek zorunda kalmıştır. Fakat bu son antlaşmanın önemi bu antlaşmadan sonra Girit Adası'nın da vergiden muaf tutulmasıydı.²⁷¹

Bizans İmparatorluğu ile Venedik arasında karşılıklı çıkarlar adına antlaşmalar imzalanırsa da 1204 yılına yaklaşıldıkça iki devletin araları bozulmuş ve IV. Haçlı Seferi bunun doruk noktası olmuştur. Çevre güçlere karşı ılımlı davranarak haklar koparan Venedikliler, bu Geç Orta Çağ'da sadece bu hakları Bizans İmparatorluğu'ndan elde etmemiştir. Bu denizci devletin yok sayamayacağı bir unsur vardı ki o da Türk Devleti olan Türkiye/Anadolu Selçuklularıydı. 1176'da Miryokefalon ile birlikte Anadolu'daki yerleşimleri iyice sağlamlaşan Türkler genelde karada hareket etmiş olsalar da önce Çaka Bey ile daha sonradan da Selçuklularla birlikte denizlere açılmışlardır. Bu bağlamda Türkiye/Anadolu Selçukluları I.Gıyaseddin Keyhüsrev (1192-1196, 1205-1211) ve I. Alaaddin Keykubad(1220-1237) dönemlerinde Antalya ve Alanya'yı alarak tersaneler açmışlar ve Akdeniz'de boy göstermişlerdir.²⁷² Bu sebeplerden ötürü Venedik, Türk unsurunu yok sayamazdı. Venedik hemen Türklerle de antlaşma yollarını aramış ve bunu da sağlamıştır.

Venedik ile Türkiye/Anadolu Selçukluları arasında ilk antlaşmalar 1207 yılında gerçekleşmiş ve sonrasında İzzeddin Keykavus (1211-1220) yapılan bu antlaşmayı yenilemiştir.²⁷³ İzzeddin Keykavus'tan sonra başa geçen I.Alaaddin Keykubad da Venedikliler'in Jacob Tiepolo adlı elçiyi gönderip antlaşma talep etmesi üzerine onları reddetmemiştir. Yukarıdaki satırlarda değinildiği gibi bu antlaşma metinlerinde asıl önemlisi ticaretle ilgili olan vergilerdi. İşte Venediklilerle Türkler arasında yapılan bu antlaşmalarda Venedikliler yine gümrük vergilerinde ayrıcalıklar elde ediyordu.²⁷⁴ 1220 antlaşmasına dair belgeleri Türk tarihçiliğinin değerli isimlerinden Osman Turan kaleme alarak günümüzde bilgi edinebilmemizi sağlamıştır. Fakat Türkiye- İtalya ilişkilerini çalışmış olan Şerafettin Turan adlı değerli bir diğer Türk tarihçisi, Osman Turan'ın yaptığı çevirinin çok önemli olduğunu ama yer yer abartmalara kaçtığını belirtmektedir.²⁷⁵ Venedikliler, Bizans İmparatorluğu'ndan tam serbestilik elde ettiği gibi Türklerden elde edemese de %2

²⁷¹ Donald Nicol, Bizans ve Venedik, s.82.

²⁷² Gregory Abu'l Farac, **Abu'l Farac Tarihi**, çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK, 1999, s.488.

²⁷³ Osman Turan, s.124.; Şerafettin Turan, s.168.

²⁷⁴ W.Heyd, s.333.

²⁷⁵ Şerafettin Turan, s.169.

vergi ödemeye yine oldukça iyi ayrıcalık almışlardır.²⁷⁶ Bu antlaşma ile birlikte Venedikli ve Türk tüccarlar karşılıklı olarak birbirlerinin sahip olduğu yerlerde ticaret yapabileceklerdi. Ayrıca Venedikliler tıpkı Bizans İmparatorluğu'ndan elde ettiği gibi Türkiye/Anadolu Selçukluları'ndan da kendi yargı sistemlerini kullanabilme adına kazanımlar elde etmiştir.

3.4. 1261 NYMPHAÏON (NİF/KEMALPAŞA) ANTLAŞMASI'NDAN 1453 KONSTANTİNOPOLİS'İN DÜŞÜŞÜNE KADAR İKİLİ ANTLAŞMALAR

Selçuklularla Venedikliler arasında yapılan bu antlaşmalar daha sonraki Türk Denizci Beylikleri ile Venedik arasında sürecektir. Venedik ile Türkler arasında yapılacak antlaşmaları anlatmadan önce 1261 yılında Bizans'ın Ceneviz ile yapmış olduğu antlaşma üzerine verilen ayrıcalıklara değinmek yerinde olacaktır. 992 yılından itibaren Bizans İmparatorluğu'ndan sürekli imtiyazlar alan Venedikliler 1204 yılına gelindiğinde artık Bizans İmparatorluğu ile çatışma haline geçmiştir ve imparatorluğun sahip olduğu yerlere zarar vermişlerdir. 1204 yılından 1261'e kadar Konstantinopolis ve Adalar Denizi'ndeki bazı adalara sahip olan Venedikliler 1261 yılından itibaren İmparatorluktan aldığı geniş ayrıcalıkları bir nevi Cenevizlilere kaptırmıştır. 1261'de Nymphaion (Nif/Kemalpaşa)'da Palaiologos Hanedanından VIII.Mihkael Palaiologos ile Ceneviz elçileri Guglielmo Visconti ve Guarneri Giudice antlaşma imzalamışlardır. Bizans İmparatorluğu açısından kendilerini biraz daha ayakta tutma amacıyla İtalyan denizci devletleri içinse ticari anlamda ön plana çıkma adına önemli bir antlaşma idi. 1261 yılı öncesi Normanlara ve diğer rakiplerine karşı Venedik'in desteğiyle Venediklilerle birlikte hareket eden Bizans İmparatorluğu 1261 yılından itibaren ibreyi Cenevizliler'e döndürmüştür.²⁷⁷ Nitekim bu antlaşmanın en önemli odak noktası iki devletin birlikte hareket etmesi üzerineydi.²⁷⁸ Cenevizliler, Bizans İmparatorluğu'na elli adet gemi vermenin karşılığında önceden Venedikliler'in yaptığı gibi her yerde rahatlıkla ticaret yapabileceklerdi. Cenevizliler bu hakkı elde etmekle kalmayıp önceden ödediği gümrük vergisinden de tamamen muaf

²⁷⁶ Osman Turan, s.125.; Şerafettin Turan, s.171.

²⁷⁷ Steven A.Epstein, **Genoa and the Genose 958-1528**, The University of North Carolina Press, London, 1996, s.307.

²⁷⁸ Donald Nicol, Bizans'ın Son Yüzyılları, s.44.

tutulmuşlardır.²⁷⁹ Ceneviz ayrıca Midilli, Girit, Sakız ve Eğriboz gibi adalarda da oturma izni almışlardır.²⁸⁰

1261 antlaşmasından kısa bir süre sonra VIII. Mikhael Palaiologos ile Cenevizliler anlaşmamışlar ve imparator bunun üzerine Venedik ile antlaşma imzalamıştır. Mikhael Palaiologos, Cenevizliler'in bozulan davranışları üzerine Venedik Doge'u Raniero Zeno'nun Jacopo Dandolo ve Jacopo Morosini adlı iki elçiyi imparatora göndermesiyle antlaşma sağlamıştır. Venedik 1265 antlaşmasıyla Girit ve Eğriboz gibi önemli adalarda özgürlük elde etmiştir.²⁸¹ Fakat Venedik ile Bizans İmparatorluğu'nun ittifakı çok kısa sürmüş ve Bizans İmparatorluğu tekrardan 1267'de Ceneviz ile anlaşmıştır. 1261 yılından sonra Ceneviz, İmparatorluktan aldığı ayrıcalıklarla özellikle Sakız, Midilli ve Foça'da önemli ticari eylemlerde bulunarak Venedik'in en önemli rakibi olmuştur.

Ceneviz'in Venedik'in en ciddi rakibi olarak karşısına çıkmasından sonra Venedik, Batı Anadolu'daki Türk beylikleri ile iletişime geçmiştir. Bilindiği gibi özellikle 1243 yılındaki Köseadağ Savaşı'ndan sonra yıkıma giden Anadolu Selçuklu Devleti'nin sahip olduğu İç Anadolu bölgesinden kaçarak Batı Anadolu'ya gelip buralarda beyliklerini kuran kişiler olmuştur. Bu beyliklerden bir tanesi ikinci bölümde siyasi olaylarına değinildiği Menteşeoğulları idi. 1282'de resmi olarak kurulduğu söylenen Menteşe Beyliği güney batıda Venedikliler için ticari anlamda öneme haizdi. Nitekim Adalar Denizi'nde faaliyet gösteren ve güçlü olmak isteyen Venedikliler, Anadolu/Türkiye Selçuklu Devleti'nden aldığı imtiyazları Menteşe Beyliği'nden de koparmaya çalışmıştır. Bizans İmparatoru VIII. Mikhael Palaiologos baştayken ve Menteşe Beyliği henüz resmi olarak kurulmadan önce Venedik tüccarları Eğriboz Adası'ndan bugünkü adıyla "Fethiye" olan Makri'ye gelip ticari işlemlerini gerçekleştirmiştir.²⁸² Fakat 1330'lu yıllara girildiğinde yaşanan siyasi olaylar sebebiyle ve hatta daha önemlisi Türklerin denizlerde git gide güçlü hale gelmesi Venediklileri bazı önlemler almaya yönlendirmiştir. Bu bâbda Venedik'in ticaret anlamında en çok önemsendiği Girit Dükalığı ilk olarak 1322'de Menteşe Beyi Orhan Bey'in ülkesiyle yapılan ticarete yasaklar getirmiştir. 1331 yılında ise ticaretin

²⁷⁹ Şerafettin Turan, s.42.

²⁸⁰ Aldo Gallotta, "Ceneviz" Maddesi, s.363.; W. Heyd, s.482.

²⁸¹ W.Heyd, s.484.

²⁸² Elizabeth Zachariadou, Trade and Crusade, s.3.

sürekliliğinin sağlanması açısından Menteşe Beyliği ile Venedik Devleti ilk ticari antlaşmalarını gerçekleştirmişlerdir. 1331 yılındaki antlaşma Girit Dükası Marino Morosini ile Menteşeoğlu Orhan Bey arasında imzalanmıştır.

1331'deki ilk antlaşma Venediklilerin, Menteşe Beyliği'nden, Bizans İmparatorluğu'ndan ve Anadolu/Türkiye Selçukluları'ndan elde ettiği gibi denizlerde istedikleri gibi hareket edebilmelerini sağlamıştır.²⁸³ Bu antlaşmayla Venedikliler Menteşe Beyliği'nde kilise inşa edebilecek olmakla birlikte Balat'ta kendi konsolosluklarını açabileceklerdi.²⁸⁴ Venedikliler'in ödeyeceği vergi miktarı da %2 olacaktı. Ayrıca Venedikliler bu antlaşmayla önceden olduğu gibi kendi yargı sistemini uygulama imkânına da erişecektir. Venedikliler Menteşeoğulları'ndan birtakım ayrıcalıklar almış olsa da 1332 tarihinden sonra Türk akınlarının devam etmesi Venediklilerde Haçlı düşüncesi meydana getirmiştir. Venedikliler daima kendi çıkarlarını düşündükleri için Türkler'e karşı böyle ara ara batılı devletlerle ve Papalıkla iş birliği yoluna gitmiştir. Ancak bu iş birlikleri Türklerle yapılan antlaşmaları pek de sekteye uğratamamıştır. Nitekim 1331'den sonra Venediklilerle Menteşeoğulları 1337 yılında yeni bir antlaşma imzalamışlardır. 1337 antlaşması aslında bir nevi 1331 antlaşmasının yinelenmiş halidir. Bu noktadan hareketle Venedikliler önceden olduğu gibi %2'lik bir vergi ödeyecek olsa da rahatça Türk sularında ticaret yapabileceklerdi. Venedikliler %2'lik vergi ödemişler fakat su ve yiyecek gibi mallarda herhangi bir vergi ödememişlerdir.²⁸⁵ Yine 1337 antlaşmasında Venedikliler ticaretle ilgili işlerle de ilgilenecek bir konsolos bulundurma hakkına sahip olmuşlardır. Bu antlaşmanın 1331 antlaşmasından bir farkı da önceki antlaşmada Girit Adası'na ek olarak Koron ve Modon ile birlikte Eğriboz (Negroponte) Adası'nı da ilgilendirmesiydi.

Venediklilerle Türkler arasında bu antlaşmalar yapılırken Venedik başta olmak üzere Ceneviz gibi diğer İtalyan devletleri Bizans İmparatorluğu ile de birtakım antlaşmalar yapmayı sürdürmekteydi. Buna istinaden onların 1342 ve 1349'da Bizans ile antlaşmalar yapıldığı görülmektedir. Bu antlaşmalar iç savaşlarla çalkalanan Bizans İmparatorluğu'nu bir süre daha ayakta tutmuş olsa da imparatorluğun borçlar içerisinde olmasını engelleyememiştir.²⁸⁶ Bu sıralarda Venedik ile Menteşeoğulları

²⁸³ Şerafettin Turan, s.205.

²⁸⁴ Yegana Gezalova, s.145.

²⁸⁵ Şerafettin Turan, s.209.

²⁸⁶ Donald Nicol, Bizans ve Venedik, ss.246-252.; Giorgio Ravegnani, s.158.

arasındaki ticari ve siyasi ilişkiler bir süre olumlu şekilde gitmiştir. Fakat 1350 yılına doğru bu ilişkiler Venedik'in Batılı devletlerle birlikte yaptığı askeri ve siyasi hamlelerle sekteye uğramıştır. Menteşe topraklarına saldırı düzenleyen Venedikliler iki ülke arasındaki gerilimi arttırmıştır.²⁸⁷ Venediklilerin bu hamlesi Menteşeoğulları ile olan ticari ilişkileri olumsuzlaştırmıştır. Bu yüzden ki 1353 yılında Venedikliler diğer Türk Beyliği Aydınöğulları'na yönelmiştir. Menteşeoğulları ile birlikte Aydınöğulları ile de 1337/1338 yılında antlaşma yapan Venedikliler, 1353 yılında da Aydınöğulları'ndan antlaşma koparmışlardır.²⁸⁸ Venedik 1337 yılında Aydınöğulları ile de yaptığı antlaşmayla Menteşe ülkesindeki gibi rahatça ticaret ve ibâdetini yapabilme serbestisini elde etmiştir. Bunun yanı sıra yine Aydınöğulları ülkesinde konsolos bulundurabileceklerdi.²⁸⁹ 1353 antlaşması da ilk antlaşmaları yineleyen nitelikte olmuştur. Menteşeoğulları ile 1337'de yapılan antlaşmadaki gibi 1353'te Aydınöğulları ile yapılan antlaşmada da Eğriboz, Modon ve Koron gibi adalar da dahil olmuştur.

Aydınöğulları Beyliği'ne yönelen Venedikliler daha sonra Menteşeoğulları ile de gerilen ilişkileri yumuşatmış ve 1358 yılında onlarla tekrardan bir antlaşma imzalamışlardır. Bu sıralar Menteşeoğulları'nın başında bulunan Musa Bey Girit'e kendi elçisini göndermiş ve 1337 antlaşması Musa Bey ile Pietro Badeor arasında yapılan görüşmeler sonucunda yenilenmiştir.²⁹⁰ Musa Bey'in ölümünden sonra başa geçen Gazi Ahmed Bey de 1375 yılında Girit Dukası ile anlaşarak 1337 ve önceki diğer antlaşmaları tekrarlanmıştır.²⁹¹ Bu arada 1350-1370 yıllarını kapsayan süreçte Venedikliler Bizans'tan da antlaşmayla imtiyazlar ya da kendilerine ödeteceği borç paralar kazanmayı ihmal etmemiştir. Nitekim 1351 yılında yine Bizans ile birlikte Cenevizlilere karşı hareket edip antlaşma imzalamışlardır. Bizans'tan da destek alan Venedikliler, Galata'daki Cenevizlilere saldırı düzenlemişlerdir.²⁹² Osmanlı Beyi Orhan Bey ile birlikte Aydınöğulları, Cenevizlilerin yanında yer almıştır. Orhan Bey

²⁸⁷ Yegana Gezalova, s.146.

²⁸⁸ Şerafettin Turan, ss.253-256.; Erdoğan Merçil, "Aydınöğulları" Maddesi, s.240.; Elizabeth Zachariadou, Trade and Crusade, s.59. Antlaşma Aydınöğlü Hızır Bey ile Venedik Elçisi Francesco da Fermo arasında imzalanmıştır.

²⁸⁹ Şerafettin Turan, s.254.

²⁹⁰ Yegana Gezalova, s.147.; Erdoğan Merçil, "Menteşeoğulları" Maddesi, TDV, Cilt:29, Ankara, 2004, s.153.

²⁹¹ Şerafettin Turan, s.213.

²⁹² Donald Nicol, Bizans ve Venedik, ss.260-261.; Halil İnalcık, "Batı Anadolu'da Yükselen Denizci Gazi Beylikleri, Bizans ve Haçlılar", s.40.; Giorgio Ravegnani, s.162.

Cenevizlilerle anlaşmış ve Osmanlıların Cenevizlilerle ilk resmi ilişkileri böylece başlamıştır.

1375’de yapılan antlaşmadan sonraki süreçte Menteşeoğulları’nın Bithynia bölgesinde yükselen bir güç olan Osmanlı Beyliği’ne bağlılığı görülmektedir. Halil İnalcık’a göre 1302 Bapheus (Koyunhisar) Savaşı’ndan sonra kurulan Osmanlı Beyliği yukarıda da anlatılmaya çalışıldığı gibi 1390 yılına kadar Balkanlarda ve Anadolu’da yayılım göstermiştir. Menteşeoğulları da diğer beylikler gibi Sultan Yıldırım Bayezid’e bağlanmıştır. Bundan dolayıdır ki Venedikliler Bayezid ile antlaşma yoluna gitmişler fakat olumlu bir sonuç elde edememişlerdir. Venedik’in imdadına bir nevi 1400’lü yıllarda bir başka Türk gücü olan Timurlular Devleti yetişmiştir. Bilindiği üzere 1402’de Çubuk Ovası’nda Bayezid ile Timur arasında meydana gelen savaştan sonra Bayezid mağlup olmuş ve Timur tarafından Türk beylikleri tekrardan serbest bırakılmıştır. Serbest kalan Menteşeoğulları’nın başına İlyas Bey geçmiştir. İlyas Bey başa geçtikten sonra Venedikliler tekrardan Menteşeoğulları ile antlaşma yapmanın yollarını aramış ve 1403 yılında yeni bir antlaşma imzalama imkânına kavuşmuşlardır. Bu antlaşma İlyas Bey ile M.Faliero tarafından görevlendirilen elçi ve aynı zamanda şair olan Dellaporta arasında yapılmıştır.²⁹³ 1403 yılında İlyas Bey tarafından onaylanıp imzalanan bu antlaşma da önceki diğer antlaşmaların bir tekrarı idi. Menteşeoğulları bu antlaşmadan sonra 1414 yılında Venediklilerle bir antlaşma daha yapmış ve onların sularında rahatça hareket etme olanağı yakalamışlardır. Fakat Osmanlı-Venedik savaşlarından etkilenen Menteşeoğulları daha sonra Venedikliler’in zararına uğramıştır. Son olarak bundan sonra beylik 1424 yılında artık tarihe karışmıştır.

İtalyan devletleri ile Osmanlı arasındaki antlaşmalara ve ilişkilere bakıldığında Osmanlı Beyliği’nin ilk resmi antlaşmasının 1352 yılında Cenevizlilerle olduğu anlaşılmaktadır. Orhan Bey yukarıda da belirtildiği gibi Venediklilere karşı Cenevizlilerin yanında olmuş fakat 1380 yıllarında Venedik ile Ceneviz, Osmanlılara karşı birlik olmuştur. Ancak dönemin siyasi çerçevesi dolayısıyla Osmanlılar I. Murat devrinde 1387’de Cenevizlilerle bir dostluk ve barış antlaşması imzalamışlardır. Bu antlaşma daha önceki antlaşmanın yinelenmesinden ibaret olup ticaretle ilgili serbesti en önemli konu olarak tarihteki yerini almıştır. Bir sonraki antlaşma Osmanlılarla

²⁹³ Elizabeth Zachariadou, Trade and Crusade, s.83.

Venedikliler arasında 1403 tarihinde I. Bayezid döneminde meydana gelmiştir. Bu antlaşmaya Türk tarafından Süleyman Çelebi ve Evrenos Beyin katıldığı belirtilmektedir. 1403 antlaşmasında adalarla ilgili çok fazla madde olmasa da Venedikliler'in Eğriboz'un karşısındaki Teselya kıyılarını istediği görülmektedir. Ayrıca bu antlaşmada iki taraf da karşılıklı esirlerin bırakılması konusunda uzlaşmışlardır.²⁹⁴ Yine İtalyan devletleri bu antlaşmadan ticaret serbestisini elde etmiştir. Yıldırım Bayezid'in ölümünden sonra beylikte fetret devri denilen dönem yaşanmış ve ardından I. Mehmed Çelebi, beyliğin tekrardan doğmasını sağlamıştır. I. Mehmed Çelebi döneminde Cenevizlilerle iyi ilişkiler sürdürülürken Venediklilerle böyle olduğu söylenemez. Nitekim I. Mehmed döneminde Venediklilerle sürtüşmeler yaşanmıştır. Venedik ile ilk deniz savaşı Çalı Bey'in önderliğinde yapılmıştır.

Venedik ile yapılan deniz savaşından sonra da 6 Kasım 1419'da bir antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşmada karşılıklı saldırmazlık, esirlerin karşılıklı bırakılması, Venedikliler'in Eğriboz için yüz duka vergi ödemesi, ticaret serbestliği gibi konular yer almıştır.²⁹⁵ I. Mehmet Çelebi'den sonra başa geçen padişahlar döneminde de çeşitli antlaşmalar imzalanmıştır. Fakat bu antlaşmalar doğrudan adalarla ilgili olmamakla birlikte diğer antlaşmalarla benzerlik taşımaktadır. Antlaşmaların anlatılmaya çalışıldığı bu bölümde görüldüğü gibi Venedik, Bizans ve Türkler arasında yapılan antlaşmaların niteliği genel anlamda ticaret serbestliğine, karşılıklı esirlerin bırakılmasına ve gümrük vergilerine dayanmaktadır. Türkçeye Fransızcadan geçen "kapitülasyon" kelimesini tam anlamıyla karşılamasa da bu antlaşmalar Orta Çağ için çok önemli antlaşmalardır. Bu antlaşmaların birçoğu da "ahidnâme"²⁹⁶ özelliği taşımaktadır. Bu üç toplum arasında yapılan antlaşmalardan bize göre en kârlı çıkan İtalyan denizci devletleri olmakla birlikte en çok zarar gören Bizans İmparatorluğu olmuş ki imparatorluk git gide çöküşe doğru yol almıştır. Türkler de Menteşeoğulları ve Aydınoğulları döneminde ticaretin sürdürülmesi anlamında bazı olumlu kazanımlar elde etse de özellikle Osmanlı Devleti döneminde I. Mehmet Çelebi ile başlayan kapitülasyon niteliğindeki antlaşmalar sonraki dönemlerde devlete zarar vermiştir.

²⁹⁴ Şerafettin Turan, ss.349-350.

²⁹⁵ Şerafettin Turan, ss.411-412.

²⁹⁶ Osmanlı Devleti'nde yabancı devletlere verilen ticari imtiyazları içeren belge. Mübahat Kütükoğlu, "Ahidnâme" Maddesi, TDV, Cilt:1, İstanbul, 1988, s.536.

3.5.TİCARETE KONU OLAN MALLAR

3.5.1. Şap

Kumaşların boyanmasında, yün ve pamuk liflerinin ayrışmasında kullanılan şap²⁹⁷ madeni Orta Çağ'ın en önemli madenlerinden biri olmuştur.²⁹⁸ Özellikle Anadolu'da Kütahya Şebinkarahisar ve Foça'da bulunan şap madeni Avrupalılar'ın çekim alanına girmiştir. Şap madeni Anadolu'da fazlasıyla bulunmakla birlikte bizim ilgileneceğimiz bölge Batı Anadolu'daki Phocaea (Foça) olacaktır. W. Heyd'in eserinde belirttiği gibi Geç Orta Çağlarda Anadolu'nun şap zenginliği İtalyan denizci devletler tarafından hem bireysel hem de kurumsal anlamda dikkatini çekmişti.²⁹⁹ Henüz 1255 yıllarında Anadolu'nun şap madeni keşfedildikten sonra 1270'li yıllarda Bizans İmparatoru Mikhael Palaiologos Venedikliler'e karşı Eğriboz'un kurtarılmasında kendisine yardım eden Cenevizli Zaccaria ailesine Foça'yı teslim etmiştir.³⁰⁰ Manuel Zaccaria ile başlayan şap madeni üretimi, yerine geçen I.Benedetto Zaccaria döneminde çok fazlasıyla artarak 790 bin kg'a kadar çıktığı söylenmektedir.³⁰¹ Benedetto Zaccaria bu üretimle oldukça zenginleşmiştir.³⁰² Benedetto Ailesinden sonra Cattaneo Ailesine geçen şap madenleri Cenevizlileri Batı Anadolu kıyılarında hatta Karadeniz'deki ticarete de ön plana çıkarmıştır. Bu sebepten ötürüdür ki Venedikliler bu ilerlemeden rahatsız olmuş ve Cenevizlilere saldırı düzenlemişlerdir. Ceneviz ile Bizans bu süreçte birlikte hareket etseler de daha sonra Cenevizliler'in Sakız Adasında da ticari anlamda gelişmesi Bizans İmparatorluğu'na uyarı niteliğinde olmuş ve Bizans adalardaki egemenliğini III.Andronikos Paleiologos ile birlikte geri almaya çalışmıştır. Şerafettin Turan'ın anlatımıyla Andrea Cattaneo saldırılara karşı korunma açısından kale inşa etmiş ve bu

²⁹⁷ Plinius, **Naturalis Historia**, Loeb Classical Library, Harvard University Press, 1967, IX.56.

²⁹⁸ Zeki Arıkan, **Şap Ticaretinden Tuz Ticaretine Foça ve Mirası**, İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2016, s.17.

²⁹⁹ W. Heyd, ss.332-333.

³⁰⁰ Christopher Wright, s.35.; Mustafa Daş, "Orta Çağ'da Cenevizlilerin Foça Şap Madenlerini İşletmeleri", **Türk Deniz Ticareti Sempozyumu I**, 2009, İzmir, s.235.; Donald Nicol, Bizans'ın Son Yüzyılları, s.75.

³⁰¹ Mehmet Ersan, XIII-XIV. Yüzyıllarda Şap Ticareti ve Şebinkarahisar <http://www.sebinkarahisar.bel.tr/default.aspx?pid=31479&nid=17713>

³⁰² Quentin Van Doosselaere, **Commercial Agreements and Social Dynamics in Medieval Genoa**, Cambridge, 2009, s.80.

kalenin olduğu yer Yeni Foça olarak adlandırılmıştır. Yeni Foça’da da üç tane şap madeni ocağı olduğu söylenmektedir.³⁰³ Cattaneo Ailesinden sonra şap madeni ticareti Sakız Adası’nda kurulan Maona Şirketine bağlanmıştır.

3.5.2. Sakız

Sakız ürününün çıktığı Sakız Adası’na ilk başlarda Bizanslılar hâkim idi. Fakat daha sonradan İmparator II. Andronikos Cenevizli Benedetto Zaccaria’nın burayı kuşatma altına alması üzerine kendisine vermiştir. Ada bir ara yine Bizans’ın eline geçse de Simone Vignoso adlı Cenevizli tarafından tekrar ele geçirilmiş ve ada Maona Şirketi tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Maona Şirketi’nin elindeki Sakız Adası’nın en önemli ürünü sakızdır. Çiğneme amacıyla birlikte sanayide kullanılan sakız ürünü Orta Çağ’da Avrupalılar başta olmak üzere Rodos, Mısır ve Kıbrıs gibi yerlere satılmakla birlikte oldukça fazla üretimi yapılan bir üründü.³⁰⁴

3.5.3. Buğday

İnsanlık tarihi kadar eski bir tarihe sahip diyebileceğimiz buğday hububatı Orta Çağ’da da ticarete konu olan ürünlerden birisi olmuştur. Çalışmada söz konusu edilen gerek Türkler ve Bizanslılar gerekse de İtalyanlar hepsi buğday ticaretini gerçekleştirmişlerdir. Özellikle Venedikliler Anadolu Selçukluları’ndan aldığı imtiyazlarla buğday ihracatı yapmışlardır.³⁰⁵ Anadolu’nun tüm verimliliklerinden faydalanmaya çalışan Venedikliler Foça’yı buğday alım satımı için kullanırken Ege adalarından Girit’i de buğday elde ediminde devreye sokmuştur. Ayrıca Mısır ve Konstantinopolis arası nakliyyede buğday da taşımaktaydılar.³⁰⁶ Buğday alım satımından hem Bizanslılar hem de Venedikliler yararlanmışlardır. İtalyan devletlerinden yalnız Venediklilerin değil Cenevizlilerin de Anadolu’nun

³⁰³ Şerafettin Turan, ss.54-55.

³⁰⁴ Şerafettin Turan, s.53.; Sakız ürünü için ayrıntılı bkz. Feridun Emecen, “Sakız Adasının Sakızları: Küçük Bir Osmanlı Tarım İşletmesi”, *Journal of Ottoman Studies*, Sayı:37, 2011, ss.1-16.

³⁰⁵ W.Heyd, s.333.

³⁰⁶ John Day, “The Levant Trade in the Middle Ages”, *The Economic History of Byzantium From the Seventh Through the Fifteenth Century*, s.813.

buğdayından faydalandığı görülmektedir. Özellikle Sakız Adası’ndan Midilli’ye ve Eğriboz’a buğday taşımacılığı yapıldığı tarihi kayıtlarda yer almaktadır.³⁰⁷

3.5.4. At

Türk kültüründe çok önemli bir yere sahip olan at Türklerin Orta Asya’dan Anadolu’ya taşınmasıyla birlikte daha da önemli bir konuma yerleşmiştir. Dönemin önemli seyyahı Marco Polo’nun da kalemine yansıyan Anadolu’daki cins atlar Doğu-Batı ticaretine konu olmuştur.³⁰⁸ Özellikle Menteşe Beyliği’nin olduğu bölgelerle Girit arasında at ticareti yapıldığı görülmektedir.³⁰⁹ Elizabeth Zachariadou, Girit ve Menteşe Beyliği arasındaki at ticaretinin aslında zor zamanlarda kiralama amaçlı olduğunu belirtmiştir.³¹⁰ Zachariadou ayrıca 1300 yıllarında at fiyatlarının 65-70 “hyperpera”³¹¹ olduğunu yazmıştır. Cins atlar tarih boyunca sadece savaş anlamında değil spor, taşımacılık vs. birçok şeyde kullanılmıştır. Bu açıdan ticarete konu olması son derece normaldir. Cins atların yanına bir artı parantez açmak gerekirse bir başka canlı olan av köpeklerinin de Osmanlı Devleti ile Venedik arasında armağan unsuru olduğunu belirtmek yerinde olur.

3.5.5. Şarap

Eski Çağ’dan bugüne kadar tüketile gelen şarap eski çağlarda mitolojiye³¹² bile konu olan bir içecek türüdür. Müslüman ülkelerince yasak olsa da yine Anadolu topraklarında fazlasıyla üretilip ticarete konu olmuştur. Özellikle Batı Anadolu kıyıları ve Güneydoğu Anadolu üzüm bağlarıyla ve şarap mahzenleriyle başı çekegelmiştir. Orta Çağda da bilhassa Saruhanoğlu’nun ve Gazi Umur Paşa’nın şarap tükettiği kaynaklarda geçmektedir.³¹³ Fakat buna rağmen şarap daha çok Yunan topraklarında

³⁰⁷ Selim Parlaz, “Osmanlı-Ceneviz Ticareti (1450-1500)”, **Archivum Ottomanicum**, Verlag (34)2017, s.140-141.

³⁰⁸ Marco Polo, **Marco Polo Seyahatnamesi**, Cilt:1, Tercüman 1001 Temel Eser, s.20.

³⁰⁹ Tülay Metin, “Menteşe Beyliği’nin Ekonomik Faaliyetlerinde Batının Yeri ve Yapılan “At” Ticareti”, **Menteşeoğulları Tarihi Bildiriler Kitabı**, ss.220-221.

³¹⁰ Elizabeth Zachariadou, *Trade and Crusade*, s.165.

³¹¹ Orta Çağ’da kullanılan bir para birimidir.

³¹² Özellikle Euripides adlı Yunan tragedya yazarının “Bacchaea” adlı eserinde söz edilen şarap tanrısı Dionysios.

³¹³ Elizabeth Zachariadou, *Trade and Crusade*, s.171.

üretilmiştir. Ege adalarından Girit şarap konusunda oldukça gelişmiş bir ada olmuştur. Venedikliler Girit Adası'ndan Batı Anadolu kıyılarına ve başka ülkelere Girit şarabını satmıştır.³¹⁴ Şarap fiyatları da ürünün kalite çeşitliliğinden ötürü değişiklik göstermekle birlikte en yüksek fiyatı altmış hyperpera olduğu görülmektedir.

3.5.6. Diğer Ürünler

Orta Çağ Ege Adalarında ticarete konu olan diğer mallar arasında sabun, peynir, deri ve ipek gibi ürünler yer alır. Sabun, Cenova, Pisa ve Venedik gibi İtalyan devletlerinde üretilip Akdeniz'e gönderilen ürünlerin arasında bulunmaktadır. Venedikliler de Girit'ten Aydınoğulları Beyliği'ne kasa ile sabun gönderimi yapmaktaydı.³¹⁵ Yine Cenevizliler'in elinde olan Sakız Adası'ndan Osmanlı ülkesine sabun ihraç edildiği görülmektedir.³¹⁶

Diğer ürünler arasında olan ve yüzyıllarca insanlar tarafından tüketilmekte olan peynir bulunmaktadır. Peynirin ihracatı da İtalyanlar için önemli bir ada olan Girit'ten yapılmaktaydı.³¹⁷ Tarihi kaynaklarda peynir ve yanında bulunan diğer ürünlerin taşındığı gemilerin korsanlarca engellenmeye çalışıldığı geçmektedir.³¹⁸ Korsanlık bu taşınan ürünlere zarar vermesiyle tarih boyunca bilinegelmiştir. Fakat her şeye rağmen bu ürünler bir şekilde adalara veya büyük şehirlere ulaştırılıyordu.

Ticarete konu olan ürünler arasında en önemlilerinden biri ipektir. İpek ticareti Eski Çağ'dan Orta Çağ'a kadar yoğun olarak yapılagelmiştir ki Orta Çağ'dan sonra da bu devam etmiştir. Özellikle ipek için Orta Asya'da Türklerle Çinliler mücadele içerisinde olmuşlardır. Ciddi anlamda değerli olan bu ürünün Akdeniz'de de ticaretinin yapıldığı görülmektedir. İpek Orta Asya'dan Akdeniz'e ve Bizans İmparatorluğu'na gelip oradan Batı ülkelerine geçiyordu. Venediklilerle Bizanslılar arasında armağan unsuru da olan İpek Osmanlı- Ceneviz arasındaki ticarete de yerini almıştır.³¹⁹ Ticarete konu olan diğer ürün olan deri de Girit ve Balat arasında alım satımı yapılmış olan bir üründür.

³¹⁴ W.Heyd, ss.332-333.

³¹⁵ Elizabeth Zachariadou, Trade and Crusade, ss.172-173.

³¹⁶ Selim Parlaz, "Osmanlı-Ceneviz Ticareti", s.147.

³¹⁷ W.Heyd, s.306.

³¹⁸ W.Heyd, s.495.

³¹⁹ W.Heyd, s.323.; Selim Parlaz, "Osmanlı-Ceneviz Ticareti", s.145.

SONUÇ

Tarihin sayfalarında varlığını göstermiş olan her imparatorluk veya devlet şüphesiz kendilerine ait değere sahiptir. Fakat bazı devletler veya imparatorluklar vardır ki diğerlerine göre biraz daha ön planda olmuşlardır. Bu sözden hareketle önce Roma İmparatorluğu'nun ve onun doğu kanadını oluşturan Bizans İmparatorluğu'nun, Venedik (Serenissima) Cumhuriyeti'nin ve farklı devletleri oluşturan Türklerin yüzyıllar boyunca ön planda olduğu söylenebilir. Tarihleri MS IV. ve V. yüzyıllara hatta daha öncelerine dayanan bu topluluklar tarihin belli dönemlerinde akışı değiştirecek hamlelerde bulunmuşlardır. Bu sözler Bizans İmparatoru Iustinianos'un, Herakleios'un, Romanos Diogenes'in ve diğer imparatorların yaptıkları hamlelerde, Venedik'in 1096 I. Haçlı Seferi'nden sonra Akdeniz'de büyük güç olma yolunda attığı adımlarda ve Türk Beylikleri'nin bu iki devleti zaman zaman zor durumlarda bırakıp Anadolu'ya tamamen hâkim olmasında anlamını kazanır. Ortaya konulan bu tezde de söz konusu toplulukların Ege adalarında ve Doğu Akdeniz'de bıraktıkları siyasi ve ticari izler izlenmeye çalışıldı. Ege adalarında hâkimiyet mücadelesine bakıldığında mücadelelerin IX. yüzyıldan sonra anlam kazandığı ve arttığı söylenebilir. MS V. ve VI. yüzyıllarda Girit ve Rodos gibi en önemli adalara sahip olan Bizans İmparatorluğu, Müslümanların Ege Adalarına yapmış olduğu istilalarla buralarda gücünü bir anlamda yitirmiştir. Müslümanlar özellikle Emevi Halifesi Muaviye ile birlikte VI. ve VII.yüzyıllardan itibaren Ege Adalarında fırtına estirmiş ve Adalar Denizine sahip olmuştur. Bir süre Müslümanların egemenliğinde kalan Adalar Denizi tekrar Bizans İmparatoru Nikephoros Phokas tarafından geri alınmıştır. XI. yüzyılda ise artık adalarda Venedik'in kendini gösterdiği görülmektedir. 1082 yılında Bizans İmparatorluğu I.Aleksios Komnenos'tan aldığı imtiyazlarla Venedik, Bizans sularında rahatlıkla ticaret yapma olanağına kavuşuyordu. 1082 yılından sonra Ioannes Komnenos ve Manuel Komnenos tarafından da verilmek zorunda kalınan imtiyazlar Bizans'ı çöküşe götürürken Venedik'in adeta sömürü imparatorluğu kurmasını sağlamıştır. Venedik özellikle Girit ve Eğriboz gibi Ege adalarına çok fazla önem vererek sömürü imparatorluklarını buradan yönetmişlerdir. 1204'teki IV. Haçlı Seferinden sonra 1207'de Girit'i satın alarak 1669'da Osmanlılar'ın eline geçene kadar bu adayı yöneten Venedik, Menteşeoğulları ve Aydınöğulları ile Girit'ten ticari

işlemlerini yürütmüştür. Venedikliler bir yandan ve Çaka Beyle Türkler bir yandan güçlenirken Bizanslılar iyiden iyiye gücünü yitirmiştir. Özellikle Türkler açısından bakıldığında Türk Denizciliği'nin kurucusu Çaka Beyle birlikte önemli boyutlarda gelişmeler kaydettiği ve bunun Menteşeoğulları, Aydınöğulları ve Osmanlı İmparatorluğu'na sirayet ettiğı görölr. Adalarda yayılım gösteren Venedik, Bizans'tan aldığı imtiyazları Selçuklu Türklerinden ve sonrasında da Menteşeoğulları ve Aydınöğulları'ndan alarak ticari anlamda her fırsatı denemiştir. Venedik böylece Türk sularında da rahatça hareket etme fırsatını bulmuştur. Fakat zaman zaman Venedik'in Girit Dukası tarafından iki devlet arasında yapılan antlaşmalar olsa da ticareti yasaklayıcı önlemler alındığı görölmüştür. Bu sebepten ötürü Venedik ile Türkler arasındaki ilişkiler Şerafettin Turan'ın deyimiyle “savaş-barış-savaş” şeklinde süregelmiştir. Bu arada 1261 Nif Antlaşması ile Venedikliler'in kurdukları koloni sistemine Cenevizliler de Bizanslılardan aldığı imtiyazlarla katılmaya çalışmıştır. Öyle ki 1261 yılından itibaren artık Ceneviz, Venedik'e göre bir adım daha ön plana çıkmıştır. Venedikliler, Girit ve Eğriboz'a hâkimken Cenevizliler de Midilli, Sakız ve Foça'da hâkimiyetlerini kurmuşlardır. Cenevizliler ve Venedikliler bu aşamadan sonra da gerek Osmanlı Devleti gerekse de Bizanslılar'ın yanında olmaya çalışarak bu stratejik ada bölgelerini ellerinde tutmaya çalışmışlardır. Aydınöğlü Gazi Umur Paşa her ne kadar İtalyan deniz devletlerini çok zor durumlara düşürse de Osmanlı Beyliğı ilk zamanlarında Balkan politikası güttüğü için onlara adalarda güçlükler yaşatmamıştır. Öyle ki Orhan Bey döneminde Cenevizlilerle dostane ilişkiler sürdüren Osmanlılar tâ ki I. Mehmed Çelebi dönemine kadar İtalyanlarla iyi şekilde yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Fakat I. Mehmed Çelebi döneminde Gelibolu Savaşı ile Venedikliler ile Osmanlıların arası bozulmuş ve 1426'dan itibaren de ilişkilerin seyri genel anlamda iyi olmamıştır. Cenevizlilerle genelde arayı iyi tutan Osmanlı Devleti 1453'te II.Mehmed'in Konstantinopolis'i fethetmesinden sonra Venediklilerle sürekli olarak savaş halinde olmuştur.1463-1479 yılları arasında Venedik ile yapılan savaşlar Girit Fethi'nin sonuna kadar ilişkilere etki etmiştir. II. Mehmed diğer Osmanlı padişahlarına nazaran adalara ve denizlere daha çok önem vererek İtalyan denizci devletlerini zor duruma sokmuştur. Görüldüğü gibi genelinde adalar ve Ege adaları devletlerin tarihi boyunca önem verdikleri ve ticari ürünlerini sonuna kadar kullandıkları stratejik noktalar olmuştur. Yeni Çağ ile birlikte Akdeniz ve Ege adaları önemini yitirip

okyanusların arka planında kalsa da devletlerin hiçbir zaman vazgeçemedikleri üs noktalar olmuştur. Nitekim günümüzde bile bu stratejik noktalarda çekişmelerin yaşandığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

BİRİNCİL KAYNAKLAR

Anna Komnena, **Alexias**, Corpus Fontum Historiae Byzantinae, Gruyter, 2001.

Aşıkpaşazade, **Osmanoğullarının Tarihi**, haz. Kemal Yavuz ve Yekta Saraç, K Kitaplığı, İstanbul, 2003.

Cassiadorus, **Variae**, çev. S.J.B.Barnish, Liverpool University Press, 1992.

Constantine Porphyrogenitus, **De Adminastando Imperio**, çev. R.J.H.Jenkins, Dumbarton Oaks, 1967.

Geoffroi De Villehardouin, **Conquete De Constantinople**, LVI.252., çev. Ali Berktaş, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.

Georgios Akropolites, **The History**, çev. Ruth Macrides, Oxford, 2007.

Georgios Pachymeres, **Relations Historiques**, çev. İlcan Bihter Barlas, Bilgi Yay., İstanbul, 2008.

Ioannes Skylitzes, **A Synopsis of Byzantine History, 811-1057**, Cambridge University Press, 2012.

Ioannes Zonaras, **Historia**, çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul, 2008.

Leo VI, **Taktika**, çev. George Dennis, Dumbarton Oaks, Washington, 2010.

Marino Sanudo Torsello, **Liber Secretum**, çev. Peter Lock, Routledge, London, 2011.

Mikhael Doukas, **Historia**, Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, 1834.

Niketas Khoniates, **Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)**, çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara, 1995.

Piri Reis, **Kitab-ı Bahriye**, Tercüman 1001 Temel Eser, 1973.

Polybius, **Historia**, çev. W.R. Paton, Harvard University Press Loeb Classical Library, 1922.

Prokopios, **History of Wars**, Vol:2, çev. H.B. Dewing, Harvard University Press Loeb Classical Library, 1916.

Theophanes, **Chronographia**, çev. Cyril Mango ve Roger Scott, Oxford, 1997.

Titus Livius, **Ab Urbe Condita**, çev. Sabahat Şenbark, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1992.

Ziver Bey, **Rodos Tarihi**, çev. Harid Fedai, TTK, 2013.

TELİF ESERLER

ABULAFIA, David, **The Great Sea A Human History of the Mediterranean**, Oxford, 2011.

ALTAN, Ege Emel, “Venedik: Akdeniz’de Doğu ile Batı’nın Buluşma Noktası”, **Doğu Batı Dergisi**, Sayı:35, İstanbul, 2005, ss.39-75.

ANDREW, Louth, “Justinian and His Legacy (500-600)”, **The Cambridge History of the Byzantine Empire c.500-1492**, ed. Jonathan Stephard, Cambridge University Press, 2008, ss.221-251.

ANGOLD, Michael, “Belle Epoque or Crisis? (1025-1118)”, **The Cambridge History of the Byzantine Empire c.500-1492**, ss.583-627.

ANGOLD, Michael, **Government and Society Under the Laskarids of Nicaea (1204-1261) A Byzantine Government in Exile**, Oxford University Press, 1975.

ASBRIDGE, Thomas, **The Crusade: The Authoritative History of the War for The Holy Land**, Harper Collins, 2010.

AVCI, Casim, **İslam-Bizans İlişkileri**, Klasik Yayınları, İstanbul, 2003.

Aydınoğulları Tarihi Bildiri Kitabı, ed. ERSAN, Mehmed, KANAT, Cüneyt ve ŞEKER, Mehmet, TTK, 2013, ss.83-97.

AYÖNÜ, Yusuf, “Umur Bey Döneminde Aydınoğulları- Bizans ittifakı”, **Aydınoğulları Tarihi**, ed. Mehmet Ersan, Cüneyt Kanat ve Mehmet Şeker, TTK, 2013.

AYÖNÜ, Yusuf, **Selçuklular ve Bizans**, TTK, Ankara, 2014.

AYÖNÜ, Yusuf, “İzmir’de Türk Hâkimiyetinin Başlaması”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, Cilt:9, Sayı:1, ss. 1-8.

BALARD, Michael, “The Genoese in the Aegean (1204-1566)”, **Latins and Greeks In The Eastern Mediterranean After 1204**, Routledge, 1989, ss.158-175.

BAYKARA, Tuncer, **Aydınoğlu Gazi Umur Bey**, Türk Kültür Bakanlığı, Ankara, 1990.

BORCHARDT, Karl ve JASPERT, Nicholas, **The Hospitallers, The Mediterranean and Europe** Ashgate, 2007.

BOSTAN, İdris ve ÖZBARAN, Salih, **Türk Denizcilik Tarihi I**, Deniz Basımevi, İstanbul, 2009.

BOSTAN, İdris, “Fatih Sultan Mehmed ve Osmanlı Denizciliği”, **Türk Denizcilik Tarihi**, Cilt:1, Deniz Basımevi, İstanbul, 2009, ss.85-97.

BOSTAN, İdris, **Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği**, Kitap Yayınları, İstanbul, 2006 (2.baskı).

BOZKURT, Nebi, “Bahriye” Maddesi, **TDV**, Cilt:4, İstanbul, 1991.

CHEYNET, Claude Jean, **Bizans Dünyası**, Cilt:2, çev. Aslı Bilge, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2018.

CHOPIN, Frederic, **Venice A Maritime Republic**, John Hopkins University Press, 1973.

CHRISTIDES, Vassilios, “ The Raid of Moslems of Crete in the Aegean Sea Piracy and Conquest”, *Byzantion*, Vol: 51, No: 1 (1981).

ÇAVUŞDERE, Serdar, **Orta Çağ’da Venedik, Papalık ve Türkler**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2017.

DA MOSTO, Andre, **I Dogi Di Venezia**, Giunti Firenze, 2003.

DAŞ, Mustafa , “Türklerin Bizans ve Venedik’le Denizlerdeki İlişki ve Mücadeleleri (XI-XIV.Yüzyıllar)”, **Türk Denizcilik Tarihi**, Cilt:1, ed.İdris Bostan ve Salih Özbaran, Deniz Basımevi, İstanbul, 2009, ss. 49-61.

DAŞ, Mustafa, “Orta Çağ’da Cenevizlilerin Foça Şap Madenlerini İşletmeleri”, **Türk Deniz Ticareti Sempozyumu I**, İzmir, 2009, ss.234-246.

DAŞ, Mustafa, “Osmanlı Venedik İlişkilerinde İzmir”, **İzmir Kent Ansiklopedisi**, İzmir İl Kültür ve Turizm, 2009, ss.69-77.

DAŞ, Mustafa, “Orta Çağ’da İzmir”, **İzmir Kent Tarihi**, İzmir İl Kültür ve Turizm, 2009, ss. 41-53.

DAY, John, “The Levant Trade in the Middle Ages”, **The Economic History of Byzantium From the Seventh Through the Fifteenth Century**, Dumbarton Oaks Research Library, 2002, ss.791-799.

EMECEN, Feridun, “Limni” Maddesi, **TDV**, Cilt: 27, Ankara, 2003.

EMECEN, Feridun, “Umur Bey” Maddesi, **TDV**, Cilt:42, İstanbul, 2007.

EMECEN, Feridun, **Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017 (3.Basım)

EMECEN, Feridun “Sakız Adasının Sakızları: Küçük Bir Osmanlı Tarım İşletmesi”, **Journal of Ottoman Studies**, Sayı:37, 2011, ss.1-16.

EPSTEIN, Steven, **Genoa and the Genose 958-1528**, The University of North Carolina Press, London, 1996.

ERSAN, Mehmet ve ALİCAN Mustafa, **Osmanlı’dan Önce Onlar Vardı Türkiye Selçukluları**, Timaş Yayınevi, İstanbul, 2013.

FLEET, Kate, “Osmanlı Devleti’nin Erken Döneminde Doğu Akdeniz ve Karadeniz’de Denizcilik Faaliyetleri”, ed. Bostan, İdris- Salih, Özbaran, **Türk Denizcilik Tarihi**, Cilt:1, Deniz Basımevi, İstanbul, 2009, ss.63-73.

GALLOTTA, Aldo, “Ceneviz” Maddesi, **TDV**, Cilt: 7, İstanbul, 1993.

GLEN, Richard, **Ancient Euboea:Studies in the History of A Greek Island from Earliest Times to 404 B.C.**, University of Arizona, 1978.

GÖKSU, Erkan, “Haçlıların Anadolu’daki İlk Faaliyetleri ve Kırkgeçit (Drakon) Savaşı (1096)”, **EKEV Akademi Dergisi**, Sayı:39, 2009, ss.363-370.

HALDON, John, **Bizans Tarih Atlası**, çev. Ali Özdamar, Kitap yayınevi, İstanbul, 2006.

HALSALL, Guy, “The Barbarian Invasion”, **The New Cambridge Medieval History c.500-c.700** , Vol:1, Cambridge University Press, 2008, ss.35-56.

HERRIN, Judith, **Bizans**, çev. Uygur Kocabaşoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.

HEYD, William, **Yakın Doğu Ticaret Tarihi**, çev. Enver Ziya Karal, TTK, Ankara, 2000.

HITTI, Philipp, **İslam Tarihi**, çev. Salih Tuğ, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1989.

İNALCIK, Halil **Osmanlılar ve Haçlılar**, çev. Eşref Bengi Özbilen, Alfa Yayınları, İstanbul, 2007.

İNALCIK, Halil, “Akdeniz ve Türkler”, **Doğu Batı Dergisi**, Sayı:34, İstanbul, 2005, ss.133-171.

İNALCIK, Halil, **Devlet-i Aliyye**, Cilt:1, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.

JACOBY, David, **Byzantium, Latin Romania and the Mediterranean**, Ashgate, 2001.

KAFESOĞLU, İbrahim, “Selçuklu Çağı’ndaki İzmir Türk Beyinin Adı: Çaka mı, Çağa mı,Çakan mı? ”, **Tarih Dergisi** Sayı:34, İstanbul, 1984, ss.55-60.

KIEL, Machiel, “Midilli” Maddesi, **TDV**, Cilt:30, İstanbul, 2005.

KIEL, Machiel, “Rodos” Maddesi, **TDV**, Cilt: 35, İstanbul, 2008.

KILIÇ, Emel, “Menteşe Beyliği’nin İktisadi Siyaseti Örneği”, **Menteşeoğulları Tarihi Bildiriler Kitabı**, ed. KEÇİŞ, Murat ve ÇEVİK, Adnan, TTK, 2012, ss.181-213.

KLEINHENZ, Christopher, **Medieval Italy An Encyclopedia**, Routledge, New York, 2004.

KNIGHT, Fotheringham John, **Marco Sanudo Conqueror of the Archipelago**, Oxford, 1915.

KURAT, Akdes Nimet, **Çaka Bey İzmir ve Civarındaki Adaların İlk Türk Beyi M.S.1081-1096**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara,1966.

LAIUO, Angeliki, “Marino Sanudo Torsello, Byzantium and the Turks: The Background to the Anti-Turkish League of 1332-1334”, **Speculum**, Vol:45 No:3, The University of Chicago Press, 1970.

LAIUO, Angeliki, “Marino Sanudo Torsello, Bizans ve Türkler:1332-1334 Türklere Karşı İttifakın Perdearkası”, çev. Murat Keçiş, **DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt:22, Sayı:34, 2003, ss.184-205.

LAIUO, Angeliki, **Constantinople and the Latins (Foreign Policy of Andronicus II)**, Harvard University Press, 1972.

LAIUO, Angeliki, **The Economic History of Byzantium From the Seventh Through the Fifteenth Century**, Dumbarton Oak Studies, Washington, 2002

LEMERLE, Paul, **L’Emirat d’Aydın Byzance et l’Occident**, Preses Universitaires De France, Paris, 1957.

LUTRELL, Antony, **Latin Greece, the Hospitallers and the Crusades**, Variorum, London, 1982.

MADDEN, Thomas, “ The Chrysobull of Alexius I Comnenus to the Venetians:the dare and the debate”, **Journal of Medieval History** Vol:23, 2002, ss.24-41.

MADDEN, Thomas, **Enrico Dandolo and the Rise of Venice**, John Hopkins University Press, London, 2007.

MADDEN, Thomas, **Venice A New History**, Viking, London, 2013.

MAGDOLINO, Paul, “The Empire of Komnenoi (1118-1204)”, **The Cambridge History of the Byzantine Empire c.500-1492**, Cambridge University Press, 2008, ss.627-664.

MERÇİL, Erdoğan, “Menteşeoğulları” Maddesi, **TDV**, Cilt:29, Ankara, 2004.

METİN, Tülay, “Orta Çağ Akdeniz’inde Menteşe Beyliğinin İktisadi Faaliyetleri ve At Ticareti”, **Menteşeoğulları Tarihi Bildiriler Kitabı**, ed. KEÇİŞ, Murat ve ÇEVİK, Adnan, ss.213-231.

MILLER, William, “ The Zaccaria of Phocaea and Chios (1275-1329)”, *The Journal of Hellenic Studies*, Vol: 31, 1911, ss.42-55.

MITCHELL, Stephen, **Geç Roma İmparatorluğu MS 284-641**, çev. Turhan Kaçar, TTK, Ankara, 2016.

MORRISON, Cecile, **Bizans Dünyası**, Cilt:1, çev. Aslı Bilge, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014.

NICOL, Donald, **Bizans ve Venedik Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine**, çev. Gül Çağalı Güven, Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2000.

NICOL, Donald, **Bizans’ın Son Yüzyılları**, çev. Bilge Umar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.

NORWICH, Julius, **History of Venice**, Penguin, London, 2003.

OSTROGORSKY, Georg, **Bizans Devleti Tarihi**, çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara, 2017.(9.Basım)

ÖRENÇ, Ali, Fuat, “Sakız Adası” Maddesi, **TDV**, Cilt:36, İstanbul, 2009.

PARLAZ, Selim, “Osmanlı-Ceneviz Ticareti (1450-1500)”,**Archivum Ottamanicum**, Verlag, Sayı:34, 2017, ss.139-152.

PEDANI, Pia Maria, **Doğu’nun Kapısı Venedik**, çev. Gökçen Karaca Şahin, Küre Yayınları, İstanbul, 2012.

PIRENNE, Henry, **Hız Muhammed ve Şarlıman**, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Yayınevi, Ankara, 2006.

PIRENNE, Henry, **Orta Çağ Avrupası’nın Sosyal ve Ekonomik Tarihi**, çev. Şadan Karadeniz, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

PRYOR, John ve JEFFRYS, Elizabeth, **The Age of Dromon The Byzantine Navy (500-1204)**, Brill, 2006.

PRYOR, John, **Akdeniz’de Coğrafya,Teknoloji ve Savaş Araplar, Bizanslılar, Batılılar ve Türkler**, çev. Füsun Tayanç ve Tunç Tayanç, Kitap Yayınları, İstanbul, 2004.

RAVEGNANI, Giorgio, **Bisanzio e Venezia**, Mulino, 2006.

ROARACRE, Paul, **The New Cambridge Medieval History Vol.1 c.500-c.700**, Cambridge University Press, 2008.

RUNCIMAN, Steve, **Haçlı Seferleri Tarihi**, çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara, 1989.

SESTİER,J.M, **Antikçağ'da Korsanlık**, çev.Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2017.

SETTON, Kenneth, **The Papacy and The Levant 1204-1571**, Vol.1, The American Philosophical Society Philadelphia, 1976.

STATHAKOPOULOS, Dionysios, **Bizans İmparatorluğu'nun Kısa Tarihi**, çev. Cumhur Atay, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018.

ŞEŞEN, Ramazan, “Daviyye ve İsbitariyye” Maddesi, **TDV**, Cilt:9, İstanbul, 1994.
Tarih, Cilt: 1, İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2013.

TIEPOLO, Domenico, **Discorsi Sulla Storia Venetia**, Udine, 1828.

TREADGOLD, Warren, **A History of the Byzantine State and Society**, Stanford University Press, California, 1997.

TREADGOLD, Warren, **The Middle Byzantine Historians**, Macmillan, 2013.

TSOURAGAKIS, Nickiphoros **The Latins in Greece: A Brief İntroduction, A Companion To Latin Greece**, Brill, Boston, 2015.

TUKİN, Cemal , “Girit” Maddesi, **TDV**, Cilt:14 , İstanbul, 1996, s.85.

TURAN, Osman, **Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar**, TTK, 1958.

TURAN, Şerafettin, “Sakız’ın Türk Hâkimiyeti Altına Alınması”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt: 4, DTCF, 1966, ss.173-199.

TURAN, Şerafettin, **Türkiye-İtalya İlişkileri, Selçuklular’dan Bizans’ın Sona Erişine**, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2000.

UZUNÇARŞILI, Hakkı İsmail, **Osmanlı Tarihi**, Cilt: 1, TTK, Ankara, 1998.

VASILIEV, Alexander, **Bizans İmparatorluğu Tarihi**, çev. Tevabil Alkaç, İstanbul, 2018.

WITTEK, Paul, **Menteşe Beyliği 15. Asırda Garbi Küçük Asya Tarihine Ait Tetkik**, çev. O.Ş. Gökyay, TTK, Ankara, 1944.

WRIGHT, Christopher, **The Gattilusio Lordships and the Aegean World 1355-1462**, Brill, Boston, 2014.

ZACHARIADOU, Elizabeth, **Romania and the Turks (c.1300-c.1500)** Variorum, London, 1985.

ZACHARIADOU, Elizabeth, **Trade and Crusade Venetian Crete and The Emirates Mentesh and Aydın (1300-1415)**, Library of The Hellenic Institute of Byzantine and Post-Byzantine Studies No:11, Venice, 1983.

ZINKESEIN, Wilhelm Johann, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, Cilt:4, çev. Nilüfer Erçeli, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2011.

Γάσπαρης, Χαράλαμπος, **Η Γη και οι αγρότες στη Μεσαιωνική κρήτη. 13^{ος} - 14^{ος} (Land and Peasants in Medieval Crete 13th-14th Century)**, National Hellenic Research Foundation, Athens 1997.

Γάσπαρης, Χαράλαμπος, “Μαλεβίζι το όνομα η αμπελοκαλλιέργεια και τα κρασιά στον 13^ο και 14^ο αιώνα”, (İsmi, Şarap Kültürü ve 13. ve 14. Yüzyıllarda Girit’te Şarap) ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΟΣ ΟΙΝΟΣ- ΜΟΝΟΒΑΣ(Ι)Α- ΜΑΛΒΑΣΙΑ, ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ ΔΙΕΘΝΗ ΣΥΜΠΟΣΙΑ 17, Αθηνά, 2008, ss.147-158.

Çevrimiçi

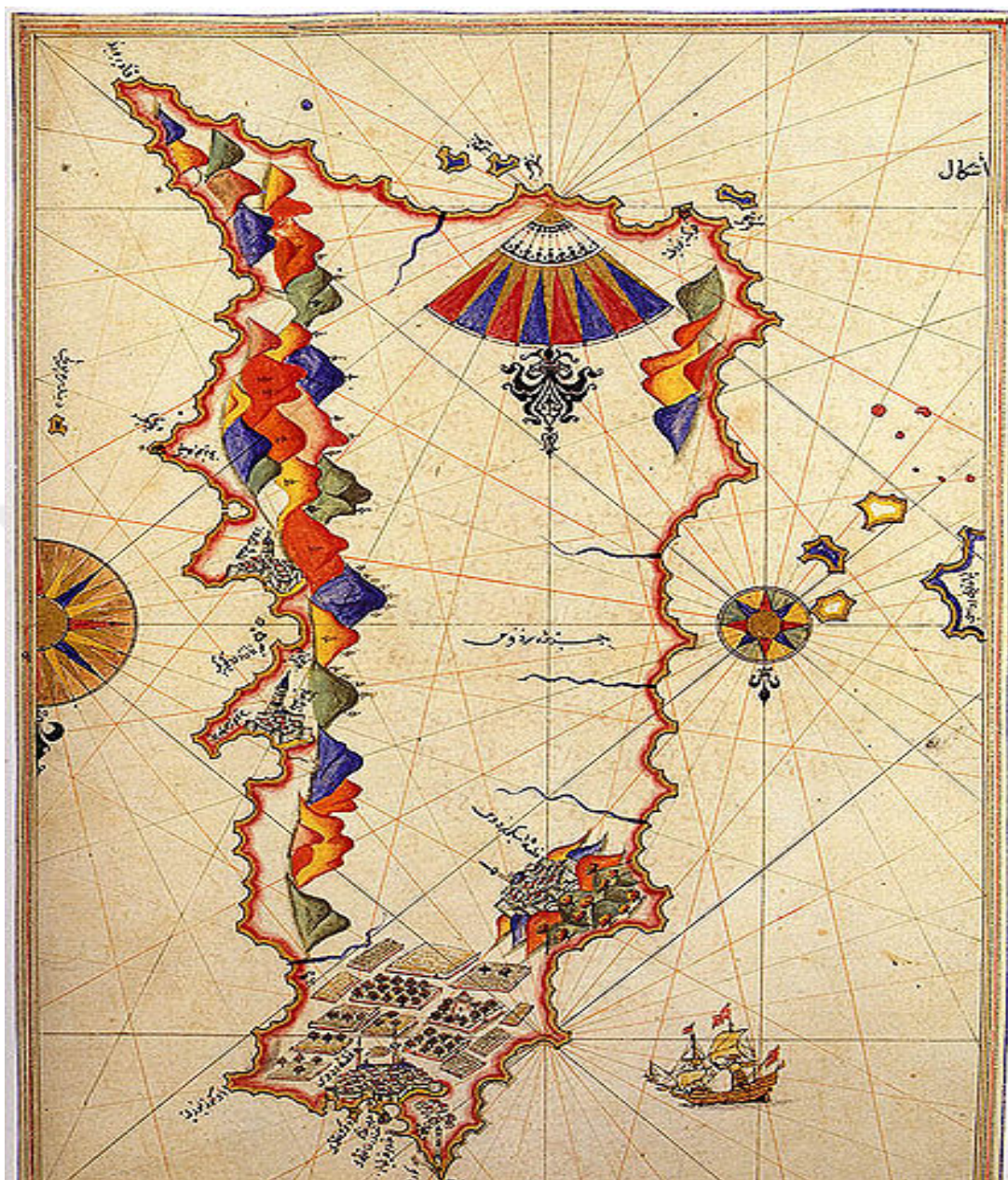
<http://www.sebinkarahisar.bel.tr/default.aspx?pid=31479&nid=17713>

EKLER

Ek 2: Grejuva (Rum Ateşi) ‘nın tasviri- Kaynak: Codex Skylitzes Matritensis, Biblioteca Nacional de Madrid

Ek 3: Piri Reis'in Rodos Haritası

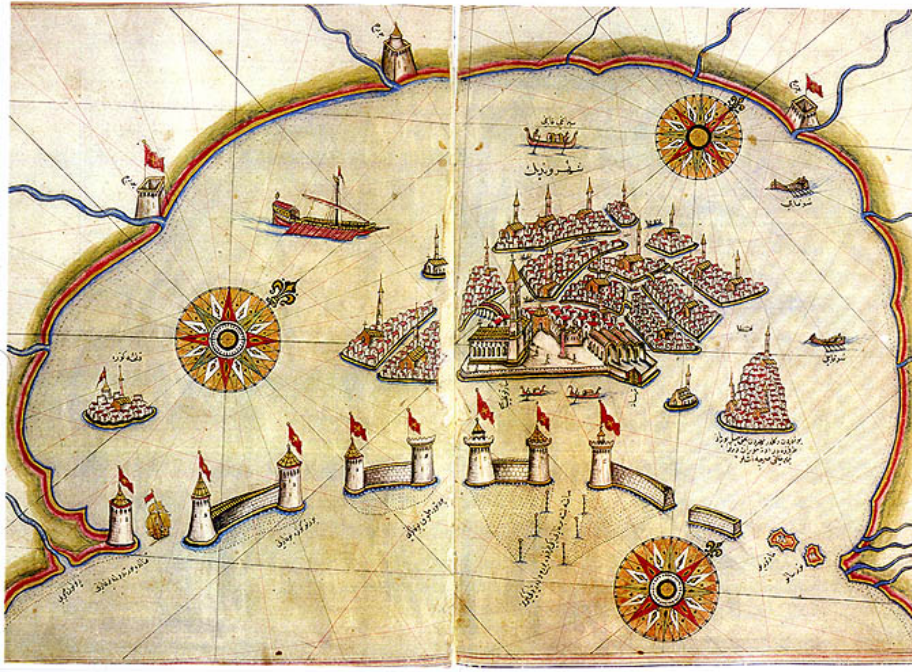

Ek 4: Girit Adası

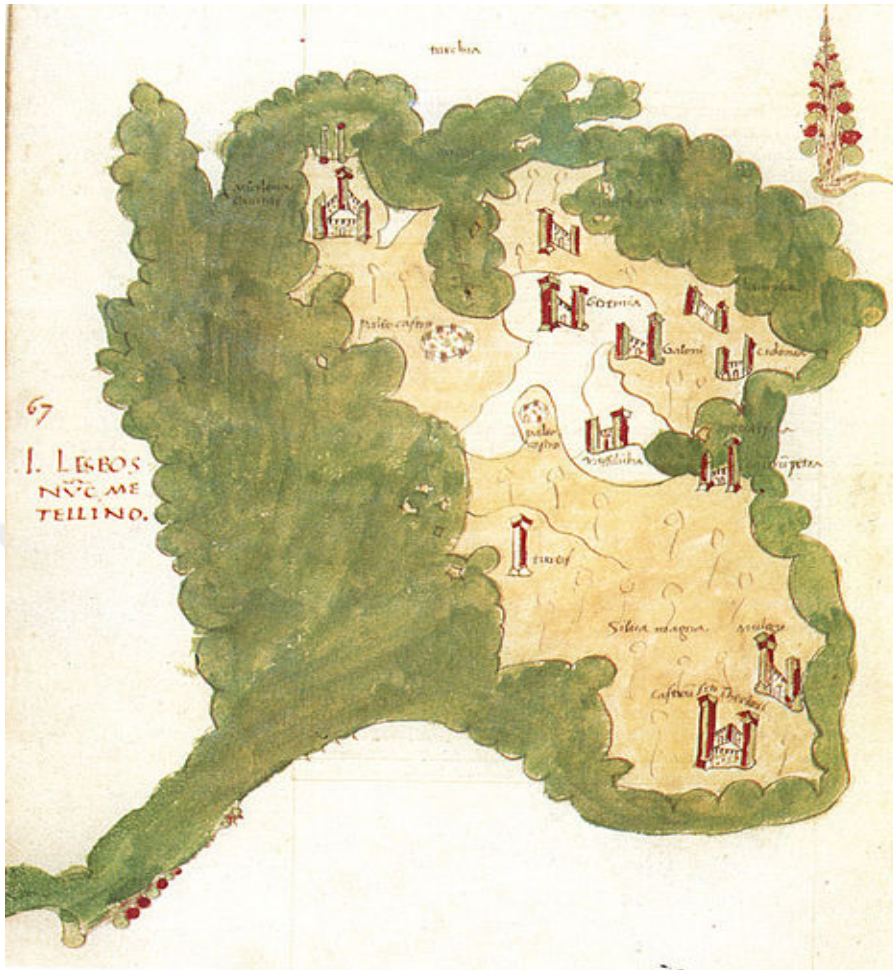
Kaynak: www.melipalace.com/crete-island.html

Ek 5: Piri Reis'in Venedik Haritası

258 1420 yılında İtalyan Coğrafyacı Christoforo Buondelmonti tarafından çizilmiştir.

Ek 7: Midilli Adası

Kaynak: eng.travelogues.gr/collection.php?view=258

1420 yılında İtalyan Coğrafyacı Christoforo Buondelmonti tarafından çizilmiştir.

Ek 8: Tenedos (Bozcaada) Adası

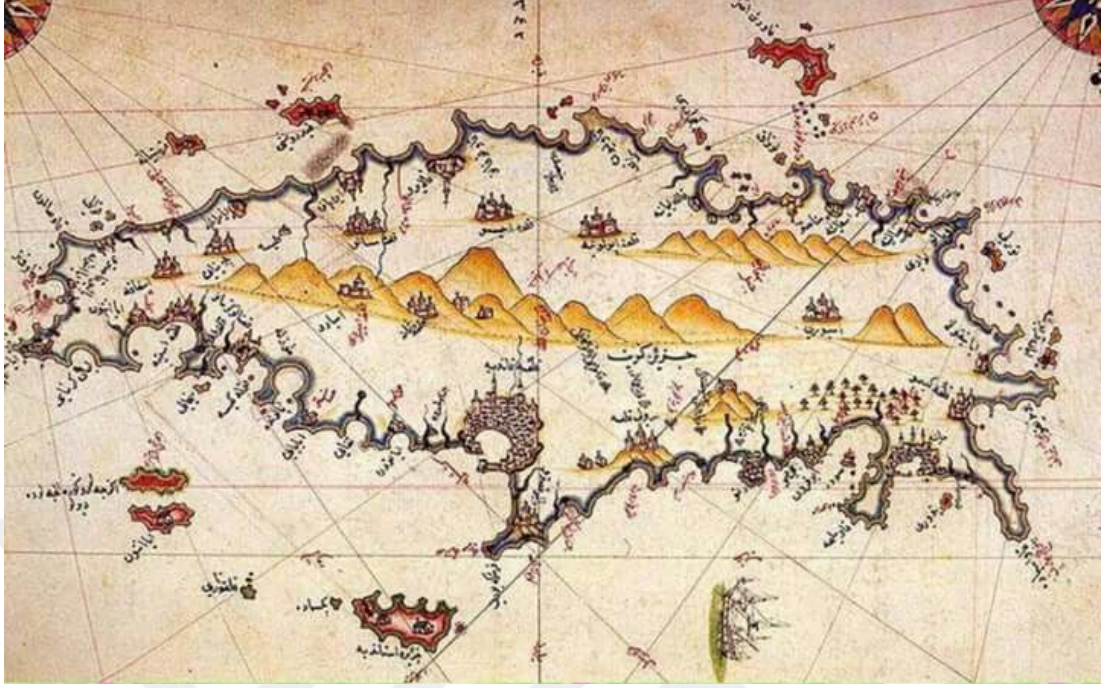

Kaynak: Relation d'un voyage du Levant(1718)

Ek 9: Piri Reis'in Midilli Haritası

Ek 10: Piri Reis'in Sakız Adası Haritası

Ek 11: O.M.Pitcher- Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası

Kaynak: YKY, 2013.

Ek 12: O.M.Pitcher- Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası

Kaynak: YKY, 2013.

Ek 13: O.M.Pitcher- Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası

Kaynak: YKY, 2013.

Ek 14: O.M.Pitcher- Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası,

Kaynak: YKY, 2013.

Haritaisıyların, dñi, ekonomik ve siyasal nedenlerle Müslimların elinde bulunan Kudüs'ü almak amacıyla XI. yüzyılın sonlarından başla- yarak XIII. yüzyılın sonlarına kadar sürdüröldüğü saldırılara Haçlı Seferleri denilir. Haçlı seferleri konusunda Avrupa'da büyük prestijli kuruluşları da Memluklar bütün Haçlı kalelerini ortadan kal- dırdılar (1291). Haçlı seferlerinin, populları dñi sulhlarına sevk etmesi, Avrupa'da feodalizmin zayıflaması, Doğu ile Batı arasında ticaretin gelişmesi gibi önemli sonuçları da görüldü.

Hristiyanların, dini, ekonomik ve siyasal nedenlerle Müslimanların elinde bulunan Kudüs'ü almak amacıyla XI.yüzyıl sonlarından başlayarak XIII.yüzyılın ilklarına kadar sürdürdükleri saldırıları Haçlı Seferleri değildir. Haçlı seferleri sonucunda Suriye'ye birkaç Latin prensliği kurulmuşsa da Memlûklar bilhassa Haçlı kâimiyatları ortadan kaldırdılar(29). Haçlı seferlerinin, papaların dini müfazzatlarını sarımsaması, Avrupa'da feodalitenin rayfiılması, Doğu ile Batı arasında ticaretin gelişmesi gibi olumlu sonuçları da görüldü.

- 1 - Sefer 1096-99 2 - Sefer 1147-49 3 - Sefer 1189-92 4 - Sefer 1200-04 5 - Sefer 1217-22 6 - Sefer 1228-29 7 - Sefer 1248-54 8 - Sefer 1270

Ek 16: Venedik'in Bağımsızlığına İşaret Eden Sikkelerden Biri

Kaynak: <https://www.lamoneta.it/topic/102248-venecias-moneta/>

EK 17- Venedik’li Francesco Dandolo’nun olduğu bir altın sikke

Kaynak:<https://www.coinarchives.com/w/results.php?search=venice>

Sikkenin arka yüzünde Venedik’in kutsal sembollerinden biri St.Marco yer almaktadır.